הלכה · מחברי זמננו

נקי כפים

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נקי כפים

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נקי-כפים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה - גזל מקטרג בראש 6
פרק א - לא תחמוד 8
הֲיָדַעְתָּ?! 8
הֲיָדַעְתָּ?! 8
הֲיָדַעְתָּ?! 9
הֲיָדַעְתָּ?! 9
הֲיָדַעְתָּ?! 9
הֲיָדַעְתָּ?! 9
פרק ב - לא תגזול 9
הֲיָדַעְתָּ?! 13
הֲיָדַעְתָּ?! 13
הֲיָדַעְתָּ?! 13
הֲיָדַעְתָּ?! 13
הֲיָדַעְתָּ?! 13
הֲיָדַעְתָּ?! 14
הֲיָדַעְתָּ?! 14
הֲיָדַעְתָּ?! 14
הֲיָדַעְתָּ?! 14
הֲיָדַעְתָּ?! 15
הֲיָדַעְתָּ?! 15
הֲיָדַעְתָּ?! 15
הֲיָדַעְתָּ?! 15
הֲיָדַעְתָּ?! 16
הֲיָדַעְתָּ?! 16
יֵשׁ גֶּזֶל חם בַּחֹרֶף וְגֶזֶל אֲוִיר בַּקַּיִץ! 16
הֲיָדַעְתָּ?! 16
הֲיָדַעְתָּ?! 17
הֲיָדַעְתָּ?! 17
הֲיָדַעְתָּ?! 17
הֲיָדַעְתָּ?! 18
הֲיָדַעְתָּ?! 18
הֲיָדַעְתָּ?! 18
הֲיָדַעְתָּ?! 19
הֲיָדַעְתָּ?! 19
הֲיָדַעְתָּ?! 19
הֲיָדַעְתָּ?! 19
הֲיָדַעְתָּ?! 19
הֲיָדַעְתָּ?! 19
הֲיָדַעְתָּ?! 19
הֲיָדַעְתָּ?! 20
פרק ג - השבת הגזלה 21
הֲיָדַעְתָּ?! 22
הֲיָדַעְתָּ?! 22
הֲיָדַעְתָּ?! 22
הֲיָדַעְתָּ?! 23
הֲיָדַעְתָּ?! 23
הֲיָדַעְתָּ?! 23
הֲיָדַעְתָּ?! 23
הֲיָדַעְתָּ?! 23
הֲיָדַעְתָּ?! 24
הֲיָדַעְתָּ?! 24
הֲיָדַעְתָּ?! 24
פרק ד - השבת אבידה 24
מָתַי חַיָּב לְהַכְרִיז וּמָתַי הִיא שֶׁלּוֹ 25
אֲבֵדַת נָכְרִי וַאֲבֵדַת עוֹבְרֵי עֲבֵרָה 26
הַשְׁמִירָה וְהַטִּפּוּל בָּאֲבֵדָה 27
סֵדֶר הַהַכְרָזָה וְהֶשְׁבַּת הָאֲבֵדָה 27
פרק ה - גניבת דעת 28
הֲיָדַעְתָּ?! 29
הֲיָדַעְתָּ?! 29
הֲיָדַעְתָּ?! 29

הֲיָדַעְתָּ?! 29
הֲיָדַעְתָּ?! 29
הֲיָדַעְתָּ?! 29
הֲיָדַעְתָּ?! 30
הֲיָדַעְתָּ?! 30
הֲיָדַעְתָּ?! 30
פרק ו - הונאת גוי 31
הֲיָדַעְתָּ?! 31
הֲיָדַעְתָּ?! 31
הֲיָדַעְתָּ?! 32
פרק ז - מקח וממכר 32
הֲיָדַעְתָּ?! 32
הֲיָדַעְתָּ?! 32
הֲיָדַעְתָּ?! 33
פרק ח - מעביד ופועליו 34
הֲיָדַעְתָּ?! 35
הֲיָדַעְתָּ?! 35
הֲיָדַעְתָּ?! 35
הֲיָדַעְתָּ?! 36
הֲיָדַעְתָּ?! 36
הֲיָדַעְתָּ?! 36
הֲיָדַעְתָּ?! 37
הֲיָדַעְתָּ?! 37
הֲיָדַעְתָּ?! 37
הֲיָדַעְתָּ?! 38
הֲיָדַעְתָּ?! 38
פרק ט - נזיקין 38
הֲיָדַעְתָּ?! 38
הֲיָדַעְתָּ?! 38
הֲיָדַעְתָּ?! 38
הֲיָדַעְתָּ?! 38
הֲיָדַעְתָּ?! 39
הֲיָדַעְתָּ?! 39
הֲיָדַעְתָּ?! 39
הֲיָדַעְתָּ?! 39
הֲיָדַעְתָּ?! 39
הֲיָדַעְתָּ?! 39
הֲיָדַעְתָּ?! 40
הֲיָדַעְתָּ?! 40
הָאסוּר לְהַזִּיק 40
הַנִּכְלָלִים בְּאִסּוּר הֶזֵּק 40
זְהִירוּת בְּגֵרִימַת נֶזֶק לַזּוּלַת 41
חִיּוּב תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק 42
אִפְּן תַּשְׁלוּם הַנִּזָּקִין 43
אִסּוּר לָדוּן דִּין אֲמָנוּת הַשֵּׁנִי 43
פרק י - נקימה ונטירה 44
לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר 44
תִּנָּצַח הָאַהֲבָה אֶת הַשִּׂנְאָה 44
אֱמוּנָה כְּדֶרֶךְ לְנִצָּחוֹן מִדַּת הַנְּקִימָה
וְהַנְּטִירָה 45
וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו 45
מִפְתּוּיֵי הַיֵּצֶר 45
פרק יא - שקר 46
הֲיָדַעְתָּ?! 47
הֲיָדַעְתָּ?! 48
הֲיָדַעְתָּ?! 48
הֲיָדַעְתָּ?! 48
הֲיָדַעְתָּ?! 49
פרק יב - שבועות ונדרים 49
הֲיָדַעְתָּ?! 50
הֲיָדַעְתָּ?! 50
הֲיָדַעְתָּ?! 50
הֲיָדַעְתָּ?! 51

הֲיָדַעְתָּ?! 51
הֲיָדַעְתָּ?! 51
הֲיָדַעְתָּ?! 52
הֲיָדַעְתָּ?! 52
הֲיָדַעְתָּ?! 52
הֲיָדַעְתָּ?! 52
הֲיָדַעְתָּ?! 52
פרק יג - לשון נקיה 52
פרק יד - קללות 55

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 **- אסור בשימוש מסחרי**
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון GNU Free Doc. License
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) **ל הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א**

פרקים אקטואלים מחיי היום יום בנושא זהירות בממון הזולת, חמדה, גניבת דעת, אונאה, שכר שכיר, שבועות, נדרים, שקר ועוד
הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א
להשיג הספר: רח' ישא ברכה 16 י-ם טל': 02-5322661 ובאזור המרכז: פנחס ראובן, רח' השומר 74 בני ברק טל': 03-6771497

הקדמה - גזל מקטרג בראש

אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ויקרא רבה לג, ג): קַפָּה מְלֵאָה עֲוֹנוֹת - גֵּזֶל מְקַטְרֵג בָּרִאשׁ. מְפֹרָשׁ רַבִּי יִשְׂרָאֵל מֵאִיר הַכֹּהֵן מֵרַאדִין: הַמְחַבֵּל הַמַּשְׁחִית שֶׁנִּבְרָא מֵעָוֹן הַגֵּזֶל הוּא חָצוּף וּמְחֻצָּף עַד מְאֹד, מְשׁוּם שֶׁמַּעֲשֵׂה הַגְּזֵלָה הוּא גַּם כֵּן מַעֲשֶׂה חֻצְפָּנִי וְנוֹעָז. מְחַבֵּל זֶה קוֹפֵץ בְּרֹאשׁ כָּל הַמַּשְׁחִיתִים שֶׁנּוֹצְרוּ מֵעֲבֵרוֹת אֲחֵרוֹת כְּדֵי לִגְבוֹת מֵהַבְּרִיּוֹת אֶת חוֹבוֹ. בְּעִקְבוֹת מְחַבֵּל זֶה רָצִים כְּבָר כֻּלָּם לִגְבוֹת אֶת חוֹבָם. מֵעַתָּה נָבִין הַסִּבָּה שֶׁדּוֹר הַמַּבּוּל נֶעֶנְשׁוּ בְּעִקָּר עַל הַגֵּזֶל, כְּדִכְתִיב (בראשית ו, יג): "קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ". אַף שֶׁדּוֹר זֶה עָבְרוּ כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אַף עַל פִּי כֵן לֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּינָם אֶלָּא עַל הַגֵּזֶל.

הִמְשִׁיךְ הֶ"חָפֵץ חַיִּים": הִנֵּה תַּכְלִיתָם שֶׁל עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה הוּא יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְתַכְלִיתוֹ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים הִיא תְּפִלַּת נְעִילָה הַחוֹתֶמֶת אֶת כָּל תְּפִלּוֹת הַיּוֹם, וְהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחִתּוּם. מְעַנְיֵן, כִּי הַנְּקֻדָּה הָרְצִינִית בְּיוֹתֵר בִּתְפִלָּה זוֹ אָנוּ מוֹצְאִים שֶׁאוֹמֶרֶת: "וַתִּתֶּן לָנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים הַזֶּה קֵץ וּמְחִילָה וּסְלִיחָה, לְמַעַן נָחֵדֵל מֵעֹשֶׁק יָדֵינוּ!" וְלִדְבָרֵינוּ מוּבָן הַדָּבָר, הֱיוֹת וְגֵזֶל - חוּץ מֵהֱיוֹתוֹ מִסּוּג עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ שֶׁאֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ - הוּא מְעוֹרֵר קִטְרוּג גַּם עַל יֶתֶר הָעֲבֵרוֹת.

מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה? אָדָם פָּשַׁט אֶת הָרֶגֶל. הַנּוֹשִׁים בָּאִים אֶל בֵּיתוֹ כְּדֵי לִגְבוֹת חוֹבָם מֵחֶפְצֵי בֵּיתוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין אִישׁ מֵעֵז לַחְטֹף כָּרִים וּכְסָתוֹת, שֻׁלְחָן וְכִסֵּא וְכַדּוֹמֶה. אַךְ אִם יֵשׁ בֵּיניֵהֶם מְחֻצָּף שֶׁחוֹטֵף מִכָּל הַבָּא לַיָּד - בְּעִקְבוֹתָיו גַּם הָאֲחֵרִים שׁוּב אֵינָם בּוֹרְרִים אֶת אֲשֶׁר הֵם חוֹטְפִים, וּבַסּוֹף מַצִּיגִים אֶת הַנִּתְבָּע כִּכְלִי רֵיק. כְּמוֹ כֵן אַל יַשְׁלֶה אָדָם אֶת עַצְמוֹ כִּי יוּכַל לַעֲבֹר בְּשָׁלוֹם אֶת הַיָּמִים הַנּוֹרָאִים בְּאִם לֹא הֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה שֶׁתַּחַת יָדוֹ,

אִם כִּי אָנוּ רוֹאִים לִפְעָמִים אֲנָשִׁים עֲרֻמּוּמִים וְאֵינָם נִפְגָּעִים, אֵין זֹאת אֶלָּא מִשּׁוּם אֵיזוֹ זְכוּת שֶׁתּוֹלָה לָהֶם, אַךְ לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן. (חפץ חיים ופעליו, חלק ג, פרק קה)

בְּיָמֵינוּ, יְמֵי עִקְבָתָא דִּמְשִׁיחָא, כַּאֲשֶׁר מִדַּת הַדִּין מְחַפֶּשֶׂת וּמְחַטֶּטֶת לִמְצֹא אֶת "הָרְאוּיִים" לְפָגְעָם בְּמִדַּת הַדִּין, הֲרֵי שֶׁבְּרַאשׁוֹנָה תִּמְצָא אֶת אֵלּוּ שֶׁדָּבֵק בְּכַפֵּיהֶם עָוֹן הַגָּזֵל הַמְקַטְרֵג בְּרֹאשׁ כָּל הָעֲוֹנוֹת.

וְאֶפְשָׁר לוֹמַר עַל כָּךְ, כִּי מַדּוּעַ הַנָּבִיא מַלְאָכִי תָּלָה זְכוּת הַשְׁרָדוּתָם שֶׁל הַזּוֹכִים לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה' בְּאַחֲרִית הַיָּמִים בְּמִדַּת הָאֱמוּנָה, וְכַנֶּאֱמַר "וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה"? כִּי, בְּעֶצֶם, הָאֱמוּנָה הִיא בִּלְבַד שֶׁבְּכֹחָהּ לַעֲצֹר מֵהָאָדָם לַחְמֹד אֶת שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לוֹ, שֶׁהֲרֵי הַמַּאֲמִין הַשָּׁלֵם מַאֲמִין שֶׁאֵין אָדָם נוֹגֵעַ בַּמּוּכָן לַחֲבֵרוֹ כְּמִלֹּא נִימָה, וְאֶת הַמַּגִּיעַ לוֹ יְקַבֵּל בְּכָל מִינֵי אֲפָנִים שֶׁתִּסַּבֵּב לוֹ הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה, וּבְעֶצֶם, כָּל הַדְּרָכִים הַמְפֻקְפָּקוֹת לְהַשָּׂגַת צָרְכֵי הָאָדָם אֵינָם אֶלָּא נִסְיוֹנוֹת לְמִבְחַן אֱמוּנָתוֹ.

וְעַל כָּךְ רָאִיתִי מַאֲמָר יָפֶה בְּשֵׁם הַגָּאוֹן רַבִּי אַבְרָהָם פָּאם, רֹאשׁ יְשִׁיבַת "תּוֹרָה וְדַעַת", עַל הַגְּמָרָא בְּשַׁבָּת (לא.), כִּי בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִין אָדָם לַדִּין, אוֹמְרִים לוֹ: "נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה?" וּפֵרֵשׁ הָרַב פָּאם: הַשְּׁאֵלָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁשּׁוֹאֲלִים אֶת הָאָדָם בְּבוֹאוֹ לְעוֹלָם הָאֱמֶת אֵינָהּ: הַאִם מַשָּׂאֲךָ וּמַתָּנְךָ הָיָה בְּיֹשֶׁר, בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּלְפִי שׁוּרַת הַדִּין. הַשְּׁאֵלָה הִיא: הַאִם בְּאוֹתָהּ עֵת שֶׁהָיִיתָ טָרוּד בְּעִסְקֶךָ עָשִׂיתָ זֹאת מִתּוֹךְ אֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא זָן וּמְפַרְנֵס לְכָל חַי וְאֵין אָדָם נוֹגֵעַ בַּמּוּכָן לַחֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁמָּא, חָלִילָה, חָשַׁבְתָּ שֶׁאָמְנָם חַיָּבִים הָעֲסָקִים לְהִתְנַהֵל בְּהֶתְאֵם לַהֲלָכָה, אַךְ חָכְמָתְךָ וְעָרְמָתְךָ הֵם אֵלֶּה שֶׁיַּעַמְדוּ לְךָ לְהַצְלָחָתְךָ בְּמַעֲשֶׂיךָ יָדֶיךָ? וְאִם זֶה הוּא הֶלֶךְ מַחֲשַׁבְתְּךָ, לֹא יִמָּלֵט מִמְּךָ מִכְשׁוֹל. עַד כָּאן.

וְאֶת דְּבָרָיו אֵלּוּ יֵשׁ לְקַשְּׁרָם עִם נְבוּאַת מַלְאָכִי לַדּוֹר הָאַחֲרוֹן "וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה". רָאָה הַנָּבִיא שֶׁמִּדַּת הַדִּין בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תְּקַטְרֵג עַל הַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם לְבִלְתִּי הֱיוֹתָם רְאוּיִים לִזְכוֹת לְאוֹר ה' וּלְכָל הַבְּטָחוֹת הַנְּבִיאִים שֶׁנִּתְבַּשַּׂרְנוּ בָּהֶם. וּבְכֵן, מַה תִּהְיֶה הָעֵצָה? לְחַזֵּק וּלְאַמֵּץ אֶת מִדַּת "הָאֱמוּנָה" הַמַּבְטִיחָה אֶת הַזְּכִיָּה בְּחֶזְיוֹן הַשְּׁכִינָה לֶעָתִיד - "וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה"!

בְּאֶחָד מִימֵי הַכִּפּוּרִים, בִּשְׁנַת תרע"ז, בְּעֵת הִתְגּוֹרְרוּ בָּעִיר סוּמְיָאטְץ, אָסַף ה"חָפֵץ חַיִּים" לִפְנֵי תְּפִלַּת נְעִילָה אֶת תַּלְמִידָיו וְנָאַם לִפְנֵיהֶם נְאוּם אָרֹךְ עַל דְּבַר הַגָּזֵל.

"הֲרֵי עוֹמְדִים אָנוּ לִפְנֵי גְּמַר הַדִּין," הִתְחִיל רַבִּי יִשְׂרָאֵל מֵאִיר, "וּבְוַדַּאי עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם כְּבָר חָזַר כָּל אֶחָד בִּתְשׁוּבָה, בַּחֲרָטָה לְשֶׁעְבָּר וּבְקַבָּלָה לְהַבָּא. אֲבָל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, וְיִתְּכֵן שֶׁכָּל אֶחָד מֵאִתָּנוּ לָוֶה כֶּסֶף וְשָׂכַח לְשַׁלֵּם, וּכְלֵל הוּא שֶׁלֹּא נִמְחַל לוֹ עַד שֶׁיִּפָּרַע, וּמַה נַּעֲשֶׂה כְּעֵת וְהֵיאַךְ נַכְרִיז

בִּתְפִלַּת נְעִילָה: 'וְנָחַדֵּל מֵעֹשֶׁק יָדֵינוּ'? וְלָכֵן נָפְלָה בְּמֹחִי עֵצָה - שֶׁכָּל אֶחָד יִקְבַּע לוֹ כָּעֵת יוֹם שֶׁמְּקַבֵּל עָלָיו לְבַדֵּק בּוֹ אֶת כָּל פִּנְקָסָיו וּלְבָרֵר אֶת כָּל עִנְיָנָיו וְחֶשְׁבּוֹנוֹתָיו שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִם אֲחֵרִים, וְאִם יִוָּכַח שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוֹב לְמִישֶׁהוּ - יִפְרָעֶנּוּ מִיָּד. הַקַּבָּלָה הַזֹּאת צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּלֵב שָׁלֵם, וְאָז תֵּחָשֵׁב כְּאִלּוּ כְּבָר קִיַּמְנוּהָ, וְנִזְכֶּה לְיוֹם הַדִּין."

בָּזֶה סַיֵּם אֶת הַדְּרָשָׁה, וְצִוָּה לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת נְעִילָה. (תנועת המוסר, ח"ד עמ' 104)

פרק א - לא תחמוד

תָּנוּ רַבָּנָן: סוֹטָה נָתְנָה עֵינֶיהָ בְּמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהּ - מַה שֶּׁבִּקְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ, וּמַה שֶּׁבִּיְדָהּ נְטָלוּהוּ הֵימֶנָּה, שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן עֵינָיו בְּמַה שֶּׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ - מַה שֶּׁמְּבַקֵּשׁ אֵין נוֹתְנִים לוֹ, וּמַה שֶּׁבְּיָדוֹ נוֹטְלִים הֵימֶנּוּ. וְכֵן מָצִינוּ בַּנָּחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּמַה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי לוֹ - מַה שֶּׁבִּקֵּשׁ לֹא נִתְּנוּ לוֹ, וּמַה שֶּׁבְּיָדוֹ נְטָלוּהוּ מִמֶּנּוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא: אֲנִי אָמַרְתִּי יְהֵלֵךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה - עַכְשָׁו עַל גְּחוֹנוֹ יֵלֵךְ, אֲנִי אָמַרְתִּי יְהֵא מַאֲכָלוֹ מַאֲכַל אָדָם - עַכְשָׁו עָפָר יֹאכַל, הוּא אָמַר אֶהֱרֹג אֶת אָדָם וְאֶשָּׁא אֶת חַוָּה - עַכְשָׁו אֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעָךְ וּבֵין זַרְעָהּ.

וְכֵן מָצִינוּ בְּקַיִן וְקֹרַח וּבִלְעָם וְדוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל וְגֵיחֲזִי וְאַבְשָׁלוֹם וַאֲדוֹנִיָּהוּ וְעָזְיָהוּ וְהָמָן שֶׁנָּתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּמַה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי לָהֶם - מַה שֶּׁבִּקְּשׁוּ לֹא נִתַּן לָהֶם, וּמַה שֶּׁבְּיָדָם נְטָלוּהוּ מֵהֶם. (סוטה ט)

הֲיָדַעְתָּ?!

בַּחֲמִידָתְךָ חֵפֶץ שֶׁל חֲבֵרְךָ אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁל הוֹרֶיךָ שֶׁאֵין בְּדַעְתָּם לִמְכֹּר חֵפֶץ זֶה, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הִפְצַרְתָּ בָּהֶם שֶׁיִּתְּנוּהוּ לְךָ בְּמַתָּנָה אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁיִּמְכְּרוּהוּ לְךָ בְּדָמִים מְלֵאִים יוֹתֵר מִשָּׁוְיוֹ עַד שֶׁלְּבַסּוֹף נְתָנוּהוּ לְךָ אוֹ מָכְרוּהוּ לְךָ - הִנֵּךְ עוֹבֵר בְּאִסּוּר לָאו מֵהַתּוֹרָה "לֹא תַחְמֹד". (רמב"ם פ"א ה"ט מהלכות גזילה)

הֲיָדַעְתָּ?!

בְּאֹם בִּקַּשְׁתָּ מֵחֲבֵרְךָ מַתָּנָה אוֹ שֶׁיִּמְכֹּר לְךָ חֵפֶץ מְסֻיָּם הַשַּׁיָּךְ לוֹ שֶׁאֵין בְּדַעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ לִמְכֹּרוֹ, וּמֵחֲמַת בּוּשְׁתּוֹ מִמְּךָ נָתַנוֹ אוֹ מָכְרוֹ לְךָ לֹא בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה, כְּמוֹ כֵן הִנְּךָ עוֹבֵר בְּ"לֹא תַחְמֹד". (רבנו יונה, שערי תשובה)

וּכְמוֹ כֵן בְּאֹם נֶהֱנָה אַתָּה מִסְּעוּדַת חֲבֵרְךָ כְּשֶׁאֵינָהּ מַסְפֶּקֶת לוֹ, וּמֵחֲמַת בּוּשְׁתּוֹ מַזְמִינְךָ לֶאֱכֹל עִמּוֹ, יֵשׁ בָּזֶה "אָבַק גָּזֵל". (רמב"ם פ"ד)

הֲיָדַעְתָּ?!
גַּם אִם לְבַסּוֹף לֹא הוֹצִאַת הַחֵפֶץ מִיָּדוֹ שֶׁל חֲבֵרְךָ - כֵּיוָן שֶׁהֶחְלַט בְּלִבְּךָ הֲכִיצַד וְאֵיךְ אֶקְנֶה אוֹ אֶקַבֵּל חֵפֶץ זֶה מֵחֲבֵרִי, הִנְךָ עוֹבֵר עַל "לֹא תִתְאַוֶּה". (רמב"ם פ"א ה"י מהלכות גזילה)

הֲיָדַעְתָּ?!
גַּם אִם הִפְצַרְתָּ בַּחֲבֵרְךָ לִתֵּן לְךָ דָּבָר מוּעָט שְׁוֵה פְּרוּטָה, כְּמוֹ סִיגָרִיָּה וְכַדּוֹמֶה, עוֹבֵר הִנְךָ עַל לָאו מֵהַתּוֹרָה "לֹא תַחְמֹד".

הֲיָדַעְתָּ?!
בְּכְלַל לָאו "לֹא תַחְמֹד" - שֶׁאָסוּר לִשְׁלֹחַ אֲנָשִׁים עַל מְנָת לְהַפְצִיר בַּמַּלְוֶה שֶׁהִלְוָה לְךָ כֶּסֶף שֶׁיִּמְחַל עַל הַחוֹב, אוֹ לְהַפְצִיר בְּמוֹכֵר שֶׁיּוֹרִיד לְךָ מִמְּחִיר הַחֵפֶץ, וּכְמוֹ כֵן לִלְחֹץ בְּכָל אֶמְצָעִי אַחֵר לְאַלֵּץ אֶת הַמַּלְוֶה לִמְחֹל אוֹ אֶת הַמּוֹכֵר לְהוֹזִיל מְמְּחִיר הַחֵפֶץ. (חפץ חיים)

הֲיָדַעְתָּ?!
אִם סָגַרְתָּ "תְּנָאִים" עִם מְחֻתָּנְךָ אוֹ סָגַרְתָּ עִסְקָה עִם חֲבֵרְךָ וּלְאַחַר מִכֵּן הִנְךָ מַפְצִיר בָּהֶם שֶׁיּוֹסִיפוּ עַל הַמֶּסֶכֶם בֵּינֵיכֶם, הִנְךָ עוֹבֵר עַל "לֹא תַחְמֹד". (חפץ חיים)

כָּל הָעֲבֵרוֹת וְהַחֲטָאִים בָּאִים מֵהַחֶמְדָּה, כִּי "לֹא תַחְמֹד" כּוֹלֵל כָּל הַדִּבְּרוֹת וְכָל הַתּוֹרָה, וְהַהִסְתַּפְּקוּת, שֶׁהִיא הֵפֶךְ מֵהַחֶמְדָּה, הִיא יְסוֹד כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְלַעֲקֹר הַחֶמְדָּה אִי אֶפְשָׁר - רַק מִתּוֹךְ הָאֱמוּנָה שֶׁאֵין לְדֹאג דַּאֲגַת מָחָר. וּמִי שֶׁלִּבּוֹ טוֹב וְחָזָק בְּמִדַּת הַבִּטָּחוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְשָׁל בַּעֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת, הוּא יוֹתֵר טוֹב מִמִּי שֶׁהִנּוֹ בַּעַל חֶמְדָּה, שֶׁבַּעַל הַחֶמְדָּה מָלֵא קִנְאָה וְשִׂנְאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁעוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים לִבּוֹ רָע, וְכָל מַה שֶּׁעוֹשֶׂה אֵינוֹ אֶלָּא לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם. (הגר"א אבן שלמה פ"ג)

כֵּיצַד לַעֲקֹר הַחֶמְדָּה?
אוֹמֵר הָ"אִבֶּן עֶזְרָא": כְּשֵׁם שֶׁלִּטְפְּשׁוּת יֵחָשֵׁב כַּאֲשֶׁר הַכַּפְרִי הַמְגֻשָּׁם יַחְמֹד לְבַת הַמֶּלֶךְ - כֵּן צָרִיךְ כָּל מַאֲמִין לִרְאוֹת אֶת מַה שֶּׁלֹּא שַׁיָּךְ לוֹ כְּאִלּוּ וְהוּא רָחוֹק מִמֶּנּוּ כְּבַת הַמֶּלֶךְ מֵהַכַּפְרִי, שֶׁהֲרֵי אֵין אָדָם נוֹגֵעַ בְּמוֹכָן לַחֲבֵרוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֶה לְךָ קָרוֹב לְהֻשַּׂג יָדְךָ מַה שֶּׁהִנְךָ חוֹמֵד - אֵין רָחוֹק מִמֶּנּוּ לְהַשָּׂגָה מֵחֲמַת מַחְסוֹם גְּזֵרָתוֹ.

פרק ב - לא תגזול

(הרב דוד סלומון - אל המקורות)

עוֹמֵד יְהוּדִי בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, מַכֶּה עַל לוּחַ לִבּוֹ וְאוֹמֵר כַּכָּתוּב בַּמַּחֲזוֹר: אָשַׁמְנוּ, בָּגַדְנוּ, גָּזַלְנוּ... - רֶגַע! חוֹלֵף הִרְהוּר בְּמֹחוֹ - אֲנִי גָּזַלְתִּי?! מָתַי? אֵיפֹה? הוּא עוֹצֵר בְּמַהֲלַךְ הַתְּפִלָּה, כְּשֶׁכָּלוֹ תְּמִיהָה עַל מְנַסְּחֵי הַתְּפִלָּה שֶׁמָּצְאוּ לְנָכוֹן לָשִׂים בְּפִיו הוֹדָאָה בְּפֶשַׁע שֶׁלֹּא פָּשַׁע,

אַךְ מֵאַחַר וְהַקָּהָל "מִתְקַדֵּם" הָלְאָה בַּתְּפִלָּה וְאֵין זְמַן לְהַרְבּוֹת בְּמַחֲשָׁבוֹת, מְתָרֵץ הוּא לְעַצְמוֹ בּוֹ בַּמָּקוֹם תֵּרוּץ הַמַּנִיחַ אֶת דַּעְתּוֹ: הֲרֵי זֶה נֶאֱמַר בַּלְשׁוֹן רַבִּים - גָּזַלְנוּ, אָנוּ הֲרֵי מִתְפַּלְּלִים עִם הָעֲבָרְיָנִים - וַאֲנִי כּוֹלֵל עִמִּי בִּתְפִלָּתִי אֶת כָּל אוֹתָם פּוֹרְצֵי בַּנְקִים וְשׁוֹדְדֵי יַהֲלוֹמִים. הֵם גָּזְלוּ, הֵם חָמְסוּ - וַאֲנִי מִתְוַדֶּה עֲבוּרָם, הֵן כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה לָזֶה.

מִכָּאן וְאֵילָךְ שׁוֹטֶפֶת תְּפִלָּתוֹ כֹּה יָפֶה, הֵן לֹא בּוֹ מְדֻבָּר! אֶבֶן כְּבֵדָה נָגְלָה מֵעַל לִבּוֹ, וְהוּא מַמְשִׁיךְ: הֶעֱוִינוּ - הֵם, וְהִרְשַׁעְנוּ - הֵם, זָדְנוּ חָמַסְנוּ וְכוּ' - הַכֹּל עָשׂוּ הֵם, וַאֲנִי מִתְוַדֶּה עֲלֵיהֶם. הַרְגָּשָׁה טוֹבָה אוֹפֶפֶת אוֹתוֹ; הוּא מִתְוַדֶּה עַל פִּשְׁעֵי הַחוֹטְאִים וְהוּא הַמְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם, מַשֶּׁהוּ מֵעֵין כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמֵעֵין הַצַּדִּיק עֶבֶד ה' הַנּוֹשֵׂא אֶת חֵטְא הָרַבִּים וְלַפּוֹשְׁעִים יַפְגִּיעַ, וּתְפִלָּתוֹ קוֹלַחַת לָהּ הָלְאָה הָלְאָה בִּנְעִימוּת נְפָלְאָה שֶׁשּׁוּם נְקִיפוֹת מַצְפּוּן אֵינָן פּוֹגְמוֹת בְּטָהֳרָתָהּ.

אֲבָל בַּת קוֹל עוֹנָה כְּנֶגְדּוֹ וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת: אַתָּה גָּזַלְתָּ! אַתָּה חָמַסְתָּ! אֶלָּא שֶׁמְּדַשֵּׁן עֹנֶג עַצְמִי זֶה אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ דָּבָר, שֶׁהֲרֵי בַּת קוֹל אֵינָהּ נִשְׁמַעַת אֶלָּא לָרְאוּיִים לְכָךְ, וּמִי שֶׁמְּכַוֵּן בַּדּוּי רַק עַל אֲחֵרִים, בְּוַדַּאי אֵינוֹ נִמְנֶה עִמָּהֶם, וְהוּא הֲרֵי כֹּה בָּטוּחַ שֶׁ"גָּזַלְנוּ" יָכוֹל לְהַתְאִים, כַּמּוּבָן, רַק לְפוֹרְצֵי דִּירוֹת וְחוֹטְפֵי אַרְנָקִים, וַהֲרֵי מֵעוֹלָם לֹא לִכְלֵךְ יָדָיו בִּגְנֵבָה וּבְגָזֵל, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ רֹב יִשְׂרָאֵל - זַךְ וּנְקִי כַּפַּיִם.

שׁוֹאֲלִים אָנוּ אֶת עַצְמֵנוּ: הַאֻמָּנָם אֵין הַצֶּדֶק אִתּוֹ? הֲבָה נִבְדֹּק אֶת הַמְּצִיאוּת, נָעִיף מַבָּט סְבִיבֵנוּ בְּחַיֵּי הַיּוֹם יוֹם שֶׁלָּנוּ וְנִבְחַן אֶת הַמִּתְרַחֵשׁ מִנְּקֻדַּת רְאוּת הַהֲלָכָה. הֲרֵי כַּמָּה תְּמוּנוֹת בָּזֹק.

* סוֹף סוֹף הַבּוֹס יָצָא מֵהַמִּשְׂרָד. פָּנֶיהָ שֶׁל הַמַּזְכִּירָה נָהֳרוּ; עִם אֲחוֹתָהּ בִּירוּשָׁלַיִם לֹא שׂוֹחֲחָה כְּבָר מֵאֶתְמוֹל. הִיא הִתְחִילָה לְחַיֵּג בִּלְהִיטוּת 02 לִפְנֵי שֶׁיִּחָתֶה הָאֲרֻכָּה וְהַלְּבָבִית.

* הַתּוֹר הָיָה אָרֹךְ, הַחֹם הָיָה מְעַצְבֵּן, וְהַמְּזוּדָה שֶׁבְּיָדוֹ הִכְבִּידָה. הוּא הִשְׁעִין בְּהֶחְבֵּא אֶת מְזוּדָתוֹ עַל מְכוֹנִיתוֹ שֶׁל הָעוֹמֵד לְפָנָיו. מְכוֹנִית חֲדָשָׁה שֶׁכָּל סְרִיטָה קְטַנָּה הִנָּהּ הֶפְסֵד נִכָּר. מִפַּעַם לְפַעַם מִסְתַּכֵּל הוּא הֵנָּה וְהֵנָּה פֶּן יִתְפֹּס בְּקַלְקָלָתוֹ.

* לְדָנִי הָיָה מְשַׁעֲמֵם, שׁוּב הֻשְׁלַךְ מֵהַכִּתָּה עַל יְדֵי הַמּוֹרָה לְהִיסְטוֹרְיָה. הוּא סָקַר אֶת סִכְכַת הָאוֹפַנַּיִם - רַק זוּג אֶחָד לֹא הָיָה קָשׁוּר. הוּא עָלָה עֲלֵיהֶם וְעָשָׂה כַּמָּה סִבּוּבִים בֶּחָצֵר וְאַחַר כָּךְ הֶחֱזִירָם בִּזְהִירוּת לִמְקוֹמָם.

* אֵיךְ הִגִּיעַ לְכִיסוֹ הַפַּרְקֶר הַיָּרֹק הַזֶּה - לֹא הִצְלִיחַ לְהִזָּכֵר. כַּנִּרְאֶה שֶׁנָּטַל אוֹתוֹ מִמִּישֶׁהוּ לְרֶגַע לְצָרְכֵי חֶתִימָה וְשָׁכַח לְהַחֲזִירוֹ. מֵאַחַר וְלֹא יָדַע שֶׁל מִי הָעֵט, הִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כִּבְשֶׁלּוֹ. בַּבַּיִת הִסְתּוֹבְבוּ כַּמָּה עֵטִים כָּאֵלֶּה, וּבָהֶם הִשְׁתַּמְּשׁוּ יְלָדָיו בְּבֵית הַסֵּפֶר. הוּא אָדָם יָשָׁר, בָּרֶגַע שֶׁמִּישֶׁהוּ יִטְעַן שֶׁהָעֵט שֶׁלּוֹ - כַּמּוּבָן יַחֲזִיר לוֹ מִיָּד.

נִתָּן לְהַמְשִׁיךְ בְּמַעֲשִׂיּוֹת כָּאֵלֶּה עַד אֵין סוֹף. כָּל אֶחָד מֵאִתָּנוּ רוֹאֶה - אִם שָׂם לֵב לְכָךְ - מִקְרִים רַבִּים כָּאֵלֶּה מִדֵּי יוֹם. מַהִי הַשְׁקָפַת הַהֲלָכָה עַל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה? דּוֹמֶה שֶׁאֵין כְּמַעַט מָקוֹם לְוִכּוּחַ. פְּקִידָה הַמְטַלְפֶּנֶת עַל חֶשְׁבּוֹן בַּעַל הַמִּשְׂרָד בְּלִי יְדִיעָתוֹ הֲרֵי הִיא גּוֹנֶבֶת מִמֶּנּוּ דְּמֵי שִׂיחַת הַטֶּלֶפוֹן וְגַם אֶת זְמַן הַשִּׂיחָה, כִּי זְמַנּוֹ אַף הוּא מְשֻׁעְבָּד לְבַעַל הַבַּיִת. כָּל אֶחָד מֵאִתָּנוּ לָמַד אֵי פַּעַם, שֶׁשּׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת - גַּזְלָן הוּא. כְּדֵי לִהְיוֹת גַּזְלָן אֵין צֹרֶךְ לְהַרְשֵׁם לַאֲגֻדַּת הַגַּזְלָנִים וּלְשַׁלֵּם מַס חָבֵר; אַתָּה פָּשׁוּט שׁוֹאֵל לֶרֶגַע מַכְשִׁיר שֶׁל מִישֶׁהוּ בְּלִי יְדִיעָתוֹ, מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וּמַחֲזִירוֹ מִיָּד, וְהֲרֵי אַתָּה כְּבָר גַּזְלָן [לְמַעֵט אִם מַכִּיר אַתָּה בְּבַעַל הַחֵפֶץ שֶׁמַּרְשֶׁה לְךָ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ].

חֵפֶץ שֶׁל מִישֶׁהוּ הַנִּמְצָא אֶצְלְךָ כַּאֲבֵדָה אוֹ כְּפִקָּדוֹן, אָסוּר בְּשִׁמּוּשׁ עַל יָדְךָ, וּפָרָשָׁה בַּתּוֹרָה עוֹסֶקֶת בְּדִין שְׁלִיחוּת יָד. מַה קָּרָה לָאוֹפַנַּיִם מִזֶּה שֶׁרָכַבְתִּי עֲלֵיהֶם שְׁנֵי סִבּוּבִים בֶּחָצֵר? טוֹעֲן דָּנִי. מַה שְּׁוִיוֹ שֶׁל הַדִּיּוֹ שֶׁנֶּחְסַר מֵהָעֵט כַּאֲשֶׁר כָּתַבְתִּי בּוֹ מִסְפַּר טֶלֶפוֹן בְּלִי לִשְׁאֹל רְשׁוּת מִבְּעָלָיו? טוֹעֲן אַתָּה. אֶלָּא שֶׁהַמּוֹקֵד הוּא עֶצֶם לְקִיחַת הַחֵפֶץ בְּלִי רְשׁוּת בְּעָלָיו. "שְׁאִילָה" זוֹ בְּלִי דַּעַת בְּעָלִים הִיא הַהוֹפֶכֶת אֶת הַשּׁוֹאֵל לְגַזְלָן.

* שָׁח רוֹפֵא פְּרָטִי אֶחָד, שֶׁבִּזְמַן שְׁבִיתַת הָרוֹפְאִים בְּקֶפֶת חוֹלִים בִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַחוֹלֶה לְאַחַר הַבִּקּוּר קַבָּלָה, אֲבָל בִּקֵּשׁ שֶׁלֹּא יִרְשֹׁם אֶת שְׁמוֹ בַּקַּבָּלָה. מַדּוּעַ? - שְׁאַל הָרוֹפֵא. הַתְּשׁוּבָה הַמְמֻמֶּקֶת הִסְבִּירָה אֶת הָעִנְיָן: אֲנִי לֹא חָבֵר בְּקֶפֶת חוֹלִים, אֲבָל הַשָּׂכֵן שֶׁלִּי הוּא חָבֵר, וְהוּא יְקַבֵּל בַּחֲזָרָה [בַּחֲזָרָה!] עֶשְׂרִים לִירוֹת, אֵז חָבָל עַל הַכֶּסֶף...

* בַּצַּבּוּר מְקַבֵּל, שֶׁאֵין דִּין גְּנֵבָה וְהוֹנָאָה מִמּוֹסָד צִבּוּרִי וּמֵחֲבֵרָה, וְלָכֵן, בְּמִקְרֶה שֶׁל תִּקּוּן מְכוֹנִית לְאַחַר תְּאוּנָה תּוֹכַל לְקַבֵּל בְּמִקְרִים רַבִּים קַבָּלָה עַל סְכוּם גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מִסְּכוּם הַתִּקּוּן "כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּפְסִיד" אֲצָל חֶבְרַת הַבִּטּוּחַ, מֵאַחַר שֶׁהִיא מְשַׁלֶּמֶת - לְפִי תְּנָאֵי הַבִּטּוּחַ - אַךְ וְרַק מִסְּכוּם מְסֻיָּם וָמַעְלָה.

* פְּלוֹנִי מְבַקֵּשׁ [וּמְקַבֵּל] מִמַּעֲבִידוֹ אִשּׁוּר עַל מַשְׂכֹּרֶת קְטַנָּה מֵהָאֲמִתִּית כְּדֵי שֶׁבְּעֶזְרָתָהּ יוּכַל לְקַבֵּל בָּעִירִיָּה הַנָּחָה אוֹ מִילְגָּה עֲבוּר בְּנוֹ הַסְּטוּדֶנְט. אִישׁ מֵהָעוֹסְקִים הַנִּזְכָּר לְעֵיל אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂהוּ וְאֵינוֹ מַסְתִּיר זֹאת. הָאָב מְסַפֵּר זֹאת בְּגָלוּי בַּבַּיִת - וְהַבָּנִים שׁוֹמְעִים וְלוֹמְדִים אֶת "תּוֹרַת הַחַיִּים" יָשָׁר מִן הַמָּקוֹר, עוֹסְקִים בָּזֶה כִּמְעַט הַכֹּל וּמְדַבְּרִים עַל כָּךְ בְּפוּמְבֵי, וּלְעִתִּים עוֹד מִתְפָּאֲרִים בָּזֶה. מַמָּשׁ חֶבֶר גַּנָּבִים.

* מוֹרֶה נוֹטֵל לְאַחַר הַרְצָאָה בְּמָכוֹן צִבּוּרִי חֵלֶק מֵהַגִּיר הַצַּבָּעוֹנִי הַנִּמְצָא לְיַד הַלּוּחַ. הוּא אֵינוֹ מַסְתִּיר זֹאת מֵאִישׁ, וְהוּא עוֹד מַסְבִּיר לְעוֹמְדִים סְבִיבוֹ: אֲצַלֵּנוּ בְּבֵית הַסֵּפֶר אֵין גִּיר צַבָּעוֹנִי, וַאֲנִי צָרִיךְ אֶת זֶה בִּשְׁבִיל הַשִּׁעוּר שֶׁלִּי. כְּלוֹמַר, לְפָנֶיךָ אָדָם שֶׁטּוֹבַת הַחִנּוּךְ לְנֶגֶד עֵינָיו, אָדָם "מָסוּר" לְתַפְקִידוֹ.

* הַכֹּשֶׁר לְתָרֵץ כָּל גְּנֵבָה וְגָזֵל הוּא מַדְהִים, וְהַתֵּרוּץ נִשְׁמָע אֲפִלּוּ הֶגְיוֹנִי לְמִי שֶׁאֵין אַמַּת מִדָּה שֶׁל הֲהֶלָכָה בְּיָדוֹ.

בְּנִסְיָעָה אַחַת עָצַר הָאוֹטוֹבּוּס בְּתַחֲנַת בֵּית לִיד. מוֹכְרֵי הַגַּרְעִינִים עָטוּ עַל הָאוֹטוֹבּוּס. אָדוֹן אֶחָד שָׁלַח יָדוֹ מֵהַחֲלוֹן, קִבֵּל שַׁקִּיק גַּרְעִינִים, וְנִפְנֵף בְּיָדוֹ הַשְּׁנִיָּה בִּשְׁטָר שֶׁל חֲמֵשׁ לִירוֹת וּבִקֵּשׁ עֹדֶף. הַנַּעַר הַמּוֹכֵר הֵחֵל לְפַשְׁפֵּשׁ בְּכִיסָיו, וּבְעוֹד שֶׁהוּא עוֹנֶה שֶׁאֵין לוֹ עֹדֶף, הֵחֵל הָאוֹטוֹבּוּס לִנְסֹעַ. הַנַּעַר רָץ בְּצַד הָאוֹטוֹבּוּס וְצָעַק: זְרֹק לִי אֶת הַגַּרְעִינִים! וְהָאָדוֹן צוֹעֵק לְעֻמָּתוֹ: עֹדֶף! תּוֹךְ שֶׁהוּא מְנַעְנֵעַ אֶת שְׁטַר הַכֶּסֶף בְּיָדוֹ הָאַחַת, וְאִלּוּ יָדוֹ הַשְּׁנִיָּה אֵינָהּ מַרְפָּה מִשַּׁקִּיק הַגַּרְעִינִים. הָאוֹטוֹבּוּס יָצָא לְדַרְכּוֹ, כְּשֶׁהַנַּעַר הַצּוֹעֵק מֵרָה נִשְׁאַר מֵאֲחוֹרָיו. אִישׁ לֹא פָּצָה פֶּה מִלְּבַד הָאָדוֹן הַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁפִּצַּח אֶת הַגַּרְעִינִים לַהֲנָאָתוֹ. לֹא הִתְאַפַּקְתִּי, נִגַּשְׁתִּי אֵלָיו וּשְׁאַלְתִּיו: אֵיךְ תְּשַׁלֵּם אֶת עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ הָאֲגוֹרוֹת לַנַּעַר? אֲנִי אֶתֵּן אוֹתָם לִצְדָקָה - הָיְתָה תְּשׁוּבָתוֹ...

* הַכֹּל "יוֹדְעִים" שֶׁמִּמּוֹסָד צִבּוּרִי מֻתָּר לִגְנֹב, כְּלוֹמַר, זוֹ אֵינָהּ נִקְרֵאת גְּנֵבָה כְּלָל, וְהַכֹּל "יוֹדְעִים" שֶׁצְּדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה מִגְּנֵבָה, וְכֵן כְּלָל מְקֻבָּל הוּא - שֶׁגְּנֵבָה שֶׁל דָּבָר שֶׁכָּמוֹהוּ נִגְנָב מִמְּךָ, כַּמּוּבָן אֵינָהּ בִּכְלַל אִסּוּר גְּנֵבָה, וְלָכֵן בַּצָּבָא "מַשִּׁלִימִים צִיּוּד", וְכָל נַעַר בְּבֵית הַסֵּפֶר יוֹדֵעַ, שֶׁאִם נִגְנְבוּ יְדִיּוֹת הַגֶּמִי שֶׁל אוֹפַנָּיו, הוּא רַשַּׁאי לְהָסִיר יְדִיּוֹת כָּאֵלֶּה מִזּוּג הָאוֹפַנַּיִם הָרִאשׁוֹן הַמִּזְדַּמֵּן לְיָדוֹ בְּהֶעְדֵּר בְּעָלָיו. זֶהוּ הַ"שֻׁלְחָן עָרוּךְ" לְפִיּוֹ נוֹהֲגִים בַּחַיִּים.

סַגֶּלָה לְלֵדַת בָּנִים

סְגֻלָּה גְּדוֹלָה לְלֵדַת בָּנִים - כְּשֶׁהָאִישׁ וְהָאִשָּׁה שׁוֹמְרִים עַצְמָם בְּכָל כֹּחָם מִלִּפְגֹּעַ בְּמָמוֹן הַזּוּלַת, כְּדִכְתִיב (דברים ז): "וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה... לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ". (שם עולם, ח"א, ח)

מִפְּנֵי מָה בָּנִים נוֹטִים מִדֶּרֶךְ הַתּוֹרָה

אָמַר רַבִּי מְנַחֵם מֶנְדֶּל מֵרִימָנוֹב: מַה שֶּׁאֲנַחְנוּ רוֹאִים הַרְבֵּה פְּעָמִים שֶׁיְּלָדִים בְּקַטְנוּתָם שׁוֹקְדִים בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּמִתְפַּלְלִים בְּכַוָּנָה, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁגְּדֵלִים מִתְהַפְּכִים בְּמִדּוֹת גְּרוּעוֹת וּמְבַטְּלִים תּוֹרָה וּתְפִלָּה וּפוֹרְקִים עֹל מִצְוֹת, מֵאַיִן הִתְהַוָּה דָּבָר זֶה? הֲרֵי הַתּוֹרָה שֶׁלָּמְדוּ בְּקַטְנוּתָם, שֶׁהוּא הֶבֶל שֶׁאֵין בּוֹ חֵטְא, מֵהָרָאוּי הָיָה שֶׁתַּעֲמֹד לָהֶם לְמִשְׁעָן וְיוֹסִיפוּ אֹמֶץ, כִּי מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה.

סִבַּת הַדָּבָר נְעוּצָה בַּאֲבוֹתֵיהֶם שֶׁהֶאֱכִילוּ אֶת בְּנֵיהֶם בְּמָמוֹן גָּזֵל הַבָּא מִמַּשָּׂא וּמַתָּן שֶׁאֵינוֹ בֶּאֱמוּנָה, וְנִתְפַּשְּׁטוּ הַיְלָדִים בְּאִסּוּרִים, וְעַל יְדֵי זֶה נוֹצְרוּ לָהֶם תַּאֲוֹוֹת רָעוֹת וּמִדּוֹת גְּרוּעוֹת, וּרְאָיָה לַדָּבָר מִזֶּפֶק הָעוֹף שֶׁלֹּא מַקְרִיבִים אוֹתוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ הֵיוֹת וְנֶהֱנָה מִן הַגָּזֵל וְלֹא

לְרָצוֹן יִהְיֶה, הֲגַם שֶׁהָעוֹף לֹא נִצְטַוָּה, בְּרַם ה' שׂוֹנֵא גָּזֵל וְחָמָס. (אגרא דפרקא לרבי מנחם מנדל מרמינוב אות קכו)

וְאָמַר רַבִּי אַהֲרֹן קוֹטְלֵר: יֵשׁ לְדָבָרִים אֵלּוּ מָקוֹר מֵהַיְרוּשַׁלְמִי וְהַזֹּהַר. (מתו"מ ג, רסד)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר מֵהַתּוֹרָה לִגְזֹל מֵחֲבֵרוֹ אַף פָּחוֹת מִשְּׁוִי פְּרוּטָה (מגיד משנה, הלכות גזילה), וְרַק אִם הוּא דָּבָר מוּעָט שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַקְפִּיד עָלָיו - מֻתָּר מִן הַדִּין לִטְּלוֹ, אוּלָם מִדַּת חֲסִידוּת לֹא לִטֹּל לְלֹא רְשׁוּת אֲפִלּוּ גַּפְרוּר (בן איש חי, שנה ראשונה, פרשת כי תצא), וְלָכֵן צָרִיךְ לְהִזָּהֵר מִלְּטַלְטֵל מִבֵּית חֲבֵרוֹ לְלֹא רְשׁוּתוֹ.

הֲיָדַעְתָּ?!

אִסּוּר גְּזֵלָה הוּא אֲפִלּוּ לְעָנִי מָרוּד הַגּוֹזֵל כַּמָּה פְּרוּטוֹת מֵעָשִׁיר גָּדוֹל שֶׁלֹּא נִכַּר אֲצָלוֹ חֶסְרוֹן הַפְּרוּטוֹת כְּלָל וּכְלָל. וּכְמוֹ כֵן הַגּוֹזֵל מֵהֶעָשִׁיר עַל מְנָת לִתְּנָם לִצְדָקָה לָעֲנִיִּים - גָּזֵל גָּמוּר הוּא.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לִטְעֹם וַאֲפִלּוּ דָּבָר מוּעָט מֵהַמַּנָּח מִלִּפְנֵי הַחֲנוּת, אֶלָּא אִם כֵּן חָפֵץ הוּא לִקְנוֹת. (בן איש חי שם)

בַּעֲלֵי אֱמוּנָה [תְּמִימֵי לֵב בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ], וּמְשִׁיבֵי פִּקָּדוֹן, וּמַחֲזִירֵי אֲבֵדוֹת, וּמְכַסִּין רָזִין, עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר (תהלים קא, ו): "עֵינַי בְּנֶאֱמָנֵי אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי". (תנא דבי אליהו רבה, פרק טו)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֵפֶץ שֶׁל חֲבֵרְךָ מִבְּלִי יְדִיעָתוֹ, וְאַף שֶׁבָּרוּר לְךָ כִּי יִשְׂמַח מְאֹד כְּשֶׁיִּוָּדַע לוֹ שֶׁהִשְׁתַּמַּשְׁתָּ בַּחֲפָצָיו. לָכֵן אָסוּר לְהִכָּנֵס לְבֵית חֲבֵרוֹ לִטֹּל כְּלִי מְלָאכָה אוֹ לִקְטֹף פֵּרוֹת מִגִּנָּתוֹ לְלֹא נְטִילַת רְשׁוּת, אֶלָּא אִם כֵּן רָגִיל הוּא מִכְּבָר בְּכָךְ לְהִכָּנֵס וְלִטֹּל מִבֵּית חֲבֵרוֹ וְאֵין מַקְפִּידִין עִמּוֹ. (שו"ע יו"ד סימן רמח)

הֲיָדַעְתָּ?!

אִסּוּר הִשְׁתַּמְּשׁוּת לְלֹא רְשׁוּת הִנּוֹ גַּם לְגַבֵּי בֶּן בְּבֵית הוֹרָיו. וְכָל הַמַּתָּר לְבֶן לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּבֵית הוֹרָיו לְלֹא רְשׁוּת הוּא רַק בַּדְּבָרִים הָרְגִילִים לְקִנּוּתָם עֶבוּר בְּנֵי הַבַּיִת, אוּלָם דְּבָרִים הַמְיֻחָדִים לְאַב הַבַּיִת - צָרִיךְ רְשׁוּת. [וּבִפְרָט בְּבָנִים נְשׂוּאִים שֶׁכְּבָר אֵינָם גָּרִים בַּבַּיִת וְהַדְּבָרִים הַנִּקְנִים לַבַּיִת אֵינָם עֲבוּרָם, יֵשׁ לְעַיֵּן עַד כַּמָּה וּמָתַי מֻתָּר גַּם לָהֶם לֵהָנוֹת לְלֹא רְשׁוּת הוֹרֵיהֶם.]

זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּמְחִצָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא

כָּל הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִם הַבְּרִיּוֹת בֶּאֱמוּנָה, זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בְּמְחִצָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵינַי בְּנֶאֱמְנֵי אֶרֶץ לָשָׁבֶת עִמָּדִי, הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ תָּמִים הוּא יְשָׁרְתֵנִי". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ- בָּרוּךְ-הוּא נוֹתֵן עֵינָיו תָּמִיד בְּבַעֲלֵי אֱמוּנָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ה, ג): "ה' עֵינֶיךָ הֲלוֹא לֶאֱמוּנָה". (מעלות המדות, אמונה)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְבָנִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֻפְצֵי הוֹרֵיהֶם לְלֹא צֹרֶךְ, כְּגוֹן לְהִתְקַשֵּׁר מֵהַטֶּלֶפוֹן זְמַן רַב לַחֲבֵרִים וְרֹעִים בְּפִטְפּוּטֵי מִלִּים וְכַדּוֹמֶה לְלֹא רְשׁוּתָם, אוֹ לְהַפְצִיר וְלִלְחֹץ בְּהוֹרֵיהֶם לִקְנוֹת עֲבוּרָם חֲפָצִים שׁוֹנִים שֶׁהֵנָּם בְּגֶדֶר "מוֹתָרוֹת".

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְאִשָּׁה אוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי הַבַּיִת לִתֵּן צְדָקָה אוֹ מָזוֹן לְעָנִי מִבְּלִי רְשׁוּת בַּעַל הַבַּיִת, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא דָּבָר מוּעָט שֶׁדַּרְכּוֹ בַּעַל הַבַּיִת לְהַסְכִּים שֶׁיִּתְּנוּהוּ, וּכְמוֹ כֵן אָסוּר לָהֶם לְהַשְׁאִיל מֻחֲפְצֵי בַּעַל הַבַּיִת לַאֲחֵרִים, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְרַגְּלוּ בְּכָךְ עַל דַּעְתּוֹ וְהַסְכָּמָתוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. (שו"ע יו"ד סימן רמח)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֵפֶץ חֲבֵרְךָ גַּם כְּשֶׁהֶחְלַטְתָּ שֶׁלְּךָ בְּשֶׁלּוֹ בְּטָעוּת, כְּגוֹן שֶׁנָּטַל חֲבֵרְךָ בְּטָעוּת חֵפֶץ שֶׁלְּךָ וְהִשְׁאִיר אֶת שֶׁלּוֹ, וּכְגוֹן שֶׁחָפְצוּ שָׁוֶה יוֹתֵר מִשֶּׁלְּךָ אוֹ בְּאוֹתוֹ שׁוּי, שֶׁבְּכָךְ מוּכָח שֶׁהָיָה זֶה בְּטָעוּת, אֶלָּא יְהֵא חֻפְצוֹ מֻנָּח בְּיָדְךָ עַד שֶׁיָּבֹא וִיבַקְּשֶׁהוּ, אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה זֹאת בְּמֵזִיד (בן איש חי, שנה ראשונה, כי תצא). וּכְגוֹן שֶׁלָּקַח אֶת שֶׁלְּךָ הֶחָדֵשׁ וְהִנִּיחַ בִּמְקוֹמוֹ יָשָׁן - מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ.

רַבִּי אוֹמֵר: אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם? וְכוּ', וְיֵשׁ אוֹמְרִים: יַחֲזִיק בֶּאֱמוּנָה יְתֵרָה [רַשַׁ"י: יִשָּׂא וְיִתֵּן עִם בְּנֵי אָדָם בֶּאֱמוּנָה וְלֹא יֹאנֶה אֶת הַבְּרִיּוֹת], שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵינַי בְּנֶאֱמְנֵי אֶרֶץ לָשָׁבֶת עִמָּדִי" [יִזְכֶּה לָשֶׁבֶת בִּמְחִצָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא]. (תמיד כח, א)

הֲיָדַעְתָּ?!

בְּחֻפְצֵי מִצְוָה שֶׁל חֲבֵרְךָ, כְּגוֹן טַלִּית וּתְפִלִּין, מֻתָּר אָמְנָם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְלֹא רְשׁוּת, אוּלָם בִּתְנַאי: א. כְּשֶׁזֶּה בְּאַקְרַאי וְלֹא בְּקֶבִיעוּת. ב. שֶׁלֹּא יוֹצִיאֵם הַחוּצָה לְמָקוֹם אַחֵר. ג. יְקַפְּלֵם בַּחֲזָרָה כְּפִי שֶׁהָיוּ כְּשֶׁלְּקָחָם. ד. אִם יוֹדֵעַ שֶׁבַּעַל הַתְּפִלִּין מַקְפִּיד - אָסוּר לְטַלְּם. ה. דַּוְקָא כְּשֶׁלֹּא נִמְצָא שָׁם בַּעַל הַחֻפָּץ. אוּלָם אִם הוּא נִמְצָא שָׁם, עָלֶיךָ לְשׁוֹאֲלוֹ קֹדֶם שֶׁתִּשְׁתַּמֵּשׁ. (שו"ע או"ח סימן יד ד', ובמ"ב שם)

הֲיָדַעְתָּ?!

לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסִפְרִים שֶׁל אֲחֵרִים הַמֻּנָּחִים בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, מֻתָּר רַק אִם מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּדֶרֶךְ עֲרַאי, אוּלָם לִלְמֹד בָּהֶם בְּקִבְיעוּת אָסוּר לְלֹא נְטִילַת רְשׁוּת, וְגַם זֶה בְּתָנַאי שֶׁלֹּא יְזִיזֵנּוּ מִמְּקוֹמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּמְצְאֵהוּ בְּעָלָיו תֵּכֶף. (ממון כשר)

לִטֹּל עִתּוֹן מִתָּא הַדּאַר מֻתָּר גַּם לְלֹא נְטִילַת רְשׁוּת, וּבִלְבַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ לִמְקוֹמוֹ, מִשּׁוּם שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַקְפִּיד עַל דָּבָר שֶׁאַחַר הַקְּרִיאָה בּוֹ מְמֵילָא מַשְׁלִיכִים אוֹתוֹ. (מספר "הזהרו בממון חבריכם")

"מִזְמוֹר לְדָוִד ה' מִי יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ, מִי יִשְׁכֹּן בְּהַר קָדְשֶׁךָ... לֹא עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה" (תהלים טו) - שֶׁלֹּא יָרַד [לְהִתְחָרוֹת] לְאֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ. (מכות כד, א)

הֲיָדַעְתָּ?!

אֵין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּרְכוּשׁ צִבּוּרִי לְלֹא נְטִילַת רְשׁוּת מִמְּמֻנֵי הַמּוֹסָדוֹת, כְּגוֹן אֲכִילָה אוֹ לִינָה בִּישִׁיבָה וְכַדּוֹמֶה. וּכְמוֹ כֵן נוּרָה הַמְּשָׁרֶתֶת לָרַבִּים בַּפְּרוֹזְדוֹר שֶׁל הַמּוֹסָד אוֹ הַמִּלּוֹן אָסוּר לִטְּלָהּ לְחַדְרָךְ הַפְּרָטִי, אַף שֶׁהַכֹּל שַׁיָּךְ לְאוֹתוֹ מוֹסָד. (ממון כשר)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לִגְנֹב אַף שֶׁבְּדַעְתּוֹ לְהַחֲזִיר. וְאַף שֶׁגּוֹנֵב עַל מְנָת לְהַחֲזִיר מַשֶּׁהוּ הַשָּׁוֶה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁגָּנַב - אָסוּר. וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁמַּצָּבוֹ דָּחוּק בְּיוֹתֵר, אֵין בְּכָךְ שׁוּם הֶתֵּר לִטֹּל מָמוֹן חֲבֵרוֹ לְלֹא רְשׁוּת, וְאַף כְּשֶׁבְּדַעְתּוֹ לְהַחֲזִיר אַחַר כָּךְ.

וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁגּוֹנֵב מֵאָדָם רַק עַל מְנָת לְחַנְּכוֹ שֶׁיִּשְׁמֹר עַל חֻפְצָיו וּבְדַעְתּוֹ לְהַחֲזִירוֹ לוֹ אַחַר כָּךְ - אָסוּר.

אוּלָם לִטֹּל מִפֶּתַח חֲנוּת הַמַּכֹּלֶת לֶחֶם וְחָלָב עַל מְנָת לְשַׁלֵּם אַחַר כָּךְ - מֻתָּר, מֵאַחַר שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַמּוֹכֵר לְהַקְפִּיד עַל כָּךְ.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְךָ לִסַּע בְּכַרְטִיס זוֹל הַמִּיעָד לְבֶן גִּיל אַחֵר. וְאִם נָסַעְתָּ בְּכַרְטִיס שֶׁאֵינוֹ מִיעָד לְגִילְךָ - חַיָּב אַתָּה לְהָשִׁיב אֶת הַהֶפְרֵשׁ.

כַּת יְשָׁרִים

כָּל מִי שֶׁיַּחְפֹּץ קִרְבַת אֱלֹקִים, צָרִיךְ שֶׁיִּתְנַהֵג בְּיֹשֶׁר וֶאֱמָנוּת, כְּדִכְתִיב: "שְׁכֹן אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה". (סאה סלת)

מַהוּ "יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנָיו"? שֶׁבַּע כִּתּוֹת הֵן שֶׁהֵן עֲתִידִין לַעֲמֹד לֶעָתִיד לָבֹא לִפְנֵי חַי וְקַיָּם קָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. וְאֵיזוֹ הַכַּת הַמַּעֲלָה שֶׁבָּהֶן שֶׁמְּקַבְּלִין פְּנֵי שְׁכִינָה? - זוֹ כַּת יְשָׁרִים! שֶׁנֶּאֱמַר: "יֶחֱזוּ פָּנָיו". (מדרש תהלים יא)

הֲיָדַעְתָּ?!

אִם "הִצְלַחְתָּ" לְהִתְחַמֵּק לְתוֹךְ תַּעֲרוּכָה אוֹ אוֹטוֹבּוּס וְכִדּוֹמֶה מִבְּלִי שֶׁיַּבְחִינוּ בְּכָךְ הַשּׁוֹמְרִים - חַיָּב הִנְּךָ לְשַׁלֵּם אַחַר כָּךְ. וּכְמוֹ כֵן אִם הִתְקַשַּׁרְתָּ מִטֶּלְפוֹן עַל חֶשְׁבּוֹן זוּלָתְךָ מִבְּלִי שֶׁיַּבְחִין בְּכָךְ - חַיָּב הִנְּךָ לְשַׁלֵּם אֶת גְּזֵלָתְךָ.

הֲיָדַעְתָּ?!

יֵשׁ גֶּזֶל חֹם בַּחֹרֶף וְגֶזֶל אֲוִיר בַּקַּיִץ!

רַבִּי יִשְׂרָאֵל מִסַּלַּנְט נָזַף פַּעַם בְּתַלְמִידוֹ אֲשֶׁר עָמַד לְהִתְפַּלֵּל מוּסָף בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּפֶתַח בֵּית הַכְּנֶסֶת וְכִנָּה אוֹתוֹ "מַזִּיק", מִפְּנֵי שֶׁמּוֹנֵעַ אֶת הָאֲוִיר הַנָּחוּץ לַמִּתְפַּלְּלִים, וּכְמוֹ כֵן בְּמִי שֶׁגּוֹרֵם בַּחֹרֶף לְאָבְדַן הַחֹם בְּבֵית הַמֶּסֶק.

הֲיָדַעְתָּ?!

גֶּזֶל שֵׁנָה גַּם נֶחְשָׁב לְגֶזֶל, וּלְצַעֲרֵנוּ יֶשְׁנָם הַרְבֵּה הַנִּכְשָׁלִים בָּזֶה מִבְּלִי שִׂימַת לֵב, כְּגוֹן שֶׁמְּטַלְפְּנִים לְחַבְרֵיהֶם בִּשְׁעוֹת לַיְלָה הַמְאֻחָרוֹת וּמַפְרִיעִים אֶת שְׁנָתָם אוֹ שֶׁל שְׁאָר בְּנֵי הַבַּיִת וּגוֹרְמִים לָהֶם בְּכָךְ צַעַר גָּדוֹל, כִּי יֶשְׁנָם אֲנָשִׁים, שֶׁלְּאַחַר שֶׁמִּתְעוֹרְרִים מִשְּׁנָתָם, קָשֶׁה לָהֶם מְאֹד לְהֵרָדֵם חֲזָרָה, וּכְמוֹ כֵן פְּעָמִים שֶׁמַּחֲנִים רֶכֶב עִם רַדְיוֹ פָּתוּחַ עַל חַלּוֹנוֹת דַּיָּרִים וְגוֹזְלִים אֶת שְׁנָתָם.

חֲשָׁשׁוּ מִגֶּזֶל שֵׁנָה / סִפּוּרִים

בְּאַחַד מִלֵּילוֹת הַחֹרֶף הָלַךְ אַחַד הַשַּׁקְדָנִים שֶׁבְּהוֹרַדְנָא לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לִלְמֹד, וְהִנֵּה בְּלֶכְתּוֹ בַּפְּרוֹזְדוֹר הֶחָשׁוּךְ שֶׁל בֵּית הַמִּדְרָשׁ הִרְגִּישׁ שֶׁדָּרַךְ עַל בְּגָדִים. הוּא הִתְכּוֹפֵף, מִשֵּׁשׁ הַבְּגָדִים, וּמָה נִדְהַם לִרְאוֹת אֶת רַבִּי מְנַחֵם נָחוּם קַקְלָן, הֶחָסִיד הַיָּדוּעַ, יָשֵׁן לוֹ עַל הָרִצְפָּה. וַיִּשְׁאֲלֵהוּ לְפֶשֶׁר הַדָּבָר. סָח לוֹ רַבִּי נַחוּם, כִּי בְּבוֹאוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּשָׁעָה שְׁתֵּים אַחַר חֲצוֹת לַיְלָה, נוֹכַח, כִּי כַּמָּה שַׁקְדָנִים, שֶׁאֲחָרוּ שֶׁבֶת עַל הַגְּמָרָא, נִרְדְּמוּ וַחֲטָפָתַם שֵׁנָה, עַל כֵּן נֶאֱלַץ הוּא הַפַּעַם לְוַתֵּר עַל לִמּוּדוֹ לְבַל יִגְזֹל אֶת שְׁנָתָם הַמְּתוּקָה, וְאִלּוּ לַחֲזֹר לְבֵיתוֹ גַּם כֵּן אֵינוֹ יָכוֹל, פֶּן יְעִירֵם מֵהַשֵּׁנָה, לָכֵן הֶעְדִּיף אֲפוֹא גַּם הוּא לִישׁוֹן בְּפְרוֹזְדוֹר בֵּית הַמִּדְרָשׁ... (רבי נחום הצדיק, עמ' כו)

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יַעֲקֹב שֶׁהִתְאַכְסֵן פַּעַם בְּבֵית יְדִידוֹ בָּעִיר קוּבְנָא וּלְרֶגֶל סִבָּה מְסֻיֶּמֶת הִתְעַכֵּב בַּחוּץ עַד שָׁעָה מְאֻחֶרֶת. הוּא נִמְנַע מִלְּדְפֹּק בְּבֵית מְאָרְחוֹ כְּדֵי לֹא לְעוֹרֵר אֶת בְּנֵי הַבַּיִת. בְּאֵין אֶפְשָׁרוּת לְהַשִּׂיג מָקוֹם לִינָה אַחֵר בְּשָׁעָה זוֹ, הָלַךְ וְיָשַׁב עַל אֶדֶן חַלּוֹן בֵּית הַכְּנֶסֶת וְלָמַד לְאוֹר הַיָּרֵחַ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַלַּיְלָה. (תה"מ ח"ה, טו)

אֶחָד מִתַּלְמִידֵי רַבִּי נָתָן צְבִי פִּינְקֶל, שֶׁטִּפֵּל בּוֹ בִּשְׁנוֹתָיו הָאַחֲרוֹנוֹת בָּעִיר חֶבְרוֹן, סִפֵּר: בְּאַחַד הָעֲרָבִים שָׁלַח אוֹתוֹ רַבִּי נָתָן צְבִי לְהִשְׁתַּתֵּף בַּאֲסֵפָה בְּתֵל אָבִיב בְּקֶשֶׁר לְיִסּוּד כּוֹלֵל

אַבְרֵכִים "הֵיכַל הַתַּלְמוּד" בָּעִיר. הַתַּלְמִיד, שֶׁהָיָה יָשֵׁן בְּבֵית רַבִּי נָתָן צְבִי כְּדֵי לִשְׁמֹר עָלָיו וּלְשַׁמֵּשׁ אוֹתוֹ, לֹא רָצָה לְהַשְׁאִירוֹ לְבַד, אֲבָל רַבִּי נָתָן צְבִי הִבְטִיחַ לוֹ שֶׁהַכֹּל יִתְנַהֵל בְּסֵדֶר וּפָקַד עָלָיו לִנְסֹעַ.

הָאֲסֵפָה נִסְתַּיְּמָה בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת. כְּשֶׁשָּׁב הַתַּלְמִיד מִיָּד לְחֶבְרוֹן, חָשַׁשׁ לְהִכָּנֵס לְבֵיתוֹ שֶׁל רַבִּי נָתָן צְבִי שֶׁמָּא יְעִירֶנּוּ מִשְּׁנָתוֹ, לָכֵן נִגַּשׁ לְהִסְתַּכֵּל אִם בְּבֵיתוֹ שֶׁל רַבִּי נָתָן צְבִי, שֶׁהָיָה סָמוּךְ לַיְשִׁיבָה, הַכֹּל בְּסֵדֶר. מַה הִשְׁתּוֹמֵם לִרְאוֹת שֶׁרַבִּי נָתָן צְבִי הַיָּשִׁישׁ עוֹמֵד עַל הַמַּדְרֵגוֹת וּמְחַכֶּה לוֹ. הוּא שִׁעֵר שֶׁהַבָּחוּר לֹא יֵרֵצֶה לָבֹא לִישֹׁן מֵחֲשַׁשׁ שֶׁמָּא יְעִירֶנּוּ מִשְּׁנָתוֹ, לָכֵן הִקְדִּים לְחַכּוֹת לוֹ בַּחוּץ בְּקֹר הַלַּיְלָה עַד שֶׁעָה כָּל כָּךְ מְאֻחֶרֶת כְּדֵי לְקַדֵּם אֶת פָּנָיו. (שם ח"ג, יט)

ה"חָפֵץ חַיִּים" הָיָה אוֹמֵר: הַמַּעִיר אֶת חֲבֵרוֹ מִשְּׁנָתוֹ, הִנּוֹ גַּזְלָן, שֶׁגָּזַל מִמֶּנּוּ אֶת מְנוּחָתוֹ, וְזוֹהִי גְּזֵלָה שֶׁאֵין לָהּ הֲשָׁבָה!!! (חפץ חיים ופעליו ח"ג, קה)

הֲיָדַעְתָּ?!

הַמַּסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וּמַכְנִיס מִתְּחוּם חֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ תְּחוּמוֹ אֲפִלּוּ מְלֹא אֶצְבַּע - אִם עָשָׂה כֵּן בְּחֶזְקָה הֲרֵי הוּא גַּזְלָן, וְאִם עָשָׂה כֵּן בַּסֵּתֶר הֲרֵי זֶה גַּנָּב, וְהָעוֹשֶׂה כֵּן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר גַּם כֵּן עַל אִסּוּר "לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ". (שו"ע סי' שעו סעי' א)

פַּעַם אַחַת בִּשּׁוּב ה"חָפֵץ חַיִּים" לְבֵיתוֹ מִמַּסְעוֹתָיו, מָצָא שֶׁאִשְׁתּוֹ תִּקְּנָה אֶת הַמַּדְרֵגוֹת הַמּוֹבִילוֹת מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְבֵיתוֹ וּקְצָתָן נוֹגְעוֹת בְּאַדְמַת רְשׁוּת הָרַבִּים. רַבִּי יִשְׂרָאֵל מֵאִיר סָרַב לְהִכָּנֵס לְבֵיתוֹ בְּטָעֲנוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם גָּזֵל, וְצִוָּה מִיָּד לְשַׁנּוֹתָן. (תנועת המוסר, ח"ד עמ' 124)

וּמִכָּאן יֵשׁ לִלְמֹד עַד כַּמָּה יֵשׁ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס מִבְנֶה שֶׁלּוֹ לִרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ, וּבְיוֹתֵר מָצוּי הַמִּכְשׁוֹל בְּחַלּוֹנוֹת רַאֲוָה הַמַּבְלִטִים כְּלַפֵּי חוּץ הַבִּנְיָן [כְּשֶׁנַּעֲשִׂים לְאַחַר זְמַן, כְּשֶׁכְּבָר הָפַךְ הָרְחוֹב לְשֶׁטַח שֶׁבּוֹ הוֹלְכִים רַבִּים, וַאֲפִלּוּ שֶׁהָיְתָה בָּעֲבָר הַקַּרְקַע שֶׁל בַּעַל הַחֲנוּת] מִשּׁוּם שֶׁאָסוּר לְהוֹצִיא בְּלִיטָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים.

הֲיָדַעְתָּ?!

יֶשְׁנוֹ גֶּזֶל "שָׁלוֹם", וְהוּא - מִי שֶׁהִקְדִּים לְךָ שָׁלוֹם וְאַתָּה לֹא הֵשַׁבְתָּ לוֹ. (גמ' ברכות ח ע"ב)

הֲיָדַעְתָּ?!

הַנֶּהֱנֶה מִסְּעוּדַת חָתָן וְכַלָּה וְאֵינוֹ מְשַׂמֵּחַם עוֹבֵר בְּגֶזֶל, שֶׁהֲרֵי הַמְחֻתָּנִים הֵכִינוּ סְעוּדָה וּמִשְׁתֶּה עַל מְנָת לְהַרְבּוֹת הַשִּׂמְחָה. (חפץ חיים, תנועת המוסר ח"ד עמ' 121)

"וּבְצַעַם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם" (עמוס ט) - רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן: מָשָׁל לְסָאָה שֶׁהִיא מְלֵאָה עֲוֹנוֹת, מִי מְקַטְרֵג בָּהּ? - גָּזֵל! (ויקרא רבה לג, ג)

רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן: מָשָׁל לִבְנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ בָהֶן עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּמְגַלֵּי עֲרָיוֹת וְשׁוֹפְכֵי דָּמִים - וְנָזַל שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל! (ויקרא רבה שם)

הֱיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לִקְנוֹת מֵהַגַּנָּב אֶת הַחֵפֶץ שֶׁגָּנַב. וְהַקּוֹנֶה מִמֶּנּוּ, מַחֲזִיק בִּידֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה וְגוֹרֵם לַגַּנָּב לִגְנֹב עוֹד, אַחַר שֶׁמּוֹצֵא הַגַּנָּב מִי שֶׁיִּקְנֶה אֶת גְּנֵבוֹתָיו. וַאֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁהוּא סָפֵק גָּנוּב אָסוּר לִקְנוֹתוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאָסוּר לְסַיֵּעַ לַגַּנָּב בְּשׁוּם דֶּרֶךְ שֶׁהִיא לְבַצַּע גְּנֵבָתוֹ. (שו"ע סי' שנו סעי' א, ושם בט"ז וברמ"א)

וְרַק אִם מִתְכַּוֵּן בְּקִנְיָתוֹ מֵהַגַּנָּב לְהַחֲזִיר אֶת הַחֵפֶץ הַגָּנוּב לִבְעָלָיו - מֻתָּר. (הבית היהודי בשם הפוסקים)

וְלָכֵן יִזָּהֵר מִלִּקְנוֹת מִפּוֹעֲלִים הָעוֹבְדִים בְּמִפְעָל חֵפֶץ הַמְיֻצָּר בְּאוֹתוֹ מִפְעָל כְּשֶׁאֵינוֹ מַכִּירָם, וְכַמּוּבָן כְּשֶׁמּוֹכְרִים חֲפָצִים כָּאֵלּוּ בְּסֵתֶר וּבַמַּחְתֶּרֶת שֶׁיֵּשׁ לְחַשְׁדָם שֶׁנְּטָלוּם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת. וּכְמוֹ כֵן יֵשׁ לְהִזָּהֵר מִלִּקְנוֹת מִנָּשִׁים וּמֵעוֹזְרוֹת בַּיִת חֲפָצִים כְּשֶׁחָשְׁדָן שֶׁנְּטָלוּם לְלֹא רְשׁוּת בַּעֲלֵיהֶם.

הֱיָדַעְתָּ?!

מֵעִנְיְנֵי גְּזֵלָה הַמְצוּיִים הוּא שֶׁאֵין מְשַׁלְּמִים לַשַּׁדְכָן, כִּי הַשַּׁדְכָן יֵשׁ לוֹ דִּין פּוֹעֵל, שֶׁעָמֵל בְּשִׁבְיל שְׁנֵי הַצְּדָדִים וְעוֹשֶׂה אֶת שְׁלִיחוּתָם שֶׁל הֶחָתָן וְהַכַּלָּה וְשֶׁל בַּעֲלֵי מִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם, וּכְשֶׁנִּגְמַר הַשִּׁדּוּךְ, לְפֶתַע נִשְׁכַּח אֵצֶל הַצְּדָדִים כָּל הַצַּעַר וְעָגְמַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁהָיָה לָהֶם עַד שֶׁזָּכוּ לַשִּׁדּוּךְ, וְשׁוֹכְחִים אוֹ מִתְעַלְּמִים מִלְּתֵת לַשַּׁדְכָן אֶת הַמַּגִּיעַ לוֹ.

דְּמֵי שַׁדְכָנוּת מְעַכְּבִים פְּרִי בָטֶן

כָּתַב הָרַב מֹשֶׁה שׁוּלְזִינְגֶּר שְׁלִיטָ"א בְּשֵׁם הַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים קַנְיֶיבְסְקִי שְׁלִיטָ"א שֶׁשָּׁמַע מֵהַ"חָזוֹן אִישׁ", שֶׁאֶחָד בָּא אֵלָיו וְאָמַר שֶׁכַּמָּה שָׁנִים הוּא לְאַחַר חֻתָּנָתוֹ וַעֲדַיִן לֹא זָכָה לְבָנִים, וְשָׁאַל לוֹ הַ"חָזוֹן אִישׁ" אִם שִׁלֵּם לַשַּׁדְכָן, וְהֵשִׁיב שֶׁמֵּאֵיזוֹ סִבָּה לֹא שִׁלֵּם, וְגַם נִרְאֶה לוֹ שֶׁלֹּא מַגִּיעַ לַשַּׁדְכָן כְּלוּם, וְאָמַר לוֹ הָרַב: אַף עַל פִּי כֵן לֵךְ וְשַׁלֵּם לוֹ. וְהָלַךְ וְשִׁלֵּם לוֹ, וְלַשָּׁנָה הַבָּאָה זָכָה לְפִרְי בָטֶן. (פניני רבנו הקהילות יעקב עמ' נח)

הֱיָדַעְתָּ?!

הַלּוֹוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, אוֹ שֶׁמְּעַכֵּב אֶת הַתַּשְׁלוּם וְדוֹחֶה אֶת הַמַּלְוֶה בְּלֵךְ וְשׁוֹב, נֶחְשָׁב גַּם הוּא לְגַזְלָן.

וּלְדַאֲבוֹנֵנוּ, יֶשְׁנָם אֲנָשִׁים כְּאֵלֶּה שֶׁהֻפְקַר אֶצְלָם בִּשְׁאָט נָפֶשׁ מָמוֹן אֲחֵרִים שֶׁעָמְלוּ וְיָגְעוּ עָלָיו בְּזֵעַת אַפָּם, וְלִפְעָמִים יַגִּיעוּ הַדְּבָרִים עַד נָפֶשׁ הַמַּלְוֶה וְנַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ מַמָּשׁ עַל יְדֵי שֶׁמּוֹרִידִים אוֹתָם מִנְּכְסֵיהֶם, מֵהוֹנָם וּכְבוֹדָם... וְחַמְסָנִים מַשְׁחִתִים אֵלּוּ לִבָּם בָּרִיא לָהֶם

כְּאוּלָם, יוֹשְׁבִים בְּהֵיכְלֵיהֶם בִּכְבוֹדָם וּמִתְעַנְּגִים עַל דְּמֵי חַבְרֵיהֶם [דָּמִים תַּרְתֵּי מַשְׁמַע], וְאֵינָם יוֹדְעִים כִּי לְבַסּוֹף יְשֻׁלַּם לָהֶם, וְיִקַּיִם בָּהֶם: "וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ". ה' יִשְׁמְרֵנוּ מִדַּעְתָּם וּמַחְשְׁבוֹתָם. (אהבת חסד, סוף חלק ב)

הֲיָדַעְתָּ?!

אִם הִנְּךָ לוֹוֶה מָעוֹת עַל מוֹתָרוֹת שֶׁאֵינָן נְחוּצוֹת וְהַמַּלְוֶה חוֹשֵׁב שֶׁהִנְּךָ לוֹוֶה לִצְרָכִים הֶכְרֵחִיִּים, וְאִלּוּ יָדַע הַמַּלְוֶה לְשֵׁם מָה הִנְּךָ לוֹוֶה לֹא הָיָה מַסְכִּים לְהַלְוֹוֹת לְךָ - הֲוֵי כְּגָזֵל. (ממון כשר)

הֲיָדַעְתָּ?!

בְּאִם עִם עִכּוּב תַּשְׁלוּם הַהַלְוָאָה גָּרַמְתָּ הֶפְסֵד לְבַעַל הַמָּעוֹת - נֶחְשָׁב אַתָּה לְ"מַזִּיק".

הֲיָדַעְתָּ?!

יֶשְׁנָם "צַדִּיקִים" הַלּוֹוִים כֶּסֶף עַל סְמַךְ שֶׁ"בּוֹטְחִים" בַּה' שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם מֵאַיפֹה לְהַחֲזִיר. וּבְכֵן, אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּבִטָּחוֹן זֶה עַל חֶשְׁבּוֹן כַּסְפּוֹ שֶׁל הַזּוּלַת!

הֲיָדַעְתָּ?!

כְּשֶׁאֵינְךָ יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן תַּחֲזִיר מָעוֹת הַהַלְוָאָה, אָסוּר לְךָ לְלְוֹות, וַאֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ שַׁבָּת, וְעַל זֶה אָמְרוּ: עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת.

הֲיָדַעְתָּ?!

יֵשׁ לִגְעֹר בִּילָדִים קְטַנִּים הָרְגִילִים לִגְנֹב, וְחַיָּב אֲבִיהֶם לְיַסְּרָם וּלְהוֹכִיחָם עַל כָּךְ, וְכֵן יַרְחִיקֵם מְאֹד מֵחֲבֵרִים הַנִּכְשָׁלִים בָּזֶה.

הֲיָדַעְתָּ?!

הַמִּשְׁתַּתֵּף בַּחֲתֻנָּה אוֹ בִּמְסִבָּה אַחֶרֶת אָסוּר לוֹ לָקַחַת לְבֵיתוֹ מַאֲכָלִים אוֹ מַשְׁקָאוֹת שֶׁנּוֹתְרוּ עַל הַשֻּׁלְחָן, וְרַק מִמְּנָתוֹ שֶׁהָיְתָה מוּכָנָה לוֹ וְלֹא אָכַל מֻתָּר לוֹ לָקַחַת, וְזֹאת מִכֹּיוָן שֶׁבְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת מַחֲזִירִים מֵהַמָּנוֹת שֶׁנּוֹתְרוּ לְבַעַל הָאוּלָם וּמוֹרִידִים מֵהַחֶשְׁבּוֹן עַל הַנּוֹתָר, וְרַק בִּמְקוֹמוֹת שֶׁרְגִילִים לִזְרֹק לָאַשְׁפָּה כָּל מַה שֶׁנִּשְׁאָר, כּוֹלֵל עוֹפוֹת וּמָנוֹת שְׁלֵמוֹת - מֻתָּר לָקַחַת. (הבית היהודי, ח"ד עמ' 156)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְנַגֵּב יָדַיִם בְּמַגֶּבֶת פְּרָטִית שֶׁל חֲבֵרְךָ, וְכָל שֶׁכֵּן אִם יָדֶיךָ מְלֻכְלָכוֹת שֶׁאָסוּר לְנַגְּבָן בְּמַגֶּבֶת חֲבֵרְךָ בְּאֹפֶן שֶׁתְּתַלְכְלֵךְ יוֹתֵר, וְאַף שֶׁהִיא מְלֻכְלֶכֶת, כֵּיוָן שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ שֶׁל בַּעַל הַמַּגֶּבֶת שֶׁתְּתַלְכְלֵךְ מַגֶּבְתּוֹ יוֹתֵר מִכְּפִי שֶׁהָיְתָה. (תורה לשמה סי' שס)

הֲיָדַעְתָּ?!

אֵין רְשׁוּת לְצַלֵּם בְּמְכוֹנַת צִלּוּם בַּעַל הַבַּיִת אֶת עִנְיָנֶיךָ הַפְּרָטִיִּים.

הַאִם קִבַּלְתָּ רְשׁוּת מִבַּעַל הַבַּיִת?!

מְסַפְּרִים עַל הַגָּאוֹן רַבִּי יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קַנְיֶיבְסְקִי זַצַ"ל, שֶׁכְּשֶׁהָיָה מַדְפִּיס אֶת סְפָרָיו, הָיָה סוֹפֵר בְּדִקְדּוּק רַב אֶת הַשּׁוּרוֹת שֶׁהָיָה מוֹסִיף בַּעַל הַהַגָּהוֹת עַל כְּתַב הַיָּד הַמְקוֹרִי וּמְשַׁלֵּם עֲבוּרָן לַמַּדְפִּיס בְּרֶוַח בְּאֹפֶן שֶׁיֵּצֵא כָּל סֶפֶק מִלִּבּוֹ.

וְסִפְּרוּ, שֶׁפַּעַם נִכְנַס אֵלָיו אָדָם אֶחָד וְהֶרְאָה לוֹ אֵיזֶה כְּתָב, וּכְפִי הַנִּרְאֶה הָיָה צָרִיךְ לְצַלְּמוֹ, וְאָמַר אוֹתוֹ אָדָם לָרַב: בְּמָקוֹם הָעֲבוֹדָה שֶׁלִּי יֵשׁ מְכוֹנַת צִלּוּם, כְּשֶׁאֶהְיֶה שָׁם מָחָר, אוּכַל לְצַלְּמוֹ...

נֶחֱרַד הָרַב זַצַ"ל וְאָמַר לוֹ: הַאִם קִבַּלְתָּ רְשׁוּת לָזֶה מִבַּעַל הַבַּיִת? הֲלֹא מְקַבֵּל אַתָּה מַשְׂכֹּרֶת בְּעַד עֲבוֹדָתְךָ, וְאִם אֵין לְךָ רְשׁוּת לְצַלֵּם בְּמְכוֹנַת הַצִּלּוּם - הֲרֵי זֶה גֵּזֶל, חָלִילָה. (פניני רבנו הקהלות יעקב עמ' עו)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לִגְנֹב תּוֹר, כִּי בָּזֶה הִנְּךָ גּוֹזֵל זְמַן שֶׁל חֲבֵרְךָ, וַאֲפִלּוּ בִּכְדֵי לְהַקְדִּים וְלִתְפֹּס מָקוֹם יוֹתֵר נוֹחַ בָּאוֹטוֹבּוּס אוֹ מְקוֹם יְשִׁיבָה שֶׁבָּאוֹטוֹבּוּס.

לְגַבֵּי שְׁמִירַת תּוֹר - אִם שׁוֹלֵחַ הִנְּךָ בְּמְיֻחָד אָדָם שֶׁיִּשְׁמֹר בְּמְקוֹמְךָ אֶת הַתּוֹר, מֻתָּר. אַךְ אִם "שׁוֹמֵר הַתּוֹר" נִמְצָא בֵּין כֹּה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם לְצָרְכּוֹ עַצְמוֹ וְאַתָּה לֹא נִמְצָא כְּלָל - אֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁמֹר גַּם לְךָ. (מספר הזהרו בממון חברכם, עמ' קנה)

אֵין בִּרְצוֹנִי לְנַצֵּל מַעֲמָדִי עַל חֶשְׁבּוֹן תּוֹר הַזּוּלַת / סִפּוּרִים

בִּשְׁנַת תש"ח בְּחָדְשֵׁי הַהַפְגָּזָה עַל יְרוּשָׁלַיִם הַנִּצּוֹרָה הָיָה מַחְסוֹר חָמוּר בְּמַיִם. בְּהִתְאַמְּצוּת יְתֵרָה עָלָה לְהַשִּׂיג פַּחֵי מַיִם. תּוֹרִים אֲרֻכִּים הִשְׁתָּרְבְּבוּ לְיַד תַּחֲנוֹת חֲלֻקָּה בְּנְקֻדּוֹת שׁוֹנוֹת בָּעִיר, וּזְמַן רַב הָיָה הַצִּבּוּר מַמְתִּין עַד שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ לִרְכֹּשׁ מַיִם בְּמִשּׁוּרָה.

בְּאַחַד הַיָּמִים הָלְכָה הָרַבָּנִית מֶלְצֵר לְהַשִּׂיג מַיִם לְבֵיתָהּ, וּלְאַחַר זְמַן לֹא רַב הִגִּיעָה עִם פַּח מָלֵא מַיִם וְנֶעֱצָרָה לְיַד הַבַּיִת. הִיא קָרְאָה לְבַעְלָהּ, רַבִּי אִיסֶר זַלְמָן, שֶׁיֵּרֵד מִמַּדְרֵגוֹת הַבַּיִת לְסַיֵּעַ בְּיָדָהּ לְהַעֲלוֹת אֶת הַפַּח. מִיָּד נָחְפַּז רַבִּי אִיסֶר זַלְמָן לְמִרְפֶּסֶת הַבַּיִת, פָּנָה וְאָמַר: "הַמְתִּינִי נָא מְעַט לְפָנַי שֶׁנַּעֲלֶה אֶת הַפַּח. בִּרְצוֹנִי שֶׁתֹּאמְרִי לִי, הֲכֵיצַד עָלָה בְּיָדֵךְ לְהַשִּׂיג אֶת הַמַּיִם בִּזְמַן קָצָר כָּל כָּךְ: הַאִם בִּקַּשְׁתְּ מִן הַמּוֹכֵר שֶׁיְּמַלֵּא לָךְ הַפַּח מְחוּץ לַ"תּוֹר" אוֹ שֶׁנָּתְנוּ לָךְ מִבְּלִי שֶׁתְּבַקְּשִׁי?"

בְּרוּר זֶה כִּוֵּן רַבִּי אִיסֶר זַלְמָן כְּלַפֵּי רַעְיָתוֹ, לְאַחַר שֶׁהָיְתָה מִדֵּי פַּעַם מִתְלוֹנֶנֶת כִּי בִּזְמַנֵּנוּ יָרַד פְּלָאִים מֵשֵׂג "כְּבוֹד הַתּוֹרָה" וְכִי גַּם עָלֶיהָ לְהַמְתִּין בְּכָל מָקוֹם כְּכָל אָדָם מִבְּלִי לְהִתְיַחֵס לְמַעֲמָדָהּ כִּי הִנֵּה אֵשֶׁת גְּדוֹל הַדּוֹר. הָרַבָּנִית אִשְׁרָה, כִּי גַּם הַפַּעַם נִרְכְּשׁוּ הַמַּיִם תּוֹךְ כְּדֵי עֲמִידָה בַּתּוֹר, וְאָז יָרַד רַבִּי אִיסֶר זַלְמָן לַעֲזֹר לָהּ. (הזהרו בממון חברכם עמ' שמ)

בְּאַחֲרִית יָמָיו, כְּשֶׁנָּסַע רַבִּי אֱלִיָּהוּ דֶּסְלֶר, מְנַהֵל רוּחָנִי דִּישִׁיבַת פּוֹנִיבֶז', בְּלִוּוּי תַּלְמִיד לְמַרְפֵּאַת בֵּית חוֹלִים בִּירוּשָׁלַיִם לִבְדִיקוֹת רְפוּאִיּוֹת, הִמְתִּינוּ רַבִּים בַּתּוֹר. רָצָה הַתַּלְמִיד לְהוֹדִיעַ לָרוֹפֵא עַל בּוֹאָהּ שֶׁל אִישִׁיּוּת נִכְבָּדָה. מִחָה בְּיָדוֹ הָרַב שֶׁלֹּא יְנַסֶּה לַעֲקֹף הַתּוֹר בִּגְלָלוֹ. "חַס וְשָׁלוֹם מִלַּעֲשׂוֹת כֵּן! אֲנִי אַמְתִּין בַּתּוֹר כְּיֶתֶר הָאֲנָשִׁים!" אָמַר, וְלֹא הִסְכִּים לְהִכָּנֵס מִיָּד. (שם עמ' שמא)

עַל רַבִּי יִשְׂרָאֵל מִסַּלַנְט מְסֻפָּר:

רַבִּי יִשְׂרָאֵל לֹא הִבְדִּיל בֵּין מִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם לְבֵין מִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְעוֹד הֶעְדִּיף אֶת הָאַחֲרוֹנוֹת עַל הָרִאשׁוֹנוֹת. הוּא הָיָה רוֹאֶה בְּמַשָּׂא וּמַתָּן בֶּאֱמוּנָה וּבְזְהִירוּת בְּמָמוֹן אֲחֵרִים אֶת הַמַּדְרֵגָה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר, וְהָיָה מוֹצֵא לָזֶה סָמְךְ מִמַּאֲמָרִים תַּלְמוּדִיִּים רַבִּים.

שָׁנִינוּ: 'חָנוּךְ תּוֹפֵר נְעָלִים, וְעַל כָּל תְּפִירָה וּתְפִירָה אוֹמֵר: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִחוּד וְקִשּׁוּר כָּל הָעוֹלָמוֹת. וְהָיָה רַבִּי יִשְׂרָאֵל מְפָרֵשׁ אֶת הַדְּבָרִים כְּפִשׁוּטָם - שֶׁהָיָה בּוֹדֵק כָּל חוּט שֶׁיִּהְיֶה מְעֻבָּד כָּרָאוּי, וְכָל תְּפִירָה שֶׁתִּהְיֶה מְתֻקֶּנֶת כַּהֲלָכָה, וְעָשָׂה אֶת רַצְעָנוּתוֹ בֶּאֱמוּנָה. בְּנֶאֱמָנוּת זוֹ בְּמָמוֹן אֲחֵרִים יֵשׁ מֵהַיְחוּדִים וְהַקְּשׁוּרִים הַקְּדוֹשִׁים בְּיוֹתֵר וּמֵהַמַּדְרֵגוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת. (תנועת המוסר, ח"א עמ' 322)

פרק ג - השבת הגזלה

בְּסֵפֶר "הִזָּהֲרוּ בְּמָמוֹן חֲבֵרְכֶם" (עמ' רכג) מוּבָא סִפּוּר נוֹרָא:

אַחַד הַבַּחוּרִים הַמְצֻיָּנִים מִישִׁיבַת "עֵץ חַיִּים" בְּוִולוֹז'ין חָלָה. בִּהְיוֹתוֹ נְזָקָק לְטִפּוּל, אָרַז חֲבִילוֹתָיו וְנָסַע לְבֵית הוֹרָיו. אֶחָד מֵחֲבֵרָיו נִתְלַוָּה אֵלָיו לְכָל הַדֶּרֶךְ. לְעֵת עֶרֶב הִגִּיעוּ לְאֵיזוֹ עָיָרָה וְהֶחְלִיטוּ לָלוּן שָׁם בָּאַכְסַנְיָה. בַּבֹּקֶר נָקַב בַּעַל הַבַּיִת אֶת סְכוּם הַתַּשְׁלוּם, מָנָה הַבָּחוּר הַחוֹלֶה כַּסְפּוֹ וְרָאָה כִּי חָסֵר לוֹ מֵהַסְּכוּם שֶׁבַע פְּרוּטוֹת. בַּעַל הָאַכְסַנְיָה הִצְהִיר, כִּי הוּא מַאֲמִין לוֹ שֶׁבְּהִזְדַּמְנוּת יִפְרַע לוֹ אֶת הַחוֹב הַקָּטָן. מִשָּׁם הִמְשִׁיכוּ בְּדַרְכָּם עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְבֵית הוֹרֵי הַחוֹלֶה, שָׁם נִפְרַד הֶחָבֵר מֵהַחוֹלֶה בְּאָחוּלֵי רְפוּאָה שְׁלֵמָה.

הַחוֹלֶה זָכַר אֶת הַחוֹב, וְלִפְנֵי שֶׁיָּצָא חֲבֵרוֹ, נָתַן בְּיָדוֹ סַךְ שֶׁבַע פְּרוּטוֹת, וּבִקְּשׁוֹ, כִּי בַּחֲזָרָה לְיִשִׁיבָה לֹא יִשְׁכַּח לְשַׁלֵּם לְבַעַל הָאַכְסַנְיָה. הוּא הוֹדָה לוֹ עַל טִרְחָתוֹ, וְהַלָּה הִבְטִיחוֹ לְפָרֵעַ אֶת הַחוֹב וְנִפְרְדוּ לְשָׁלוֹם. בֵּינְתַיִם הִתְגַּבְּרָה מַחֲלָתוֹ שֶׁל הַבָּחוּר, וּלְאַחַר זְמַן קָצָר שָׁבַק חַיִּים לְכָל חַי.

בְּאַחַד הַיָּמִים, כְּשֶׁרַבִּי חַיִּים מִוּוֹלוֹז'ין הִסְתּוֹבֵב בְּמִסְדְּרוֹנֵי הַיְשִׁיבָה לְאַחַר חֲצוֹת הַלַּיְלָה, וְהִנֵּה רוֹאֶה הוּא לְתַדְהֵמָתוֹ עַיִן בְּעַיִן אֶת הַבָּחוּר הַנִּפְטָר צוֹעֵד לִקְרָאתוֹ. רַבִּי חַיִּים לֹא נִבְהַל

הַרְבֵּה, נִגַּשׁ לַבָּחוּר הַנִּפְטָר וְהוֹשִׁיט לוֹ יָד. "שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם! מַה נִּשְׁמָע בְּדִינְךָ לְמַעְלָה?" שְׁאָלוֹ רַבִּי חַיִּים.

כָּאן גִּלָּה לוֹ הַנִּפְטָר, כִּי בְּהַגִּיעוֹ לִפְנֵי בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה וְהֵחֵלּוּ לַעֲרֹךְ זְכֻיּוֹתָיו מוּל חוֹבוֹתָיו, הִתְבָּרֵר כִּי הִנּוֹ זַךְ וְנָקִי מִכָּל חֵטְא וְעָוֹן, וְנִפְסַק דִּינוֹ לְהִכָּנֵס יָשָׁר לְגַן עֵדֶן...

וְהִנֵּה, בְּהַגִּיעוֹ לְשַׁעֲרֵי הַגַּן, נִתְיַצֵּב הַשָּׂטָן, חָסַם אֶת הַכְּנִיסָה בְּפָנָיו, וְצָעַק כִּי לֹא יִתֵּן לוֹ לְהִכָּנֵס הוֹאִיל וַעֲוֹן גָּזֵל בְּיָדוֹ! לְתַדְהֵמַת כָּל בְּנֵי הַפָּמַלְיָא, גִּלָּה הַשָּׂטָן, כִּי אוֹתוֹ בָּחוּר עָזַב אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה בְּהַשְׁאִירוֹ חוֹב שֶׁל שֶׁבַע פְּרוּטוֹת לְבַעַל הָאַכְסַנְיָה, וְאַף כִּי אֵינוֹ אָשֵׁם בְּעַוְלָה זוֹ, מִכֵּיוָן שֶׁמָּסַר לַחֲבֵרוֹ אֶת הַפְּרוּטוֹת וְעָשָׂהוּ שָׁלִיחַ לִפְרֹעַ אֶת הַחוֹב - אֵין זֶה מְעַנְיֵן אוֹתוֹ אִם הוּא אָשֵׁם אוֹ לֹא אָשֵׁם, הָעִקָּר שֶׁיּוֹדַע דָּבָר אֶחָד - כִּי בַּעַל הָאַכְסַנְיָה נִשְׁאָר חָסֵר שֶׁבַע פְּרוּטוֹת וְכִי הוּא לֹא וְתֵר עֲלֵיהֶם, אֶלָּא הֶאֱמִין שֶׁיִּפְרְעוּ לוֹ בְּהִזְדַּמְנוּת.

מַצָּב בִּישׁ זֶה הֶעֱסִיק אֶת בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה, וְהֶחְלִיטוּ, הֵיוֹת וּמִצַּד אֶחָד אֵין הַבָּחוּר אָשֵׁם כְּלָל וּכְלָל, כִּי כָּל מַה שֶּׁבְּאֶפְשָׁרוּתוֹ עָשָׂה, אַדְ מֵאִידָךְ גִּיסָא נִשְׁאָר בַּעַל הָאַכְסַנְיָה עָשׁוּק שֶׁבַע פְּרוּטוֹת, לָכֵן - בְּאֹפֶן יוֹצֵא מִן הַכְּלָל - נִתָּנָת רְשׁוּת לַבָּחוּר הַנִּפְטָר לְהִתְלַבֵּשׁ וּלְהֵרָאוֹת כְּאָדָם חַי וּלְהִפָּגֵשׁ עִם רַבּוֹ לְבַקְּשׁוֹ לְסַדֵּר תַּשְׁלוּם הַחוֹב. כָּל אֵלּוּ דִּבְרֵי הַבָּחוּר הַנִּפְטָר אֲשֶׁר סִפֵּר בָּאָזְנֵי רַבִּי חַיִּים.

רַבִּי חַיִּים הִבְטִיחוֹ שֶׁיְּסַדֵּר הָעִנְיָן, וּלְפֶתַע חָלַף הַבָּחוּר, נֶעְלַם וְאֵינֶנּוּ. רַבִּי חַיִּים קָרָא אֶת הֶחָבֵר, וְהַלָּה אִשֵּׁר כִּי אָכֵן קִבֵּל סַךְ הַפְּרוּטוֹת לְפָרְעָם, וְהִצְטַעֵר מְאֹד עַל שֶׁשָּׁכַח עַד עַכְשָׁו מִתַּשְׁלוּם פָּעוֹט זֶה. הוּא נָסַע שׁוּב לְבַעַל הָאַכְסַנְיָה וּפָרַע לוֹ אֶת הַחוֹב, וּמֵאָז לֹא נִרְאָה יוֹתֵר הַנִּפְטָר, כִּי הִגִּיעַ לְמְנוּחָתוֹ בְּגַנְזֵי מְרוֹמִים.

הֲיָדַעְתָּ?!

הַגַּנָּב וְהַגַּזְלָן חַיָּבִים לְהַחֲזִיר אֶת הַגְּזֵלָה וַאֲפִלּוּ שָׁוֶה פְּרוּטָה, וְאִם מֵתוּ, גּוֹבִים מִנְּכָסֵי יוֹרְשֵׁיהֶם. וּכְמוֹ כֵן אִם מֵת הַנִּגְזָל - מַחֲזִיר הַגַּזְלָן לְיוֹרְשֵׁי הַנִּגְזָל כְּשֵׁם שֶׁהָיָה מַחֲזִיר לַנִּגְזָל עַצְמוֹ. (שו"ע סי' שס, שסז)

הֲיָדַעְתָּ?!

גָּנַב לְבֵנִים אוֹ קוֹרוֹת וּקְבָעָם בִּבְנְיָן - אַף שֶׁפִּטְרוּהוּ חֲכָמִים מִלְּעָקְרָם מִמְּקוֹמָם וְלַהֲשִׁיבָם, חַיָּב לְהָשִׁיב דְּמֵיהֶם. (שו"ע סי' שס)

הֲיָדַעְתָּ?!

בְּאִם הִנְּךָ מִתְבַּיֵּשׁ לְהַחֲזִיר גְּזֵלָתְךָ בִּידִיעַת הַבְּעָלִים, יָכוֹל אַתָּה לְהַבְלִיעַ גְּזֵלָתְךָ בְּחֶשְׁבּוֹן הַמַּשָּׂא וּמַתָּן לְטוֹבַת בְּעָלֶיךָ מִבְּלִי שֶׁיִּרְגִּישׁוּ בְּכָךְ, וַהֲרֵי הֶחֱזַרְתָּ גְּזֵלָתְךָ. וְאִם אֵין לְךָ עֵסֶק מַשָּׂא וּמַתָּן עִם הַנִּגְנָב, יָכוֹל אַתָּה לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ אָדָם אַחֵר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵסֶק מַשָּׂא וּמַתָּן עִם

זֶה שֶׁגָּנַבְתָּ מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּבְלִיעַ אֶת סְכוּם הַגְּנֵבָה בְּדֶרֶךְ הַמִּסְחָר לְטוֹבָתוֹ. (הבית היהודי, בשם הפוסקים)

הַיָדַעְתָ?!

אִם הַבְּעָלִים לֹא יְדָעוּ שֶׁגָּנַבְתָּ מֵהֶם, יָכוֹל אַתָּה לְהַחֲזִיר לָהֶם הַגְּנֵבָה שֶׁלֹּא בִּידִיעָתָם, כְּגוֹן לְהָשִׁיב לַחֲצֵרָם אוֹ לְבֵיתָם אֶת הַדָּבָר הַנִּגְנָב וּלְהִסְתַּלֵּק, וּכְמוֹ כֵן יָכוֹל אַתָּה לְהָשִׁיב אֶת סְכוּם הַכֶּסֶף לְבָעָלָיו דֶּרֶךְ הַדֹּאַר בְּעִלּוּם שֵׁם. (שו"ע סי' שנה, הבית היהודי)

בָּא מֵעוֹלָם הָעֶלְיוֹן לְפַיֵּס בַּעַל חוֹבוֹ

בַּעַל בַּיִת חָרוּשׁ נִפְטַר לְעוֹלָמוֹ, וּבְתוֹךְ שִׁבְעַת יְמֵי הָאֲבֵלוּת בָּא בַּעַל הַבַּיִת בַּחֲלוֹם לְאַחַד הַפּוֹעֲלִים בְּמִפְעָלוֹ, וְשִׁחְזֵר לְפָנָיו רִיב שֶׁהָיָה לָהֶם שְׁלוֹשִׁים שָׁנָה לִפְנֵי כֵן וּבִקְשׁוֹ מְחִילָה. [הַפּוֹעֵל עָצְמוֹ שָׁכַח אֶת הָעֲבָדָה לְגַמְרֵי, וְהַנִּפְטָר עָמַד לְפָנָיו וְהִזְכִּירוֹ אֶת כָּל פְּרָטֵי הַמַּעֲשֶׂה וּפִיְּסוֹ. הַפּוֹעֵל וַאֲנִי הִכַּרְנוּ אֶת בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁהָיָה בַּעַל חֶסֶד וּשְׁאָר זְכֻיּוֹת רַבּוֹת, וּכְפִי הַנִּרְאֶה הָיְתָה לוֹ זְכוּת מְיֻחֶדֶת שֶׁמִּשָּׁמַיִם נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת לְפַיֵּס אֶת הַפּוֹעֵל]. (מעשה שסיפר בעל העובדה)

הַיָדַעְתָ?!

אָדָם שֶׁגָּזַל אֶת הָרַבִּים, כְּגוֹן חֶנְוָנִי, וְאֵין בְּאֶפְשָׁרוּתוֹ לְהַחֲזִיר לָהֶם, אוֹ אָדָם שֶׁגָּזַל וְאֵין בְּאֶפְשָׁרוּתוֹ לְהַחֲזִיר אֶת הַגְּזֵלָה לִבְעָלֶיהָ, כְּגוֹן שֶׁנֶּעֱלְמוּ עִקְּבוֹת הַבְּעָלִים לְגַמְרֵי - יְחַשֵּׁב סְכוּם גְּזֵלוֹתָיו וְיַעֲשֶׂה בָּהֶם צָרְכֵי רַבִּים כְּפִי הָעִנְיָן, וְדָוְקָא צָרְכֵי רַבִּים, וְלֹא יוֹעִיל שֶׁיִּתְּנֵם לִצְדָקָה. וְצָרְכֵי רַבִּים בָּתֵּי חוֹלִים, מִקְוָואוֹת, בָּתֵּי כְּנֶסֶת וְכַדּוֹ'.

הַיָדַעְתָ?!

הַגּוֹנֵב בְּעוֹדוֹ קָטָן וְאַחַר כָּךְ הִגְדִּיל - אִם הַחֵפֶץ הַגָּנוּב הִנּוֹ בְּעֵינוֹ, חַיָּב לַהֲשִׁיבוֹ לִבְעָלָיו, וְאִם אֵינוֹ בְּנִמְצָא, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, אוּלָם טוֹב שֶׁיְּשַׁיֵּב כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם. (שו"ע סי' שמט, הבית היהודי)

הַיָדַעְתָ?!

אִם גָּזַלְתָּ וְהִנַּךְ מְסֻפָּק אִם הֶחֱזַרְתָּ אוֹ לֹא - חַיָּב הִנַּךְ לְהַחֲזִיר כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם, וְרַק אִם מְסֻפָּק אַתָּה אִם בִּכְלָל גָּזַלְתָּ אוֹ לֹא - פָּטוּר אַתָּה לְגַמְרֵי. (שו"ע סי שסה)

הַיָדַעְתָ?!

אִם מָחַל לְךָ הַנִּגְזָל בְּכָל לִבּוֹ וּוִתֵּר לְךָ עַל גְּזֵלָתְךָ - פָּטוּר אַתָּה מִלְּשַׁלֵּם, וְלָכֵן יֵשׁ בְּכָךְ אֶפְשָׁרוּת נוֹסֶפֶת לַהֲשָׁבָה, וְהִיא בַּקָּשַׁת הַמְּחִילָה. (ערוך השלחן)

הֲיָדַעְתָּ?!

אַף שֶׁהַנֵּךְ מַחֲזִיר גְּזֵלָתְךָ, לֹא יָצָאתָ יְדֵי תְּשׁוּבָתְךָ בְּכָךְ, עַד שֶׁתְּרַצֶּה וּתְפַיֵּס אֶת הַנִּגְזָל עַל הַצַּעַר שֶׁגָּרַמְתָּ לוֹ. (רמב"ם הלכות תשובה פ"ד ה"ט)

הֲיָדַעְתָּ?!

מוֹכֵר שֶׁהוֹזִיל לְךָ מֵהַמְּחִיר מֵחֲמַת בּוּשָׁה שֶׁבּוֹשׁ הוּא מִמְּךָ, וְאַתָּה מְנַצֵּל אֶת מַעֲמָדְךָ לְהַלְחִיצוֹ בְּאֵי נְעִימוּת, יֵשׁ בָּזֶה "סְרַךְ גָּזֵל", וּכְמוֹ כֵן כְּשֶׁהַזְמִינְךָ חֲבֵרְךָ לְסְעוּדָה מֵחֲמַת בּוּשָׁה, לַחַץ וְאִי נְעִימוּת. (פלא יועץ)

הֲיָדַעְתָּ?!

אִם גָּנַבְתָּ חֵפֶץ וְנִתְיַשֵּׁן אֶצְלְךָ, אוֹ שֶׁאָבַד, אוֹ שֶׁמְּחִירוֹ הִתְיַקֵּר מֵאָז הַגְּזֵלָה, אוֹ שֶׁמְּחִירוֹ הוּזַל מֵאָז הַגְּזֵלָה, יֵשׁ לְךָ לִשְׁאֹל חָכָם כֵּיצַד עָלֶיךָ לְנַהֵג.

הוֹדִיעַ מֵעוֹלָם הָעֶלְיוֹן לִפְרֹעַ אֶת חוֹבוֹ

אֶחָד מִיַּקִּירֵי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁנֶּהֱרַג בְּפִגּוּעַ חַבְּלָנִי בָּא בַּחֲלוֹם לְאֶחָד מִתַּלְמִידֵי הַחֲכָמִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וּבִקְשׁוֹ שֶׁיְּטַפֵּל בְּעִנְיָנוֹ: הוּא שָׁכַח לִפְרֹעַ חוֹב יָשָׁן לְבַעַל הַמַּכֹּלֶת בִּמְקוֹם מְגוּרָיו הַיָּשָׁן. אוֹתוֹ תַּלְמִיד חָכָם טִפֵּל בַּדָּבָר, וּמָצָא, כִּי בַּעַל הַמַּכֹּלֶת, שֶׁבֵּינְתַיִם חִסֵּל אֶת עִסְקוֹ, עָדַיִן שָׁמַר אֶת פִּנְקַס הַחוֹבוֹת, וּבוֹ הָיָה רָשׁוּם לְאוֹתוֹ אָדָם חוֹב שֶׁל כַּמָּה עֶשְׂרוֹת אֲגוֹרוֹת, וּפָרַע אֶת הַחוֹב. (סיפור שהתפרסם לאחרונה בירושלים)

בַּשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לְקִיּוּם יְשִׁיבָתוֹ שֶׁל ה"חָפֵץ חַיִּים" הָיוּ רֹב הַתַּלְמִידִים יְשֵׁנִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהָיוּ מְבִיאִים לָהֶם קְדֵרוֹת תַּבְשִׁיל לִמְזוֹנוֹתֵיהֶם. בִּגְמַר אֲכִילָתָם הָיוּ הַתַּלְמִידִים רוֹחֲצִים אֶת הַקְּדֵרוֹת בְּכִיּוֹר הָרַחְצָה, וּמֵחֹסֶר זְהִירוּת הָיוּ הַכִּיּוֹר אוֹ הַקַּעֲרָה מִתְלַכְלְכִים מִשְּׁיָרֵי הָאֹכֶל. מִתְפַּלְּלֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, שֶׁהָיוּ מוֹצְאִים, לִפְעָמִים, אִטְרִיָּה מְדֻבֶּקֶת וְכַדּוֹמֶה, הִקְפִּידוּ מְאֹד עַל הַדָּבָר, וְרַבִּי יִשְׂרָאֵל מֵאִיר רָאָה בָּזֶה חֲשָׁשׁ שֶׁל גָּזֵל. כְּדֵי לִמְנֹעַ תַּקָּלָה זוֹ מֵהַתַּלְמִידִים הָיָה ה"חָפֵץ חַיִּים" בָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת כָּל לַיְלָה בְּשָׁעָה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, לְאַחַר שֶׁהַתַּלְמִידִים הָיוּ שׁוֹכְבִים לִישׁוֹן, וּמְנַקֶּה אֶת הַכִּיּוֹר וְהַקַּעֲרָה. (תנועת המוסר, ח"ד עמ' 105)

פרק ד - השבת אבידה

א. הָרוֹאֶה אֲבֵדַת יִשְׂרָאֵל, חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ וְלַהֲשִׁיבָהּ לִבְעָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב, א): "לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ". וְהָרוֹאֶה אֲבֵדַת יִשְׂרָאֵל וְנִתְעַלֵּם מִמֶּנָּה וְהִנִּיחָהּ, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה וּבִטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וּכְשֶׁמְּשִׁיבָהּ לִבְעָלֶיהָ, מְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה.

ב. אִם יָדוּעַ שֶׁהָאוֹבֵד נִתְיָאֵשׁ כְּבָר מִן הָאֲבֵדָה אוֹ שֶׁיֵּשׁ לְהַנִּיחַ שֶׁבְּוַדַּאי נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה, אֵין חִיּוּב עַל הַמּוֹצֵא לְהָשִׁיב אֶת הָאֲבֵדָה. וְלָכֵן, הַמּוֹצֵא אֲבֵדָה שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן, אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָן, אֶלָּא שֶׁמְּצָאָהּ בְּמָקוֹם שֶׁרֹב גּוֹיִם מְצוּיִים, וּמְצָאָהּ לְאַחַר שֶׁנּוֹדַע כְּבָר לַבְּעָלִים שֶׁנֶּאֱבְדָה - הֲרֵי הִיא שֶׁל הַמּוֹצֵא.

ג. אֲבֵדָה שֶׁאֵינָהּ שָׁוָה פְּרוּטָה בְּשָׁעַת הָאֲבֵדָה וּבְשָׁעַת הַמְּצִיאָה - אֵינוֹ חַיָּב בַּהֲשָׁבָתָהּ. וְהַמּוֹצֵא הַרְבֵּה אֲבֵדוֹת שֶׁכָּל אַחַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ אֵינָהּ שָׁוֹת פְּרוּטָה וּבְהִצְטָרְפוּת כֻּלָּם יִהְיוּ שָׁווֹת פְּרוּטָה - אִם מְצָאָן בְּאֹפֶן שֶׁנִּכָּרִים שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם אֶחָד, חַיָּב בַּהֲשָׁבָה, וְאִם מְצָאָן מְפֻזָּרִים בְּאֹפֶן שֶׁאֵינָם נִכָּרִים שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם אֶחָד, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.

מָתַי חַיָּב לְהַכְרִיז וּמָתַי הִיא שֶׁלּוֹ

א. אֵין הַמּוֹצֵא מְצִיאָה חַיָּב לְהַכְרִיז אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן בְּגוּפוֹ, אוֹ שֶׁרָאוּי לָתֵת סִימָן בְּמְקוֹמוֹ. דְּהַיְנוּ, שֶׁהַמָּקוֹם בּוֹ נִמְצְאָה הַמְּצִיאָה יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ סִימָן, וְכֵן צוּרַת הַקְּשִׁירָה [שֶׁהָיְתָה הָאֲבֵדָה קְשׁוּרָה בְּצוּרָה מְסֻיֶּמֶת]. וְהַמִּנְיָן וְהַמִּדָּה וְהַמִּשְׁקָל נֶחְשָׁבִים לְסִימָנִים. וְאִם יֵשׁ בַּחֻפָּץ שְׁנֵי סִימָנִים - גַּם קֶשֶׁר וְגַם מִנְיָן, וְאֶחָד נוֹתֵן סִימָן בַּקֶּשֶׁר וְהַשֵּׁנִי נוֹתֵן סִימָן בַּמִּנְיָן - מְשִׁיבִים אֶת הָאֲבֵדָה לַנּוֹתֵן סִימָן בַּקֶּשֶׁר, כֵּיוָן שֶׁהַקֶּשֶׁר עָדִיף מִמִּנְיָן.

ב. אִם אֵין בּוֹ שׁוּם סִימָן וַאֲפִלּוּ הַמָּקוֹם לֹא יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ כְּסִימָן, כְּגוֹן שֶׁנִּכְּר שֶׁלֹּא הֻנַּח בְּכַוָּנָה, אֶלָּא נָפַל בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - אִם הוּא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לִתְלוֹת שֶׁבְּעָלָיו הִרְגִּישׁוּ בּוֹ מִיָּד כְּשֶׁנָּפַל מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן מֻחֲמֶת כְּבֵדוֹ אוֹ מֻחֲמֶת חֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁתָּמִיד הָיָה מְמַשְׁמֵשׁ בּוֹ וּמַרְגִּישׁ כְּשֶׁנּוֹפֵל, הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ, שֶׁהֲרֵי נִתְיָאֵשׁ מִיָּד כְּשֶׁיָּדַע שֶׁנָּפַל, כֵּיוָן שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן, וּבָא לְיָדוֹ בְּהֶתֵּר, כֵּיוָן שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ בְּעָלָיו, וְאִם אֵין לִתְלוֹת שֶׁהִרְגִּישׁוּ בּוֹ כְּשֶׁנָּפַל - חַיָּב לְהַחֲזִיר אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים נִתְיָאֲשׁוּ אַחַר כָּךְ, כֵּיוָן שֶׁבָּא לְיָדוֹ קֹדֶם יֵאוּשׁ.

ג. הַמּוֹצֵא מָעוֹת מְפֻזָּרוֹת הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, כֵּיוָן שֶׁאָדָם רָגִיל לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ, וּבְוַדַּאי הִרְגִּישׁ בִּנְפִילָתָם וְהִתְיָאֵשׁ. וַאֲפִלּוּ הָיוּ מֻקָּצָת מַטְבְּעוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ, דִּינָם כִּמְפֻזָּרוֹת. אֲבָל אִם מְצָאָן צְבוּרוֹת חַיָּב לְהַכְרִיז, כֵּיוָן שֶׁבְּוַדַּאי הִנִּיחוּם שָׁם, וְיֵשׁ סִימָן בַּמִּנְיָן וּבַמָּקוֹם.

ד. מָצָא דָּבָר שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ: וַי לְחֶסְרוֹן כִּיס - אֲפִלּוּ יֵשׁ בּוֹ סִימָן, הֲרֵי הוּא שֶׁל הַמּוֹצֵא. וְכֵן הַמּוֹצֵא דָּבָר שֶׁמּוּכָן שֶׁזְּמַן רַב נֶאֱבַד מִבְּעָלָיו וּבְוַדַּאי בְּעָלָיו נִתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ, הֲרֵי הוּא שֶׁל הַמּוֹצֵא, וַאֲפִלּוּ אִם יֵשׁ בּוֹ סִימָן בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמְקוֹמוֹ.

ה. בֵּן הַסָּמוּךְ עַל שֻׁלְחַן אָבִיו אַף שֶׁהוּא גָּדוֹל - אִם מָצָא מְצִיאָה, הֲרֵי הִיא שֶׁל הָאָב, וְכֵן מְצִיאַת בִּתּוֹ קְטַנָּה אוֹ נַעֲרָה, אַף שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה עַל שֻׁלְחָנוֹ, הֲרֵי הִיא שֶׁל הָאָב. אֲבָל מְצִיאַת בְּנוֹ שֶׁאֵינוֹ סָמוּךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ, אַף שֶׁהוּא קָטָן, הֲרֵי הִיא לְעַצְמוֹ.

ו. אִשָּׁה נְשׂוּאָה שֶׁמָּצְאָה מְצִיאָה, הֲרֵי הִיא שֶׁל הַבַּעַל, וְאַלְמָנָה הַנִּזּוֹנֶית מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים - מְצִיאָתָהּ לְעַצְמָהּ.

אֲבֵדַת נָכְרִי וַאֲבֵדַת עוֹבְרֵי עֲבֵרָה

א. אֲבֵדַת נָכְרִי מֻתֶּרֶת וְאֵינוֹ מְצֻוֶּה לַהֲשִׁיבָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲבֵדַת אָחִיךָ", וְהַמַּחֲזִירָהּ הֲרֵי הוּא עוֹבֵר עֲבֵרָה, שֶׁמַּחֲזִיק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה. וְאִם הֶחֱזִירָהּ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם, כְּדֵי שֶׁיְּפָאֲרוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְיֵדְעוּ שֶׁהֵם בַּעֲלֵי אֱמוּנָה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁאֲבֵדַת נָכְרִי מֻתֶּרֶת? בְּמָקוֹם שֶׁאֵין חֲשָׁשׁ לְחִלּוּל הַשֵּׁם, אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חֲשָׁשׁ לְחִלּוּל הַשֵּׁם, כְּגוֹן שֶׁאֲבֵד הַחֵפֶץ לְנָכְרִי בְּמָקוֹם שֶׁרֻבָּם יְהוּדִים, וְהוּא עָלוּל לַחְשֹׁד שֶׁהֵם גְּנָבוּהוּ מִמֶּנּוּ - חַיָּב הַמּוֹצֵא לְהַחֲזִיר לַנָּכְרִי מִצַּד הַדִּין. וּבְכָל מָקוֹם מַצִּילִים נְכָסֵי נָכְרִים מֵהֶפְסֵד מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם אַף בְּמָקוֹם שֶׁאֵין חֲשָׁשׁ לְחִלּוּל הַשֵּׁם.

ג. נָכְרִי שֶׁשָּׁכַח כִּיס מָעוֹת בַּחֲנוּת יְהוּדִי, וְאַחַר כָּךְ בָּא הַנָּכְרִי וְשָׁאַל לַיְּהוּדִי אִם מָצָא אֶת הַכִּיס - מֻתָּר לַיְּהוּדִי לְשַׁקֵּר וְלוֹמַר לֹא מָצָאתִי, כֵּיוָן שֶׁמִּן הַדִּין זָכָה בָּאֲבֵדָה וְשָׁלוֹ הִיא, וְאֵין בָּזֶה אִסּוּר שֶׁל מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחַק, כֵּיוָן שֶׁמֻּתָּר לְשַׁנּוֹת מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, וְיֵשׁ לְכָךְ עוֹד טְעָמִים.

ד. חַיָּב לְהַחֲזִיר אֲבֵדַת יִשְׂרָאֵל אַף שֶׁבַּעַל הָאֲבֵדָה רָשָׁע וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת לְתַאֲבוֹן, אֲבָל אִם הוּא אוֹכֵל נְבֵלוֹת לְהַכְעִיס, הֲרֵי הוּא אֶפִּיקוֹרוֹס, וְהָאֶפִּיקוֹרְסִים וְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּמְחַלְּלֵי שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָה אָסוּר לְהַחֲזִיר לָהֶם אֲבֵדָה כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְהַחֲזִירָהּ לְנָכְרִי. וְיֵשׁ מִי שֶׁכָּתַב, שֶׁאִם יֵשׁ בְּכָךְ מִשּׁוּם קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ יוֹכַל לְמָשְׁכוֹ לַיַּהֲדוּת וּלְהַחֲזִירוֹ בִּתְשׁוּבָה - צָרִיךְ לְהַחֲזִיר לוֹ אֶת הָאֲבֵדָה, וּמְקַיֵּם בָּזֶה מִצְוָה.

ה. אֲבֵדַת יִשְׂרָאֵל הַמְבֻטַּחַת בְּחֶבְרַת בִּטּוּחַ שֶׁל נָכְרִים - אַף עַל פִּי שֶׁאִם לֹא יָשִׁיב אֶת הָאֲבֵדָה לִבְעָלֶיהָ לֹא יִהְיֶה לַבְּעָלִים שׁוּם הֶפְסֵד, כֵּיוָן שֶׁחֶבְרַת הַבִּטּוּחַ תְּשַׁלֵּם לוֹ אֶת כָּל הַהֶפְסֵד - עִם כָּל זֶה חַיָּב לְהַחֲזִיר אֶת הָאֲבֵדָה, כֵּיוָן שֶׁעֲדַיִן נֶחְשֶׁבֶת הִיא לַאֲבֵדַת יִשְׂרָאֵל, וְאֵין הַחֵפֶץ נַעֲשָׂה שֶׁל הַחֶבְרָה מִשּׁוּם קַבָּלַת הָאַחֲרָיוּת.

ו. הַמּוֹצֵא מְצִיאָה בְּמָקוֹם שֶׁיְּהוּדִים מְצוּיִים שָׁם - חַיָּב לְהַכְרִיז, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים. וַאֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁמְּצוּיִים שָׁם מֻחֲצָה יִשְׂרְאֵלִים וּמֻחֲצָה נָכְרִים, אוֹ אֲפִלּוּ עִיר שֶׁרֻבָּהּ נָכְרִים וּמָצָא אֶת הָאֲבֵדָה בְּמָקוֹם שֶׁרֹב הָעוֹבְרִים שָׁם יְהוּדִים - חַיָּב לְהַחֲזִיר.

ז. מָצָא מְצִיאָה בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ נָכְרִים, אוֹ אֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרְאֵל, וּמָצָא אֶת הַמְּצִיאָה בְּמָקוֹם שֶׁרֹב הָעוֹבְרִים שָׁם נָכְרִים - אֵינוֹ חַיָּב לְהַחֲזִיר. אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁמִּיִּשְׂרְאֵל נָפְלָה וְיֵשׁ בָּהּ סִימָן - הֲרֵי הִיא שֶׁל מוֹצְאָהּ, כֵּיוָן שֶׁוַּדַּאי הַבְּעָלִים הִתְיָאֲשׁוּ מֵהָאֲבֵדָה וּסְבוּרִים הֵם שֶׁהַנָּכְרִי מְצָאָהּ וְלֹא יַחֲזִירֶנָּה. וְהַמְדַבֵּר הוּא בַּאֲבֵדָה שֶׁיֵּשׁ לְתֻלּוֹת שֶׁיֵּדַע מִיָּד בְּנִפְילָתָהּ, וּכְמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר לְעֵיל.

הַשְׁמִירָה וְהַטִּפּוּל בָּאֲבֵדָה

א. אֲבֵדָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ בַּהֲשָׁבָה וּבְהַכְרָזָה - כָּל זְמַן שֶׁהִיא בִּרְשׁוּתוֹ, חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ וּלְהִשְׁתַּדֵּל בְּתַקָּנָתָהּ שֶׁלֹּא תִּפְסִיד, וְגַם לִטְרֹחַ וּלְהַשְׁבִּיחָהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנֵי אָדָם מְטַפְּלִים בְּשֶׁלָּהֶם, וַאֲפִלּוּ בְּשֶׁבַח דָּבָר מוּעָט חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ וּלְהַשְׁבִּיחָהּ.

ב. כָּל זְמַן שֶׁהָאֲבֵדָה אֶצְלוֹ - אִם נִגְנְבָה אוֹ אָבְדָה, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ, כֵּיוָן שֶׁדִּינוֹ כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁחַיָּב בִּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה, וְכָל זֶה לְדַעַת הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁהַסְּפָרַדִּים נוֹהֲגִים כָּמוֹהוּ, אֲבָל יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁדִּינוֹ כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, וְלָכֵן כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים [לְהָאַשְׁכְּנַזִּים שֶׁפּוֹסְקִים כְּהָרַמ"א] שֶׁאֵין מוֹצִיאִים מִיַּד הַמֻּחְזָק.

ג. חַיָּב לְטַפֵּל בָּאֲבֵדָה עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה לִרְשׁוּת בְּעָלֶיהָ בְּמָקוֹם הַמִּשְׁתַּמֵּר, אֲבָל אִם הֶחֱזִירָהּ לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר [כְּגוֹן לְגִנָּה אוֹ לְחָרְבָּה] וְאָבְדָה מִשָּׁם - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ. וּכְשֶׁהֶחֱזִיר לְמָקוֹם שֶׁמּוּר אֵינוֹ חַיָּב לְהוֹדִיעַ לַבְּעָלִים שֶׁהֵשִׁיב לָהֶם אֶת הָאֲבֵדָה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיר אֶת הָאֲבֵדָה לְמָקוֹם שָׁמוּר, קַיֵּם בָּזֶה מִצְוַת הֲשָׁבָה.

ד. צָרִיךְ לְבַדֵּק אֶת הָאֲבֵדָה מִזְּמַן לִזְמַן כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּפְסִיד. כֵּיצַד? מָצָא בֶּגֶד שֶׁל צֶמֶר - מְנַעֲרוֹ אַחַת לִשְׁלוֹשִׁים יוֹם, וְלֹא יְנַעֲרֶנּוּ בְּאֹפֶן שֶׁעָלוּל לְבֹא לִידֵי הֶפְסֵד.

ה. מָצָא תְּפִלִּין - מַעֲרִיךְ כַּמָּה הֵן שָׁווֹת וּמְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְשַׁלֵּם אֶת דְּמֵיהֶן, וּמַנִּיחַ אֶת הַתְּפִלִּין, אִם יִרְצֶה, כֵּיוָן שֶׁדָּבָר זֶה מָצוּי לִקָּנוֹת בְּכָל שָׁעָה. וְכֵן הַמּוֹצֵא אַרְבָּעָה מִינִים בָּעֶרֶב סֻכּוֹת וְרוֹאֶה שֶׁהַבְּעָלִים לֹא בָאוּ עַד הַלַּיְלָה - מַעֲרִיךְ כַּמָּה הֵם שָׁווִים וְיוֹצֵא בָּהֶם יְדֵי חוֹבָה, שֶׁבְּוַדַּאי נוֹחַ לַבְּעָלִים שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת דְּמֵיהֶם, כֵּיוָן שֶׁבְּלָאו הָכִי לְאַחַר סֻכּוֹת לֹא יִהְיוּ שָׁווִים כְּלָל.

ו. חֲפָצִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בְּמָקוֹמוֹת צִבּוּרִיִּים, כְּגוֹן מוֹסָד שֶׁנִּשְׁאֲרוּ שָׁם הַרְבֵּה סְפָרִים, יִכְתְּבוּ הַנְּהָלַת הַמּוֹסָד בְּמָקוֹם גָּלוּי, שֶׁלְּפִי תַּקָּנַת הַמּוֹסָד, כָּל מִי שֶׁלֹּא יָבֹא לְקַחַת חֲפָצָיו עַד זְמַן מְסֻיָּם, אֵין הַמּוֹסָד אַחְרַאי עֲלֵיהֶם וְהַהַנְהָלָה תִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כִּרְצוֹנָם. וְכֵן בְּגָדִים וַחֲפָצִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בְּמִקְוֶה, יִכְתְּבוּ בְּמָקוֹם גָּלוּי כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, וְאִם לֹא בָאִים לְקַחְתָּם, יִהְיוּ שַׁיָּכִים לְהַנְהָלַת הַמִּקְוֶה.

סֵדֶר הַהַכְרָזָה וְהַשָּׁבַת הָאֲבֵדָה

א. הַמּוֹצֵא אֲבֵדָה וְאֵינוֹ מַכִּיר אֶת בְּעָלֶיהָ, מַכְרִיז עָלֶיהָ בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וְיוֹכַל לְפָרְסֵם יְדֵי הַדָּבָקַת מוֹדָעוֹת בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ, וְכֵן בִּמְקוֹמוֹת צִבּוּרִיִּים, כְּגוֹן אֵצֶל הַמַּעֲלִיּוֹת שֶׁל הַבָּתִּים הַגְּדוֹלִים וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ מְחֻיָּב לְפָרְסֵם בָּעִתּוֹן וּלְחַיֵּב אֶת הַמַּאֲבֵד בַּהוֹצָאוֹת, כֵּיוָן שֶׁהַמַּאֲבֵד יָכוֹל לִטְעֹן כִּי גַּם עַל יְדֵי הַמּוֹדָעוֹת הָאֲחֵרוֹת הָיָה יוֹדֵעַ מִי מָצָא אֲבֵדָתוֹ.

ב. כֵּיצַד מַכְרִיז? מוֹדִיעַ סוּג הָאֲבֵדָה שֶׁמָּצָא. כְּגוֹן, אִם מָצָא מָעוֹת [בְּתְנָאִים שֶׁחַיָּב לְהַחֲזִיר] - מַכְרִיז: מַטְבְּעוֹת מָצָאתִי. וְכֵן בֶּגֶד אוֹ בְּהֵמָה אוֹ שְׁטָרוֹת. וְיָבֹא בַּעַל הָאֲבֵדָה וְיִתֵּן סִימָנִים. וְאֵינוֹ מַכְרִיז סְתָם אֲבֵדָה מָצָאתִי, לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לְקָרֵב הַדָּבָר לְבַעַל הָאֲבֵדָה כְּכָל שֶׁאֶפְשָׁר, וְאֵין חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא עַל יְדֵי כֵן יָבֹא רַמַּאי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁחָבֵרוֹ אִבֵּד חֵפֶץ כָּזֶה וְיִטְעַן שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, כֵּיוָן שֶׁאֵין מַחֲזִירִים לוֹ אֶלָּא עַד שֶׁיִּתֵּן סִימָנִים מֻבְהָקִים.

ג. אֵין מַחֲזִירִים אֲבֵדָה אֶלָּא בְּסִימָנִים מֻבְהָקִים, כְּגוֹן מִדָּה, מִשְׁקָל, מִנְיָן אוֹ מָקוֹם. וְאִם אוֹמַר שֶׁיֵּשׁ נָקֵב בְּמָקוֹם מְסֻיָּם - הֲרֵי זֶה סִימָן מֻבְהָק, אֲבָל צֶבַע הַחֵפֶץ אֵינוֹ סִימָן. וּמִי שֶׁיְּדוּעַ כְּרַמַּאי, אֵין מַחֲזִירִים לוֹ אֲפִלּוּ בְּסִימָנִים מֻבְהָקִים, עַד שֶׁיָּבִיא עֵדִים שֶׁהַחֵפֶץ שֶׁלּוֹ.

ד. נָתַן הָאֶחָד סִימָנִים, וַאֲפִלּוּ סִימָנִים מֻבְהָקִים בְּיוֹתֵר, וְהַשֵּׁנִי הֵבִיא עֵדִים - יִנָּתֵן לְבַעַל הָעֵדִים. וַאֲפִלּוּ אֵינָם מְעִידִים שֶׁנָּפְלָה מִמֶּנּוּ, אֶלָּא שֶׁמַּכִּירִים שֶׁהָיְתָה שֶׁלּוֹ - מַחֲזִיקִים הָאֲבֵדָה בְּחֶזְקָתוֹ וְלֹא חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא מָכַר אוֹתָהּ.

ה. סְגֻלָּה לְמִי שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה וְלֹא מוֹצְאָהּ, שֶׁיֹּאמַר אֶת הַקֶּטַע הַמּוּבָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (בראשית נג): "אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין, הַכֹּל בְּחֶזְקַת סוּמִין, עַד שֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא וּמֵאִיר אֶת עֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ'."

פרק ה - גניבת דעת

מְסֻפָּר עַל הַצַּדִּיק הַיְרוּשַׁלְמִי רַבִּי אַרְיֵה לֵוִין זַצ"ל, שֶׁיּוֹם אֶחָד נִכְנַס אָדָם לְמִשְׂרַד יְשִׁיבַת "עֵץ חַיִּים" וְעִמּוֹ סִפְרוֹ "שִׁבְעִים שָׁנָה בִּירוּשָׁלַיִם". נִכְנַס רַבִּי אַרְיֵה לַחֶדֶר, רָאָה סֵפֶר זֶה עַל הַשֻּׁלְחָן וְהֵחֵל לְעַלְעֵל בּוֹ, וּמָצָא כִּי אַחַד הַפְּרָקִים מֻקְדָּשׁ לְרַבָּהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם הָרַב שְׁמוּאֵל סַלַּנְט זַצ"ל, אוֹתוֹ הֶעֱרִיץ מְאֹד. חֵפֶץ הָיָה רַבִּי אַרְיֵה לְרָכְשׁוֹ וְשָׁאַל לִמְחִירוֹ. הֵשִׁיב לוֹ אוֹתוֹ אָדָם: שָׁלֹשׁ לִירוֹת. הוֹצִיא רַבִּי אַרְיֵה סְכוּם זֶה מִכִּיסוֹ וְשִׁלֵּם לוֹ.

לְיָמִים כִּתֵּת רַבִּי אַרְיֵה רַגְלָיו וְחִפֵּשׂ הֵיכָן גָּר אוֹתוֹ אָדָם, טִפֵּס לַקּוֹמָה הָרְבִיעִית וּבָא אֵלָיו בְּטָרוּנְיָה: מַדּוּעַ בִּקַּשְׁתָּ מִמֶּנִּי שָׁלֹשׁ לִירוֹת בְּעַד סִפְרְךָ, וְאִלּוּ בְּאַחַת מֵהֲנָיוֹת הַסְּפָרִים מָצָאתִי סֵפֶר זֶה וּלְיָדוֹ פָּתֻק כִּי מְחִירוֹ הַנָּקוּב הוּא חָמֵשׁ לִירוֹת?..."

הֵשִׁיב לוֹ אוֹתוֹ אָדָם כִּי הַצַּדָּק עִמּוֹ, וּמְחִירוֹ שֶׁל הַסֵּפֶר אָמְנָם חָמֵשׁ לִירוֹת, אוּלָם לִבְנֵי יְשִׁיבָה אָנֹכִי מַעֲנִיק הֲנָחָה, וְהַמְּחִיר עֲבוּרוֹ הוּא שָׁלֹשׁ לִירוֹת בִּלְבַד.

הֵשִׁיב רַבִּי אַרְיֵה: אֵין אֲנִי בֶּן יְשִׁיבָה! אָנֹכִי עוֹבֵד רַק כְּ"מְלַמֵּד" בִּישִׁיבַת "עֵץ חַיִּים". וְעָמַד בְּתֹקֶף עַל כָּךְ שֶׁיְּשַׁלֵּם הַהֶפְרֵשׁ בַּמְּחִיר... (איש צדיק היה)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לַעֲשׂוֹת פְּעֻלָּה לְהַטְעוֹת אֶת הַשֵּׁנִי, כְּגוֹן לִפְתֹּחַ בַּקְבּוּק יַיִן, כְּשֶׁחֲבֵרְךָ חוֹשֵׁב שֶׁהִנִּיחַ פּוֹתֵחַ אֶת הַבַּקְבּוּק בְּמְיֻחָד עֲבוּרוֹ, וּבֶאֱמֶת הָיִיתָ בֵּין כֹּה פּוֹתְחוֹ לְצָרְכְּךָ.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְהַפְצִיר בַּחֲבֵרְךָ שֶׁיִּסְעַד אֶצְלְךָ כְּשֶׁיּוֹדֵעַ אַתָּה שֶׁבְּוַדַּאי לֹא יִסְעַד אֶצְלְךָ [אֲבָל בְּלֹא הַפְצָרָה מֻתָּר לוֹמַר פַּעַם אוֹ שְׁתַּיִם אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁלֹּא יֹאכַל עִמּוֹ, שֶׁזֶּהוּ מִדֶּרֶךְ הַכָּבוֹד].

(בן איש חי, ש"ר, תצא)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְלַבֵּשׁ בִּגְדֵי חַיִל כְּדֵי שֶׁיּוּקַל עָלָיו עֲצִירַת "טָרֶמְפּ".

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְהַבְטִיחַ הַבְטָחוֹת לְבוֹחֲרֶיךָ כְּשֶׁאֵינְךָ חוֹשֵׁב לְקַיְּמָן - מִלְּבַד אִסּוּר הַשֶּׁקֶר שֶׁבַּדָּבָר.

אוּלַי טוֹעִים בִּי בְּנֵי אָדָם...

רַב גָּדוֹל נִקְרָה פַּעַם לְבֵיתוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֵר, הִזְמִינוֹ רַבִּי יִשְׂרָאֵל לִטְעֹם דְּבַר מָה, וְהוֹסִיף שֶׁהַמַּאֲכָל כָּשֵׁר בְּלִי חֶשְׁשׁ. תָּמַהּ הָאוֹרֵחַ וְלֹא הֵבִין פֵּשֶׁר דְּבָרָיו, וְרַבִּי יִשְׂרָאֵל הִסְבִּיר לוֹ, כִּי לְגַבָּיו עַצְמוֹ יוֹכַל לִהְיוֹת כִּי הַמַּאֲכָל אֵינוֹ כָּשֵׁר כַּאֲשֶׁר הוּא נֶהֱנָה מִשֶּׁל אֲחֵרִים - מִשֶּׁל הַנָּדִיב שֶׁתָּמַךְ בּוֹ, כַּיָּדוּעַ, וְאוּלַי הֵם טוֹעִים בּוֹ וּמַעֲרִיכִים אוֹתוֹ יוֹתֵר מֵעֶרְכּוֹ, וְהֲרֵי זֶה מַתְּנַת טָעוּת וְהוּא גָּזֵל בְּיָדוֹ, אֲבָל לְגַבֵּי הָאוֹרֵחַ אֵין כָּל חֶשְׁשׁ וּפְקָפּוּק, שֶׁכֵּן הוּא כְּבָר קָנָה בְּשִׁנּוּי רְשׁוּת, וַהֲרֵי הוּא מַאֲכָל כָּשֵׁר לְכָל הַדֵּעוֹת.

מִי שֶׁהִכִּיר אֶת רַבִּי יִשְׂרָאֵל, יוֹדֵעַ הָיָה שֶׁלֹּא הָיָה נוֹהֵג בִּבְדִיחוּת בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא רָאָה תּוֹעֶלֶת, וּבְוַדַּאי בֶּאֱמֶת נָקַף הַחֶשְׁשׁ בְּלִבּוֹ שֶׁאוּלַי יֵשׁ בְּמָמוֹנוֹ סְפֵק גָּזֵל. (תנועת המוסר, ח"א עמ' 352)

הֲיָדַעְתָּ?!

לְבַקֵּשׁ תְּרוּמוֹת עֲבוּר נִצָּרְכִים וּלְתָאֵר אֶת מַצָּבָם בְּאֹפֶן חָמוּר יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת כְּדֵי לְשַׁכְנֵעַ אֶת הַנּוֹתֵן - יֵשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם גְּנֵבַת דַּעַת, וְאוּלַי גַּם כֵּן גָּזֵל, כֵּיוָן שֶׁהַנּוֹתֵן נוֹתֵן עַל דַּעַת כַּוָּנָה מְסֻיֶּמֶת דַּוְקָא.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּתְעוּדַת זַכָּאוּת שֶׁל מִישֶׁהוּ אַחֵר, כְּגוֹן בְּפִנְקָס קֻפַּת חוֹלִים שֶׁל אַחֵר וְכַדּוֹמֶה, וְאַף שֶׁהִנְּךָ גַּם חָבֵר שֶׁל אוֹתָהּ זַכָּאוּת, מִשּׁוּם גְּנֵבַת דַּעַת. וְאִם אֵינְךָ חָבֵר לְאוֹתָהּ זַכָּאוּת וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשֶׁל חֲבֵרְךָ, כְּגוֹן כַּרְטִיס קְנִיָּה בְּמָקוֹם הַמִּיעָד לְחַיָּלִים וְכַדּוֹמֶה, אוֹ לְבִישַׁת בִּגְדֵי חַיָּל לְזְכָיוֹת מְסֻיָּמוֹת - גַּם בָּזֶה יֵשׁ מִשּׁוּם גָּזֵל גָּמוּר.

אֵין לַעֲשׂוֹת "חֲמֻרוֹת" עַל חֶשְׁבּוֹן הַזּוּלַת

לְרַבִּי יִשְׂרָאֵל מִסַּלַנְט נִזְדַּמֵּן פַּעַם לִנְסֹעַ לְאֶחָד מִמְּקוֹמוֹת הַמַּרְפֵּא שֶׁבְּגֶרְמַנְיָה עִם רַב גָּדוֹל אֶחָד. בַּדֶּרֶךְ נִגַּשׁ רַבִּי יִשְׂרָאֵל לַמִּזְנוֹן בְּאַחַת הַתַּחֲנוֹת וְקָנָה לַחְמָנִיּוֹת לַאֲרוּחַת הַבֹּקֶר. הָרַב הַהוּא - שֶׁהִצְטַיֵּד לְכָל יְמֵי הַנְּסִיעָה בְּלֶחֶם, שֶׁכְּבָר הִסְפִּיק לְהִתְיַבֵּשׁ וּלְהִתְקַלְקֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגָּאֵל בְּפַת עַכּוּ"ם - תָּמַהּ מְאֹד עַל רַבִּי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינֶנּוּ נִזְהָר בָּכָךְ.

רַבִּי יִשְׂרָאֵל בֵּאֵר לוֹ, שֶׁהוּא נוֹסֵעַ לִמְקוֹם הַהַבְרָאָה עַל חֶשְׁבּוֹן יְדִידוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ אֶת הַכֶּסֶף בְּתְנַאי מְפֹרָשׁ שֶׁיַּעֲזֹב אֶת כָּל הַחֻמְרוֹת הַמַּפְרִיעוֹת אֶת הַבְרָאָתוֹ כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְשׁוּב לְאֵיתָנוֹ. אִם יִתְנַהֵג גַּם הוּא כְּאוֹתוֹ רַב לְהָכִין לוֹ צֵדָה מֵהַבַּיִת - יִסְתַּיֵּג מֵאֲכִילָה פַּת פַּלְטֵר שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא חֻמְרָה יְתֵרָה, אֲבָל לְעֻמַּת זֶה יִתְפַּשֵּׁט בְּמִזּוֹנוֹת מְקֻלְקָלִים וְיַעֲבֹר עַל אִסּוּר גָּזֵל וּגְנֵבַת דַּעַת. (תנועת המוסר, ח"א עמ' 359)

עַל פָּחוֹת מִשְּׁוָה פְּרוּטָה!

רַבִּי שִׂמְחָה זִיסְל מִקֶּלֶם הָיָה נוֹסֵעַ לְהַתְרִים עֲבוּר הַיְשִׁיבָה. אַף שֶׁעָשָׂה זֹאת שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס - הוֹצָאוֹת הַנְּסִיעָה הָיוּ עַל חֶשְׁבּוֹן הַיְשִׁיבָה. פַּעַם אַחַת, כְּשֶׁחָזַר, נִכְנַס לַמִּשְׁרָד וְהִגִּישׁ דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, עִמּוֹ הִגִּישׁ חֲצִי סִיגָרִיָּה שֶׁנִּשְׁאֲרָה אֶצְלוֹ בִּגְמַר פְּעֻלָּתוֹ וְהֶחֱזִירָהּ לַמִּשְׁרָד.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לִשְׁאֹל מוֹכֵר מְחִירוֹ שֶׁל חֵפֶץ מְסֻיָּם כְּשֶׁאֵין בְּדַעְתְּךָ לִקְנוֹתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהִנְּךָ גּוֹנֵב אֶת דַּעְתּוֹ בְּחָשְׁבוֹ שֶׁהִתְעַנְיְנוּתְךָ עַל מְנָת לִקְנוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן שׁוֹאֵל אַתָּה עַל מְנָת לְדַעַת אֵצֶל מִי נִתָּן לְהַשִּׂיג חֵפֶץ זֶה זוֹל יוֹתֵר, וְכָל שֶׁכֵּן אִם טוֹעֵם אַתָּה מִמִּצְרְכֵי הַמָּזוֹן וְאֵין בְּדַעְתְּךָ לִקְנוֹת - בְּכָךְ יֵשׁ בְּנוֹסָף גַּם אִסּוּר גָּזֵל, וְאַף שֶׁטּוֹעֵם דָּבָר מוּעָט. (בן איש חי, כי תצא, ש"ר)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְהַרְאוֹת חִבָּה יְתֵרָה לַחֲבֵרוֹ כְּשֶׁאֵין פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים, מִשּׁוּם גְּנֵבַת דַּעַת.

הֲיָדַעְתָּ?!

פְּעָמִים מָצוּי שֶׁבָּא אוֹרֵחַ בְּשָׁעָה שֶׁמְּהַוֶּה מַעֲמָסָה עַל בְּנֵי הַבַּיִת, וּכְשֶׁעוֹמֵד לָצֵאת - לְשֻׁמְחָתָם - אוֹמְרִים לוֹ מִצַּד הַנִּימוּס: לָמָּה אַתָּה מְמַהֵר? שֵׁב עוֹד קְצָת... וְזֶהוּ אָסוּר מִשּׁוּם גְּנֵבַת דַּעַת.

מְסֻפָּר עַל הַגָּאוֹן רַבִּי יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קַנְיֶיבְסְקִי זַצַ"ל שֶׁמָּסַר שִׁעוּר בְּשָׁנַת תשמ"ה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן שֶׁל ה"חָזוֹן אִישׁ" זַצַ"ל, וְהִנֵּה כַּמָּה יָמִים לְאַחַר הַשִּׁעוּר אָמַר לְרַב אֶחָד בְּזֶה הַלָּשׁוֹן: "יֵשׁ לִי צַעַר וְעֶגְמַת נֶפֶשׁ, כִּי הִנֵּה בַּשִּׁעוּר הֵבֵאתִי קֻשְׁיָה מֵה'בִּרְכֵּי יוֹסֵף' בְּהִלְכוֹת תְּפִלִּין, וַאֲנִי הִגַּעְתִּי לַ'בִּרְכֵּי יוֹסֵף' הַזֶּה מִגְּלְיוֹן רַבִּי עֲקִיבָא אִיגֶּר עַל הָרַמְבַּ"ם בְּהִלְכוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁמְּצַיֵּן לְ'בִּרְכֵּי יוֹסֵף' זֶה, וּכְשֶׁאָמַרְתִּי אֶת הַשִּׁעוּר, שָׂכַחְתִּי לוֹמַר שֶׁהַ'בִּרְכֵּי יוֹסֵף' יָדוּעַ לִי מֵרַבִּי עֲקִיבָא אִיגֶּר, וְזֶה גְּנֵבַת דַּעַת - שֶׁהַשּׁוֹמְעִים יַחְשְׁבוּ אוֹתִי לְבָקִי בַּ'בִּרְכֵּי יוֹסֵף'... רָצִיתִי

לוֹמַר שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא אִיגֵּר מְצַיֵּן לַ'בִּרְכֵּי יוֹסֵף', אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁאֲנִי זָקֵן וְשׁוֹכֵחַ... (פנימי רבנו הקהלות יעקב עמ' צג)

יְהוּדִי מֵעִיר סְלוֹנִים דְּלִיטָא קָנָה מֵאֲצִיל בַּעַל הָאֲחֻזָּה הַמְּקוֹמִי 28 כִּכָּרוֹת דְּבַשׁ בְּמְחִיר חֲמֵשׁ רוּבָּל כָּל כִּכָּר. בְּבוֹא הַסּוֹחֵר הַבַּיְתָה, שָׁקַל אֶת הַדְּבַשׁ, וּמָצָא שֶׁמִּשְׁקָלוֹ 38 כִּכָּר. גָּמַר בְּלִבּוֹ לִנְסֹעַ חֲזָרָה אֶל הַגּוֹי בַּעַל הָאֲחֻזָּה וּלְשַׁלֵּם לוֹ בְּעַד הַדְּבַשׁ הָעֹדֵף אֲשֶׁר מָצָא. בְּבוֹאוֹ אֶל הָאֲצִיל גִּלָּה לוֹ כִּי בְּטָעוּת נָתַן לוֹ עֹדֶף שֶׁל דְּבַשׁ, וְתַחַת 28 כִּכָּר מָצָא 38, וּמִיָּד הוֹשִׁיט לוֹ הַיְהוּדִי אֶת יִתְרַת הַכֶּסֶף סַךְ חֲמִשִּׁים רוּבָּל. הִשְׁתּוֹמֵם הָאֲצִיל הַגּוֹי לְהִוָּכַח בְּיָשְׁרוֹ שֶׁל הַיְהוּדִי, וַיֹּאמַר: עַתָּה הִנְנִי רוֹאֶה בַּעֲלִיל כִּי אַךְ לַשָּׁוְא יְבַקְשׁוּ שׂוֹנְאֵי הַיְהוּדִים תּוֹאֲנוֹת וַעֲלִילוֹת רָשַׁע עֲלֵיכֶם לְבַזּוֹתְכֶם וּלְהַשְׁמִיצְכֶם כִּי אַךְ מִרְמָה וְעֹשֶׁק אַתֶּם אוֹהֲבִים."

הִמְשִׁיךְ הָאֲצִיל לַחְקֹר אֶת הָרוֹכֵל עַל מַצָּבוֹ הַכַּלְכָּלִי. סִפֵּר לוֹ הַיְהוּדִי כִּי מַצָּבוֹ בַּמַּעֲמָד הַבֵּינוֹנִי, וְהוּא שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ עַל אַף שֶׁאֵין לוֹ דִּירָה מִשֶּׁלּוֹ. כִּשְׁמֹעַ הָאֲצִיל כֵּן, פָּנָה וְאָמַר לוֹ: "אִם כֵּן, אֲפוֹא, יְהוּדִי כָּשֵׁר, בְּנֵה לְךָ בַּיִת, וַאֲנִי אֲצַוֶּה לִכְרֹת לְמַעַנְךָ עֵצִים דֵּי הַצֹּרֶךְ מֵהַיַּעַר שֶׁלִּי. אַל תַּחְסֹךְ בָּזֶה. תְּקִים לְךָ עַל חֶשְׁבּוֹנִי בִּנְיָן גָּדוֹל וְרָחָב לְבַל תֵּאָלֵץ לָנוּעַ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה לְהַחֲלִיף דִּירָה בְּשִׂכִּירוּת.

"וְעַתָּה," סִיֵּם הָאֲצִיל, "אֶת חֲמִשִּׁים הָרוּבָּל, הָעֹדֶף שֶׁהֵשַׁבְתִּי לִי עֲבוּר הַדְּבַשׁ, הִנְנִי מַחֲזִיר לְךָ בְּמַתָּנָה גְּמוּרָה לְאוֹת עַל יָשְׁרְךָ, וְהַיּוֹם אַצִּיג אוֹתְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת בִּפְנֵי יְדִידַי בַּעֲלֵי הָאֲחֻזּוֹת אֲשֶׁר יָבֹאוּ אֶל בֵּיתִי אֶל הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר הֵכַנְתִּי לָהֶם, לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי הַיְהוּדִים אֲנָשִׁים כֵּנִים וְיִשָּׁרִים הֵמָּה, וְלֹא יוֹסִיפוּ לְהַאֲמִין לַשְּׁקָרִים הַמּוֹפִיעִים בְּכִתְבֵי הָעֵת הָאַנְטִישֶׁמִיִּים." (הזהרו בממון חבריכם, עמ' שעח)

פרק ו - הונאת גוי

הֲיָדַעְתָּ?!

אִסּוּר גְּזֵלָה הִנּוֹ בֵּין מִיהוּדִי בֵּין מִגּוֹי, בֵּין מִגָּדוֹל בֵּין מִקָּטָן, וְאַף אִם צִעֲרָךְ הַגּוֹי - אָסוּר לְגָנֹב מִמֶּנּוּ. (בן איש חי)

וַאֲפִלּוּ לְגָנֹב דַּעְתּוֹ שֶׁל גּוֹי אָסוּר, כְּגוֹן לוֹמַר לוֹ עַל דָּבָר פָּגוּם שֶׁהוּא שָׁלֵם, אוֹ לִמְכֹּר לוֹ בְּהֵמָה טְרֵפָה וְלוֹמַר לוֹ שֶׁנִּשְׁחֲטָה.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְהַטְעוֹת גּוֹי בַּחֶשְׁבּוֹן. וְגוֹי שֶׁטָּעָה מֵעַצְמוֹ בַּחֶשְׁבּוֹן לְרָעָתוֹ - אֵינְךָ חַיָּב לְהַעֲמִידוֹ עַל טָעוּתוֹ, אֲמָנָם כְּשֶׁיִּתְכַּן שֶׁיֵּצֵא מִכְּךָ חִלּוּל ה' בְּאֹפֶן שֶׁיִּרְגִּישׁ בְּכָךְ לְבַסּוֹף - אָסוּר, אוּלָם מֻתָּר לְמָכֹר לוֹ חֵפֶץ בְּמְחִיר יָקָר מֵהָרָגִיל.

גָּזַל הַגּוֹי אָסוּר - וְלֹא מִשְׁתַּלֵּם!

מוּבָא בְּתַנָּא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ שֶׁסִּפֵּר אֵלָיְהוּ הַנָּבִיא: מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁסִּפֵּר לִי שֶׁעָשָׂה עֲוֹלָה לְגוֹי בִּמְדִינַת הַתְּמָרִים שֶׁמָּכַר לוֹ, וְאַחַר כָּךְ קָנָה בְּכָל הַמָּעוֹת שֶׁמָּן, וְנִשְׁבַּר הַכַּד וְנִשְׁפַּךְ הַשֶּׁמֶן. וְאָמַרְתִּי: בָּרוּךְ הַמָּקוֹם, שֶׁאֵין לְפָנָיו מַשּׂוֹא פָּנִים, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר "לֹא תִגְנֹב", וְגָזַל הַגּוֹי אָסוּר. עַד כָּאן.

וַאֲנִי כּוֹתֵב זֹאת לְדוֹרוֹת, שֶׁרָאִיתִי רַבִּים גָּדְלוּ וְהֶעֱשִׁירוּ מִטָּעוּת שֶׁהִטְעוּ אֶת הַגּוֹיִם וְלֹא הִצְלִיחוּ, וְיָרְדוּ נִכְסֵיהֶם לַטְּמְיוֹן וְלֹא הִנִּיחוּ אַחֲרֵיהֶם בְּרָכָה. (רבי משה רבקש, באר הגולה - חו"מ סי שמח)

וְכָתַב הַ"בֶּן אִישׁ חַי" (כי תצא נ): הַגּוֹזֵל מֵהַגּוֹי גּוֹרֵם שֶׁהַשַּׂר שֶׁל הַגּוֹיִם בַּשָּׁמַיִם יִגְנֹב וְיִגְזֹל שֶׁפַע קְדֻשָּׁה הָרָאוּי לְשֶׁפַע לְיִשְׂרָאֵל - מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

פַּעַם עָזַב ה"חָפֵץ חַיִּים" אֶת בֵּיתוֹ לִזְמַן יָדוּעַ, וְיָשַׁב לִלְמֹד בְּפְרִישׁוּת בָּעִיר הַסְּמוּכָה וּוִסִּילִישׁוֹק. פַּעַם נִזְדַּקֵּק לָעֶגְלוֹנִים שֶׁל רָאדִין וּבִקֵּשׁ מֵהֶם לִמְסֹר מִכְתָּב דְּחוּף לְאִשְׁתּוֹ. הָעֶגְלוֹנִים, שֶׁהָיוּ סַקְרָנִים, פָּתְחוּ אֶת הַמִּכְתָּב, וּמֵה הִשְׁתּוֹמְמוּ לִקְרֹא בּוֹ, שֶׁהוּא מַזְהִיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִתֵּן אֶת פָּרָתָהּ לְצֵאת בְּיוֹם הַשּׁוּק לִרְחוֹבוֹת הָעִיר, כִּי בְּיוֹם זֶה עוֹבְרוֹת הַרְבֵּה עֲגָלוֹת שֶׁל נָכְרִים, וְהַפָּרָה עֲלוּלָה לִסְחֹב מֵהֶן קְצַת תֶּבֶן אוֹ קַשׁ, וְהֵיוֹת שֶׁבֶּן נֹחַ אֵינוֹ מוֹחֵל אַף עַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה - יִכָּשְׁלוּ בָּזֶה בַּעֲוֹן גָּזֵל. (תנועת המוסר, ח"ד עמ' 107)

הֲיָדַעְתָּ?!

בְּכְלַל אִסּוּר לִגְנֹב דַּעַת הַגּוֹי הוּא - שֶׁאָסוּר לְקַלֵּל אֶת הַגּוֹי בִּשְׁפָתְךָ כְּשֶׁהוּא חוֹשֵׁב שֶׁהִנְּךָ מְבָרְכוֹ, וּכְגוֹן שֶׁהַגּוֹי מִתְעַטֵּשׁ וְהִנְּךָ מְקַלְּלוֹ - וְהוּא בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁהִנְּךָ מְבָרְכוֹ. (ספר חסידים)

פרק ז - מקח וממכר

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לִמְכֹּר דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּגָם מִבְּלִי לְהוֹדִיעַ לַקּוֹנֶה עַל הַמְּצִאוּת הַפְּגָם, אַף עַל פִּי שֶׁהִנְּךָ מוֹכְרוֹ בְּמִחִיר הַשָּׁוֶה לְעֶרְכּוֹ אַחַר הַפְּגָם. וְאִם מָכַרְתָּ חֵפֶץ שֶׁכָּזֶה, עָלֶיךָ לְהַחֲזִיר לַקּוֹנֶה אֶת דָּמָיו, וְאַף שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּדֶרֶךְ הַמִּשְׁתַּמְּשִׁים. וּמַהוּ נֶחְשָׁב לִפְגָם? כֹּל שֶׁמַּקְפִּידִים בְּנֵי אָדָם לְבַלְּתִי לִקְנוֹת חֵפֶץ עִם פְּגָם כָּזֶה. (חו"מ סי' רלז סעי' יג-יד)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לִצְבּוֹעַ כֵּלִים יְשָׁנִים שֶׁיֵּרָאוּ כַּחֲדָשִׁים. כְּמוֹ כֵן אָסוּר לְעָרֵב מְעַט סְחוֹרָה מְשֻׁבַּחַת בְּסְחוֹרָה גְּרוּעָה כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה כָּל הַסְּחוֹרָה מְשֻׁבַּחַת.

וּבְוַדַּאי שֶׁצָּרִיךְ בַּעַל חֲנוּת מִצְרְכֵי מָזוֹן לְהִמָּנַע מִלְּמְכֹּר סְחוֹרָה יְשָׁנָה בְּתוֹרַת חֲדָשָׁה.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְהַפְקִיעַ שְׁעָרִים, כְּלוֹמַר, לְמָכֹר בְּמְחִיר הָעוֹלֶה עַל הַמְּחִיר הַמְקֻבָּל. (שו"ע סי' רכז סעי' כא)

רְאוּ בְּרִיָּה שֶׁבָּרָאתִי בָּעוֹלָמִי!

סִפֵּר רַבִּי שָׁלוֹם מָרְדְּכַי הַכֹּהֵן שְׁבַדְרוֹן זַצַ"ל עַל רַבּוֹ רַבִּי אֵלְיָהוּ הַכֹּהֵן דּוּשְׁנִיצֵר זַצַ"ל, רַ"מ וּמַשְׁפִּיעַ רוּחָנִי בִּישִׁיבַת פֻּתַח תִּקְוָה, אֲשֶׁר זְהִירוּתוֹ וְדִקְדּוּקָיו בְּעִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ בְּכְלָל וּבְמִלֵּי דִּנְזִיקִין וְחָרְדַּת גָּזֵל בִּפְרָט הָיוּ לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגַת אֱנוֹשׁ, כִּי הָיָה לוֹ בֵּן בְּשֵׁם ר' אָשֵׁר שֶׁנָּסַע לַאֲמֶרִיקָה וְהִשְׁאִיר לְאָבִיו פַּרְדֵּס בְּרַמַת הַשָּׁרוֹן. עָבְרָה אָז תְּקוּפָה קָשָׁה עַל הַפַּרְדֵּסָנִים עֵקֶב מַשְׁבֵּר חָמוּר בְּמִסְחַר הַתַּפּוּזִים, כָּךְ שֶׁהִגִּיעַ הַמַּצָּב שֶׁהַהוֹצָאָה הָיְתָה יְתֵרָה עַל הַהַכְנָסָה. הֶצְרֵךְ אֲפוֹא רַבִּי אֵלְיָהוּ לְהַכְנֵס בְּחוֹבוֹת כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת הָאֵילָנוֹת. לִבּוֹ הָיָה דָּוֶה עַל הַחוֹבוֹת הָעוֹלִים וּגְדֵלִים וְעַל הַמַּצָּב בִּישׁ אֵלָיו נִקְלַע - דָּבָר הַנּוֹגֵד אֶת הַשְׁקָפַת עוֹלָמוֹ. נוֹסַף לְכָךְ לִבּוֹ הָיָה דּוֹאֵג וְחָרֵד שֶׁלֹּא יַעֲזֹב אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה עִם חוֹבוֹת וְיִהְיֶה, חָלִילָה, בִּכְלַל "לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם". הוּא הִרְבָּה בִּתְפִלּוֹת וְשִׁפֵּךְ שִׂיחוֹ לִפְנֵי ה', וְגַם הָיָה מְבַקֵּשׁ מִכָּל מַכִּיר שֶׁפָּנַשׁ שֶׁיִּתְפַּלֵּל עָלָיו שֶׁיִּזְכֶּה לְהִפָּטֵר מִן הַפַּרְדֵּס, לְמָכְרָהּ וְלִפְרֹעַ כָּל חוֹבוֹתָיו. אֶחָד מִתַּלְמִידָיו, שֶׁנַּעֲשָׂה לְאַחַר נְשׂוֹאָיו מְתַוֵּךְ דִּירוֹת וּמַגְרְשִׁים, חִפֵּשׂ וּמָצָא יְהוּדִי אֲמֶרִיקָאִי שֶׁרָצָה לִקְנוֹת פַּרְדֵּס. הוּא הִפְגִּישׁ אֶת ר' אֵלְיָהוּ עִמּוֹ, וַיִּחְדּוּ נָסְעוּ שִׁלְשְׁתָּם לְרַמַת הַשָּׁרוֹן. בְּאוֹטוֹבּוּס יָשַׁב ר' אֵלְיָהוּ לְיַד הַקּוֹנֶה וְשׂוֹחַח עִמּוֹ: "הֲרֵי הַכָּתוּב אוֹמֵר 'וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ', לָכֵן חוֹבָה עָלַי לְמָנוֹת כָּל הַחֶסְרוֹנוֹת שֶׁנִּמְצָאִים בַּפַּרְדֵּס שֶׁלִּי: אִילָן אֶחָד נִתְגַּלּוּ בּוֹ תּוֹלָעִים; אִילָן שֵׁנִי נִתְמַעֲטוּ פֵּרוֹתָיו; אִילָן שְׁלִישִׁי יָבֵשׁ וְכַדּוֹמֶה... וְעַתָּה, דַּע לְךָ, יַקִּירִי: בַּגְּמָרָא אָמְרוּ, הָרוֹצֶה לְאַבֵּד מְעוֹתָיו יִשְׁכֹּר פּוֹעֲלִים וְאַל יֵשֵׁב עִמָּהֶם (ב"ב כט, ב). כְּלָל זֶה נֶאֱמַר בְּכָל מַצָּב, קַל וָחֹמֶר בְּפַרְדֵּסִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּל כָּךְ הַרְבֵּה "חֶסְרוֹנוֹת". לָכֵן אֲנִי מוֹדִיעֲךָ: אִם לֹא תּוֹכַל אַתָּה בְּעַצְמְךָ לְעָבְדָהּ, הֲרֵי אַתָּה מַנִּיחַ מְעוֹתֶיךָ עַל קֶרֶן הַצְּבִי..."

הַקּוֹנֶה שָׁמַע בְּסַבְלָנוּת כָּל הַדְּבָרִים, וְשָׁתַק כְּאוֹמֵר: "וִיהִי מָה - אֲנִי קוֹנֶה!"

כְּשֶׁהִגִּיעַ הָאוֹטוֹבּוּס לְרַמַת הַשָּׁרוֹן, הָלְכוּ לַפַּרְדֵּס. הִתְחִיל ר' אֵלְיָהוּ לְהַרְאוֹת לַקּוֹנֶה אֶת כָּל הַחֶסְרוֹנוֹת שֶׁמָּנָה, כִּי הֲרֵי אֵינָהּ דּוֹמָה שְׁמִיעָה לִרְאִיָּה... וְהִצְבִּיעַ לוֹ: הִנֵּה הָעֵץ הַמְתֻלָּע, הִנֵּה הָעֵץ הַיָּבֵשׁ, כָּאן יֵשׁ בּוֹר וְכוּ'. הַלָּה עָמַד בִּשְׁתִיקָתוֹ וְאֵינוֹ זָז מֵעֲמָדָתוֹ. הוּא מוּכָן לִקְנוֹת! לְפֶתַע נֶעֱצַר הָאִישׁ וְלָגַם נוֹזֵל מִתּוֹךְ צִנְצֶנֶת שֶׁהוֹצִיא מִכִּיסוֹ. נִתֵּר ר' אֵלְיָהוּ מִמְּקוֹמוֹ וּשְׁאָלוֹ מַה קְּרָה. וַיַּעַן הַקּוֹנֶה: "רַבִּי, אַל בֶּהָלָה. הֱיוֹת וְיֵשׁ לִי לֵב חָלָשׁ, נָתַן לִי הָרוֹפֵא תְּרוּפָה לְגַמְעָהּ מִדֵּי זְמַן מְסֻיָּם."

- - - רַק יָצְאוּ הַדְּבָרִים מִפִּי הָאִישׁ, מִיָּד בִּטֵּל ר' אֱלִיָּהוּ אֶת הַמִּקָּח, בְּהַפְטִירוֹ: "הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא יִשְׁלַח לְךָ רְפוּאָה שְׁלֵמָה בִּמְהֵרָה, אֲבָל אֲנִי אֶת פַּרְדֵּסִי לֹא אוּכַל לִמְכֹּר לְךָ בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן!"

כָּאן פָּקְעָה סַבְלָנוּתוֹ שֶׁל הַקּוֹנֶה, וְטָעַן: "מָה אִכְפַּת לְךָ, רַבִּי? אֲנִי מַסְכִּים לְקָנוֹת הַפַּרְדֵּס!" אוּלָם ר' אֱלִיָּהוּ לֹא נָסוֹג בּוֹ, וַיֹּאמֶר לוֹ: "וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁאַתָּה לֹא מֵבִין שֶׁמִּקָּח זֶה לֹא טוֹב עֲבוּרְךָ, הֲמֻתָּר לִי לְהוֹנוֹת אוֹתְךָ? הֲרֵי אָמַרְתִּי לְךָ כִּי 'הָרוֹצֶה לְאַבֵּד מְעוֹתָיו יִשְׁכֹּר פּוֹעֲלִים וְאַל יֵשֵׁב עִמָּהֶם', אִם כֵּן, כֵּיצַד יוּכַל אָדָם בַּעַל לֵב חַלָּשׁ לְטַפֵּל בְּעַצְמוֹ עִם פַּרְדֵּס קָשֶׁה כְּשֶׁלִּי? לֹא וְלֹא! אֶת הַפַּרְדֵּס לֹא אֶמְכֹּר לְךָ!"

מִיָּד פָּנָה הַלָּה וְהָלַךְ לוֹ, וְחָזַר לְפָתַח תִּקְוָה.

יֵשׁ לְשַׁעֵר, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שְׁנָשָׂא וְנָתַן רַבִּי אֱלִיָּהוּ בְּמִכְירַת הַפַּרְדֵּס, כִּנֵּס הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא אֶת פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה, וְהִצְבִּיעַ לָהֶם לֵאמֹר: רְאוּ בְּרִיָּה שֶׁבָּרָאתִי בָּעוֹלָמִי! הַכֹּל עֲמֵלִים לְהַשְׁבִּיחַ מִקְחָם, וּמַתִּירִים לְעַצְמָם לְהוֹנוֹת וּלְרַמּוֹת וּבִלְבַד שֶׁהוֹנָם יִגְדַּל וְיִפְרֹץ, וְאִלּוּ עַבְדֵי אֱלִיָּהוּ אֲהוּבִי - הֲבֶן אֱנוֹשׁ הוּא, אוֹ מַלְאָךְ? "לֵית דִּין בַּר אִינָשׁ. אִיכָּא דְּאָמְרֵי: כְּגוֹן דֵּין בַּר אִינָשׁ!" (שבת קיב, ב) [אֵין זֶה בִּכְלַל בַּר אֱנוֹשׁ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דַּוְקָא כְּגוֹן זֶה בֶּן אֱנוֹשׁ הוּא!].

פרק ח - מעביד ופועליו

עַל שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת!

מַעֲשֶׂה הָיָה בִּזְמַן הָאֲרִי"ז זַ"ל שֶׁבָּא אֵלָיו רַבִּי אַבְרָהָם גָּלַאנְטִי זַ"ל לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ תִּקּוּן לְנַפְשׁוֹ. תָּמַהּ הָרַב הָאֲרִי"ז וְאָמַר: כֵּיצַד רַב גָּדוֹל כְּמוֹ רַבִּי אַבְרָהָם מְבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי תִּקּוּן? אָמַר לוֹ רַבִּי אַבְרָהָם: יִסְתַּכֵּל נָא מָר בְּמִצְחִי וְיִרְאֶה אִם רָשׁוּם בִּי שֶׁמֶץ עָוֹן, וְאִם יִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ, אֲנִי מַשְׁבִּיעוֹ בַּשֵּׁם הַקָּדוֹשׁ שֶׁיֹּאמַר לִי מַהוּ. נִסְתַּכֵּל הָאֲרִי"ז זַ"ל בְּמִצְחוֹ וְאָמַר לוֹ: רוֹאֶה אֲנִי רָשׁוּם בְּמִצְחוֹ שֶׁמֶץ גָּזֵל. נִשְׁתּוֹמֵם רַבִּי אַבְרָהָם וְאָמַר: אִם יֵשׁ בִּי עָוֹן גָּזֵל, אָנָה אֲנִי בָּא?! וְכָךְ הָלַךְ לְבֵיתוֹ אֵבֶל וְעָצוּב, לָבַשׁ שַׂק וָאֵפֶר וְקָרָא לְכָל הַפּוֹעֲלִים שֶׁהָיוּ אוֹרְגִים בִּשְׁבִילוֹ בְּגָדִים.

כְּשֶׁרָאוּ הַפּוֹעֲלִים אֶת הָרַב חָגוּר בְּשַׂק וָאֵפֶר, נִשְׁתּוֹמְמוּ. אָמַר לָהֶם: דְּעוּ שֶׁאֲנִי בָּשָׂר וָדָם, וְאֵינִי רוֹצֶה לְכָנֵס לַגֵּיהִנֹּם עַל יְדֵי עַצְמִי, וְלָכֵן מִכָּאן וְאֵילָךְ - אִם תִּדָּקְדְּקוּ הַרְבֵּה בְּשִׂכָרְכֶם לְהוֹצִיא מִמֶּנִּי עַד סוֹף הַפְּרוּטָה הָאַחֲרוֹנָה - הִנֵּה מַה טּוֹב, וְאִם לָאו - לְכוּ לְשָׁלוֹם וְאֵינִי רוֹצֶה שֶׁתַּעַבְדוּ עוֹד לְמַעֲנִי. אָמְרוּ לוֹ הַפּוֹעֲלִים: אֵיזֶה חֶשְׁבּוֹן יֵשׁ לָנוּ לַעֲשׂוֹת? שֶׁהֲרֵי מִן הַיּוֹם שֶׁנִּכְנַסְנוּ לַמְּלָאכָה רָאִינוּ בְּרָכָה בַּכֶּסֶף שֶׁלָּקַחְנוּ מִיָּדְךָ וְיֵשׁ לָנוּ לֶאֱכֹל וְלַחְסֹךְ, וְאֵין בֵּינֵינוּ אֶחָד שֶׁעָשָׂה חֶשְׁבּוֹן מִמַּה שֶׁנָּתַתָּ וּמִן הַמְּלָאכָה שֶׁעָשִׂינוּ. אָמַר הָרַב: אֲכֵן נוֹדַע הַדָּבָר,

זֶהוּ מִכְשׁוֹל הַגֶּזֶל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדֵי, כִּי לֹא עָשִׂינוּ חֶשְׁבּוֹן עַל הַכֶּסֶף שֶׁאֲנִי חַיָּב לָכֶם, וְעַתָּה הִנֵּה אֲשֹׁים כֶּסֶף בִּפְנֵיכֶם וְכָל אֶחָד יִקַּח כַּמָּה שֶׁרוֹצֶה, וְתִמְחֲלוּ עַל כָּל מַה שֶּׁעָבַר בֵּינֵינוּ. וְרַבִּי אַבְרָהָם שָׂם כֶּסֶף בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא רָצָה אֶחָד מֵהֶם לָקַחַת אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת, חוּץ מֵאִשָּׁה אַחַת שֶׁהוֹשִׁיטָה יָדָהּ וְלָקְחָה שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת, וְכֻלָּם עָנוּ וְאָמְרוּ: אָנוּ מוֹחֲלִים לָךְ בְּמִחִילָה גְּמוּרָה עַד סוֹף פְּרוּטָה אַחֲרוֹנָה.

עָמַד הָרַב וְהָלַךְ לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל הָאָר"י. יָצָא הָאָר"י לִקְרָאתוֹ וְאָמַר לוֹ: הַאִם נִצְטַעֵר מָר כָּל אוֹתוֹ צַעַר עַל סְפֵק הַגֶּזֶל שֶׁרָאִיתִי רָשׁוּם בְּמִצְחוֹ? אָמַר לוֹ רַבִּי אַבְרָהָם: וְכִי קַל הַדָּבָר אִסּוּר סְפֵק גָּזֵל? עַכְשָׁו רוֹצֶה אֲנִי שֶׁיִּשּׁוּב וְיִסְתַּכֵּל בְּמִצְחִי אִם עֲדַיִן רָשׁוּם הַסִּימָן. נִסְתַּכֵּל הָאָר"י בְּמִצְחוֹ וְאָמַר: עַכְשָׁו אֵינִי רוֹאֶה כָּל סִימָן.

אָז גִּלָּה לוֹ הָאָר"י, שֶׁסְּפֵק הַגֶּזֶל שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ הָיוּ שְׁתֵּי הַפְּרוּטוֹת שֶׁהוֹשִׁיטָה הָאִשָּׁה וְלָקְחָה, וְהֶעָוֹן הָיָה, שֶׁהָאִשָּׁה הַזֹּאת הָיְתָה הָאוֹרֶגֶת הַמֻּמְחֵית בֵּין כֻּלָּם וְהָיָה מַגִּיעַ לָהּ יוֹתֵר שָׂכָר, אַךְ לָקְחָה בְּשָׁוֶה עִם כֻּלָּם, וְלָכֵן דִּקְדְּקוּ עִמּוֹ בַּשָּׁמַיִם וְרָשְׁמוּ עַל מִצְחוֹ הַסִּימָן הַנַּ"ל, שֶׁלֹּא הָיָה הָגוּן מַה שֶּׁעָשָׂה.

וְיִתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּסִפּוּר זֶה וְיִלְמַד לֶקַח, שֶׁעֲבוּר עִנְיָן כָּזֶה שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְשַׁלֵּם לְפוֹעֶלֶת שָׂכָר יוֹתֵר מֵאֲחֵרִים נִרְשַׁם בְּמִצְחוֹ עָוֹן הַגֶּזֶל, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לְמִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כַּסְפּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁגָּזָלוֹ אוֹ רִמָּהוּ אוֹ אִנָּה אוֹתוֹ בְּעִסְקוֹ, שֶׁבְּוַדַּאי רְשׁוּמִים בְּמִצְחוֹ עֲוֹנוֹת הַרְבֵּה, וְכֵיצַד יִשָּׂא פָּנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְסְלֹחַ לוֹ וּלְכָתְבוֹ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. (מעם לועז ויקרא, עמ' רפט)

הֲיָדַעְתָּ?!

פּוֹעֵל חַיָּב לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ בֶּאֱמוּנָה וְלֹא לְהִתְבַּטֵּל מִמְּלַאכְתּוֹ, וּכְמוֹ כֵּן לְדַקְדֵּק עַל זְמַנֵּי עֲבוֹדָתוֹ. (שו"ע שלז סעי' כ)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְאָדָם לְדַבֵּר עִם מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת אוֹ עִם פּוֹעֲלִים בִּשְׁעַת מְלַאכְתָּם, כֵּיוָן שֶׁמַּחֲמַת הַבּוּשָׁה מֵהָאָדָם הַמְדַבֵּר עִמָּם יְבַטְּלוּ מִמְּלֶאכֶת בַּעַל הַבַּיִת, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁמַּעֲצָמָם אֲסוּרִים הֵמָּה לְפַטְפֵּט וּלְהַעֲבִיר זְמַנָּם לְבַטָּלָה, כִּי זֶהוּ גָּזֵל גָּמוּר מִמְּלֶאכֶת בַּעַל הַבַּיִת.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְפוֹעֵל הָעוֹבֵד בַּיּוֹם לְעַיֵּף אֶת עַצְמוֹ בַּלַּיְלָה בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת, כִּי אָז יְמַעֵט בַּיּוֹם מִמְּלֶאכֶת בַּעַל הַבַּיִת. וּכְמוֹ כֵּן אָסוּר לוֹ לְהַרְעִיב וּלְסַגֵּף עַצְמוֹ, כֵּיוָן שֶׁבְּכָךְ מַחֲלִישׁ אֶת כֹּחוֹ וּמְמַעֵט בִּמְלֶאכֶת בַּעַל הַבַּיִת. (שו"ע סעי' יט)

הֲיָדַעְתָּ?!

מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן שֶׁמַּנִּיחַ הַתַּלְמִידִים וְיוֹצֵא, אוֹ שֶׁעוֹשֶׂה מְלָאכָה אַחֶרֶת וּמִתְרַשֵּׁל בְּמִלַּמְּדוּתוֹ, הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה מְלֶאכֶת ה' רְמִיָּה. (שו"ע יו"ד סי' רמה סעי' יז)

מְלֶאכֶת ה' בֶּאֱמוּנָה

מַעֲשֶׂה מֵהַגְּאוֹן רַבִּי יִשְׂרָאֵל סַלַנְט שֶׁבָּא אֵלָיו חַזָּן אֶחָד לִפְנֵי יָמִים נוֹרָאִים וְשָׁאַל בַּמֶּה עָלָיו לְהִתְחַזֵּק לִקְרַאת חַזָּנוּתוֹ בְּיָמִים נוֹרָאִים כְּדֵי שֶׁתְּפִלָּתוֹ תַּעֲלֶה לִשְׁמֵי מְרוֹמִים, וְעָנָה לוֹ: דָּבָר רִאשׁוֹן - לְשַׁנֵּן אֶת הַפִּיּוּטִים לְאָמְרָם בַּחֲזָנוּת הָרְאוּיָה כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּכָּשֵׁל בְּגֶזֶל הַצִּבּוּר שֶׁסָּמַךְ אוֹתְךָ לְחַזָּן.

הֲיָדַעְתָּ?!

אִם הִנְּךָ עוֹבֵד בְּמָקוֹם שֶׁהָעֲבוֹדָה שָׁם בִּדְבָרִים סוֹדִיִּים אוֹ שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים שָׁם בְּמַכְשִׁירִים סוֹדִיִּים, אוֹ הִנְּךָ עוֹבֵד בַּעֲבוֹדָה שֶׁהִיא אֲמִצָּאתוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלְּךָ - אָסוּר לְךָ לְהַעְתִּיק לְעַצְמְךָ אוֹ לַאֲחֵרִים אֶת סוֹד הָעֲבוֹדָה, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ גֶּזֶל מַעֲבִידֶךָ, שֶׁהֲרֵי מַקְפִּיד הוּא עַל דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁלֹּא לְגַלּוֹתָם. (הבית היהודי, "שבט הלוי")

הֲיָדַעְתָּ?!

כָּל הַכּוֹבֵשׁ [הַמְעַכֵּב] שְׂכַר פּוֹעֲלָיו וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְשַׁלֵּם לוֹ עֲבוּר עֲבוֹדָתוֹ כְּאִלּוּ נוֹטֵל אֶת נִשְׁמָתוֹ, וְעוֹבֵר עַל חֲמִשָּׁה לָאוִין וַעֲשֵׂה. (שו"ע סי' שלט סעי' ב)

שְׂכַר שָׂכִיר בְּזַמְנּוֹ עַד הֵיכָן?

מְסֻפָּר עַל הַצַּדִּיק רַבִּי יִשְׂרָאֵל מֵאִיר הַכֹּהֵן מֵרַאדִין זַצַ"ל, בַּעַל הֶ"חָפֵץ חַיִּים", שֶׁהִתְכּוֹנֵן לִנְסֹעַ אֶל הָעִיר הַגְּדוֹלָה וַרְשָׁה. מֶרְחָק רַב הִפְסִיק בֵּין רָאדִין לְוַרְשָׁה, וְהַנְּסִיעָה הָיְתָה קָשָׁה וּכְרוּכָה בְּסַכָּנוֹת, כִּי הָיָה זֶה יוֹם שֶׁל שֶׁלֶג. לֹא יִפָּלֵא אֲפוֹא, כִּי בְּבֵיתוֹ שֶׁל הֶ"חָפֵץ חַיִּים" שָׂרְרָה תְּכוּנָה גְּדוֹלָה בְּטֶרֶם יָצָא לַדֶּרֶךְ.

וּלְפֶתַע נִקְרַע מְעִיל הַפַּרְוָה שֶׁל הֶ"חָפֵץ חַיִּים". שָׁלְחָה הָרַבָּנִית אֶת אַחַד הַיְלָדִים אֶל הַחַיָּט בְּבַקָּשָׁה שֶׁיִּתַּקְנוֹ מִיָּד. הִזְדָּרֵז הַחַיָּט בִּמְלַאכְתּוֹ, וְכַעֲבֹר זְמַן קָצָר שָׁב הַיֶּלֶד הַבַּיְתָה וְהִגִּישׁ אֶת הַמְּעִיל לְאָבִיו.

לָבַשׁ הֶ"חָפֵץ חַיִּים" אֶת מְעִילוֹ, נִפְרַד מֵעַל בְּנֵי בֵּיתוֹ וְיָצָא לַדֶּרֶךְ. הוּא שָׂכָר עֶגְלָה רְתוּמָה לְסוּס, וְהִסְתַּלְטֵל בַּדֶּרֶךְ הַמַּשְׁלֶגֶת אֶל תַּחֲנַת הָרַכֶּבֶת לְוַרְשָׁה שֶׁבָּעֲיָרָה הַסְּמוּכָה. סוֹף סוֹף הִגִּיעָה הָעֶגְלָה אֶל בֵּית הַנְּתִיבוֹת, וּלְפֶתַע שָׁמַע גַּרְשׁוֹן הָעֶגְלוֹן אֶת הֶ"חָפֵץ חַיִּים" אוֹמֵר: "הָבָה וְנָשׁוּב לְרָאדִין!"

"מַדּוּעַ? הִתְפַּלֵּא הָעֶגְלוֹן, "לְאַחַר הַדֶּרֶךְ הַמְיַגַּעַת - לַחֲזֹר?! הֵן הָרַכֶּבֶת לְוַרְשָׁה עוֹמֶדֶת לָצֵאת לְדַרְכָּהּ!"

הֵשִׁיב לוֹ ה"חָפֵץ חַיִּים": "שָׂכַחְתִּי לְשַׁלֵּם לַחַיָּט אֶת שְׂכָרוֹ עֲבוּר תִּקּוּן הַמְּעִיל. נַחֲזֹר אֵפוֹא לָרְאדִין, כִּי עָלַי לְשַׁלֵּם לַחַיָּט עוֹד הַיּוֹם, בְּטֶרֶם תִּשְׁקַע הַשֶּׁמֶשׁ. הֵן תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה מְחַיֶּבֶת לְשַׁלֵּם לַפּוֹעֵל אֶת שְׂכָרוֹ בְּיוֹם עֲבוֹדָתוֹ, וְכִי לֹא נֶאֱמַר 'בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ'?"

"אִם כָּךְ," הִצִּיעַ גֶּרְשׁוֹן הָעֶגְלוֹן, "יַמְשִׁיךְ הָרַב אֶל הַרְכֶּבֶת, וְאִלּוּ אֲנִי אָשׁוּב לָרְאדִין וְאֶהְיֶה שְׁלִיחוֹ לְשַׁלֵּם לַחַיָּט אֶת שְׂכָרוֹ." אַךְ ה"חָפֵץ חַיִּים" בִּקֵּשׁ לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה בְּעַצְמוֹ. לֹא נוֹתַר לוֹ לָעֶגְלוֹן אֶלָּא לְהַפְנוֹת אֶת הָעֲגָלָה לַכִּוּוּן הַנָּגְדִּי וְלָשׁוּב לָרְאדִין, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל הָרַב לְקַיֵּם מִצְוַת "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ". (מעשיהם של צדיקים)

הֲיָדַעְתָּ?!

גַּם אִם הַשָּׂכִיר קָטָן, עוֹבֵר הַמַּשְׂכִּיר עַל אִסּוּר הֲלָנַת שָׂכִיר, וְכָל שֶׁכֵּן אִם מְעַכֵּב לְגַמְרֵי מִלְּשַׁלֵּם לוֹ. וְלָכֵן, אוֹתָם אֲנָשִׁים הַמִּשְׁתַּמְּשִׁים בְּקָטָן בְּאֵיזוֹשֶׁהִי עֲבוֹדָה וּמַבְטִיחִים לוֹ שָׂכָר וְלֹא נוֹתְנִים לוֹ - עוֹבְרִים בְּכָל אִסּוּרֵי הֲלָנַת שָׂכָר. (הבית היהודי, מהפוסקים)

הֲיָדַעְתָּ?!

שָׂכִיר יוֹמִי הַמְסַיֵּם עֲבוֹדָתוֹ בַּיּוֹם, אָסוּר לְעַכֵּב שְׂכָרוֹ אֲפִלּוּ עַד הַלַּיְלָה, וְחַיָּב מַעֲבִידוֹ לְשַׁלֵּם לוֹ שְׂכָרוֹ בַּיּוֹם קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה. וְאִם עוֹבֵד בַּיּוֹם וְגוֹמֵר בַּלַּיְלָה - זְמַן תַּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל הַלַּיְלָה קֹדֶם אוֹר הַבֹּקֶר.

וְכֵן שָׂכִיר שָׁעוֹת - אִם סִיֵּם עֲבוֹדָתוֹ בַּיּוֹם, זְמַן תַּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאִם סִיֵּם עֲבוֹדָתוֹ בַּלַּיְלָה, זְמַן תַּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

שָׂכִיר שָׁבוּעַ אוֹ חֹדֶשׁ, כְּשֶׁסִּיֵּם עֲבוֹדָתוֹ הַשְּׁבוּעִית אוֹ הַחֳדְשִׁית - אִם סִיֵּם בַּיּוֹם, זְמַן הַתַּשְׁלוּם כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאִם סִיְּמָהּ בַּלַּיְלָה, זְמַן תַּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

וּכְמוֹ כֵן כָּל שָׂכִיר, וַאֲפִלּוּ שֶׁשְּׂכָרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה קַלָּה וּפְשׁוּטָה בְּשָׁוִי פְּרוּטָה - דִּין שָׂכִיר יֵשׁ לוֹ, וְאִם סִיְּמָהּ בַּיּוֹם - זְמַן תַּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאִם בַּלַּיְלָה - זְמַן תַּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

תַּשְׁלוּם בְּשֶׁק מְזֻמָּן דִּינוֹ כְּתַשְׁלוּם בִּזְמַנּוֹ, אוּלָם לֹא כֵן הַדָּבָר בְּשֶׁק דָּחוּי. (הבית היהודי)

הֲיָדַעְתָּ?!

אִסּוּר הֲלָנַת שָׂכָר חָל גַּם עַל כָּל בַּעַל מְלָאכָה בְּקַבְּלָנוּת, כְּגוֹן חַיָּט שֶׁסִּיֵּם מְלַאכְתּוֹ בְּתִקּוּן הַבֶּגֶד וְהֶחֱזִירוֹ לְבַעַל הַבַּיִת, אֲזַי, אִם הֶחֱזִירוֹ לִידֵי בַּעַל הַבַּיִת בַּיּוֹם - חַיָּב שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ בְּאוֹתוֹ יוֹם.

הֲיָדַעְתָּ?!
כָּל דִּין אִסּוּר הֲלָנַת שְׂכַר שְׂכִיר אֵינוֹ אֶלָּא כְּשֶׁתְּבַע הַפּוֹעֵל שְׂכָרוֹ, וְכֵן דַּוְקָא כְּשֶׁיֵּשׁ לַמַּעֲבִיד מָעוֹת לְשַׁלֵּם לַפּוֹעֵל, אוּלָם אִם חָסֵר אֶחָד מִתְּנָאִים אֵלּוּ, וּכְגוֹן שֶׁהַפּוֹעֵל לֹא תָּבַע שְׂכָרוֹ אוֹ שֶׁאֵין לַמַּעֲבִיד מָעוֹת כָּרֶגַע, אֵינוֹ עוֹבֵר בְּאִסּוּר הֲלָנַת שָׂכָר. (בן איש חי, כי תבא, ש"ר)

הֲיָדַעְתָּ?!
הָאָר"י הַקָּדוֹשׁ לֹא הָיָה מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מִנְחָה טֶרֶם שִׁלֵּם שְׂכַר שָׂכִיר, וּבִזְמַן שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ מָעוֹת, הִתְחַסֵּד וְהָיָה לוֹוֶה מָעוֹת מֵאֲחֵרִים וּמְשַׁלֵּם לַפּוֹעֵל.
מְסֻפָּר עַל הָאַדְמוֹ"ר מִסָּאטְמָר, רַבִּי יוֹאֵל טַיְיטְלְבּוֹיִם זַצַ"ל, שֶׁפַּעַם לִפְנֵי הַתְחָלַת תְּפִלַּת מִנְחָה שָׁאַל אִיפֹה "הַבַּעַל מְלָאכָה" וְצִוָּה לְהָבִיאוֹ מִיָּד. מֶה הָיָה? אוֹתוֹ הַיּוֹם הִזְמִינוֹ כְּנַגָּר לְבֵיתוֹ לְתַקֵּן אֶת הַסַּפְסָלִים שֶׁהָיוּ שְׁבוּרִים. הַנַּגָּר רַבִּי אַבְרָהָם מָן עָבַד כָּל הַיּוֹם בְּתִקּוּן הַסַּפְסָלִים, וְלִפְנוֹת עֶרֶב חָזַר לְבֵיתוֹ. צִוָּה הָרַב לְהָבִיאוֹ וְשִׁלֵּם לוֹ שְׂכָרוֹ לְמַעַן לֹא לְהַלִּין פְּעֻלַּת שָׂכִיר, וְאַחַר כָּךְ הִתְפַּלֵּל מִנְחָה. (עולמות שחרבו)

פרק ט - נזיקין

הֲיָדַעְתָּ?!
אָסוּר לְהַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ. וְאִם הִזִּיקוֹ - אַף שֶׁלֹּא נֶהֱנָה מֵאוֹתוֹ הֶזֵּק - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין אָנוּס, וּכְגוֹן שֶׁנָּפַל וּבִנְפִילָתוֹ הִזִּיק לַאֲחֵרִים, שֶׁשָּׁבַר כֵּלֵיהֶם אוֹ שְׁאָר נֶזֶק, וְאָסוּר לְהַזִּיק אַף כְּשֶׁבְּדַעְתּוֹ לְשַׁלֵּם אֶת הַנֶּזֶק. (שו"ע, חו"מ, סי' שעח סעי' א)

הֲיָדַעְתָּ?!
גַּם מָמוֹנְךָ שֶׁלְּךָ אָסוּר לְךָ לְהַזִּיק. לְכֵן, הַמְשַׁבֵּר כֵּלִי אוֹ קוֹרֵעַ בֶּגֶד אוֹ זוֹרֵק וּמְאַבֵּד מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה אוֹ מְמָאֲסָם, וְכֵן הַמְקַלְקֵל שְׁאָר כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה רָאוּי שֶׁיֵּהָנוּ בּוֹ בְּנֵי אָדָם אֲחֵרִים, עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא תַשְׁחִית" (קשו"ע)

הֲיָדַעְתָּ?!
אָסוּר לְגַדֵּל כֶּלֶב רָע בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אֶלָּא אִם כֵּן קָשׁוּר הוּא בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת, וְעַל כָּל פָּנִים, עֻצַּם הַחֲזָקַת כֶּלֶב בְּתוֹךְ הַבַּיִת הוּא מַעֲשֶׂה רֵיקִים וְשִׁפְלֵי בְּנֵי אָדָם. (הבית היהודי)

הֲיָדַעְתָּ?!
אִסּוּר חָמוּר הוּא לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ, וְכָל הַמֵּרִים יָד עַל חֲבֵרוֹ - אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא הִכָּהוּ נִקְרָא "רָשָׁע", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ, הַסּוֹטֵר לַחֲבֵרוֹ כְּסוֹטֵר לַשְּׁכִינָה, חַס וְחָלִילָה, וְכָל שֶׁכֵּן הַמַּכֶּה אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁעָוֹנוֹ גָּדוֹל לִמְאֹד. וְאֵין הֶבְדֵּל בֵּין הַמַּכֶּה לְגָדוֹל אוֹ לְיֶלֶד קָטָן, אֶלָּא אִם כֵּן מִתְכַּוֵּן הָאָב לְחַנֵּךְ אֶת בְּנוֹ וְהָרַב אֶת תַּלְמִידוֹ, וְגַם אָז לֹא יַכֶּנּוּ בְּאַכְזָרִיּוּת.

הֲיָדַעְתָּ?!

הַמַּכֶּה עַל יְדֵי חֲבֵרוֹ יָכוֹל לְהַצִּיל עַצְמוֹ בְּהַכְאָתוֹ חֲזָרָה אֶת מַכֵּהוּ, וְדַוְקָא כְּשֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּאֹפֶן אַחֵר. וְאִם יָכוֹל לְהַצִּיל עַצְמוֹ בְּהַכָּאָה מוּעֶטֶת - אָסוּר לְהַכּוֹתוֹ יוֹתֵר. וְכֵן הָרוֹאֶה אֶחָד הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, יָכוֹל לְהַכּוֹתוֹ לְהַצִּילוֹ מֵאִסּוּר. (שו"ע)

הֲיָדַעְתָּ?!

הַמַּכֶּה אֶת אָבִיו אוֹ אִמּוֹ וְעָשָׂה בָּהֶם חֲבוּרָה חַיָּב חֶנֶק, וְאֶפִלּוּ לַעֲשׂוֹת חֲבוּרָה לְצֹרֶךְ רְפוּאָה אָסוּר, אֶלָּא אִם אֵין מִישֶׁהוּ אַחֵר שֶׁיַּעֲשֶׂה זֹאת.

הֲיָדַעְתָּ?!

רָאוּי לָאָדָם לְהִמָּנַע מִלְּעַשֵּׁן סִיגָרִיּוֹת, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ חֲשָׁשׁ לְמַחֲלוֹת קָשׁוֹת הַנִּגְרָמוֹת לַמְעַשֵּׁן, וְיֵשׁ פּוֹסְקִים הַסּוֹבְרִים שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה סָפֵק אִסּוּר דְּאוֹרָיְתָא. (ראה "בית היהודי" בהערות). וּכְמוֹ כֵן אָסוּר לְעַשֵּׁן בְּמָקוֹם שֶׁנִּמְצָאִים אֲנָשִׁים הָאוֹמְרִים שֶׁזֶּה מַזִּיק לָהֶם אוֹ שֶׁמִּצְטַעֲרִים מִזֶּה. וְאֶפִלּוּ אִם רַק אָדָם אֶחָד מֵהַצִּבּוּר טוֹעֵן שֶׁזֶּה מַזִּיק לוֹ - אָסוּר לְעַשֵּׁן. (שם בהערות)

הֲיָדַעְתָּ?!

כָּל נְהִינָה בְּרֶכֶב לְלֹא זְהִירוּת יֵשׁ לַנָּהָג דִּין "רוֹדֵף", כִּי הוּא מְסַכֵּן חַיֵּי אָדָם, וּכְמוֹ כֵן אָסוּר לִנְסֹעַ בְּאוֹפַנּוֹעַ לְלֹא קַסְדָּה, וְאֵין לְקַחַת נוֹסֵעַ מֵאֲחוֹרָיו לְלֹא קַסְדָּה. (הבית היהודי)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָדָם הַמְסֻכָּן לַצִּבּוּר אֵין אִסּוּר הַלְשָׁנָה חָל עָלָיו. כְּגוֹן אָדָם הַנּוֹהֵג בְּמְהִירוּת מֻפְרֶזֶת אוֹ לְלֹא רִשָּׁיוֹן, אוֹ עוֹקֵף בְּאֹפֶן הָאָסוּר - אִם הִתְרוּ בּוֹ וְלֹא שָׁמַע, מֻתָּר לְמָסְרוֹ לָרַשָּׁיוֹת הַמֻּפְקָדוֹת עַל הַחֹק. וְכֵן חוֹלֶה, כְּגוֹן בְּמַחֲלַת נְפִילָה וְכַיּוֹצֵא, שֶׁהֶעְלִים מַחֲלָתוֹ וְנוֹהֵג בְּמְכוֹנִית - מֻתָּר לְמָסְרוֹ.

הֲיָדַעְתָּ?!

אִם הִנְּךָ יוֹדֵעַ עַל אָסוֹן הַצָּפוּי לָבֹא עַל חֲבֵרְךָ - חַיָּב אַתָּה לְהוֹדִיעוֹ, וְאִם לָאו - עוֹבֵר אַתָּה בְּ"לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ".

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְהַלְשִׁין וְלִמְסֹר אָדָם אוֹ מָמוֹנוֹ לְשִׁלְטוֹנוֹת נָכְרִיִּים, וַאֲפִלּוּ הוּא רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת וַאֲפִלּוּ הוּא מְצַעֲרְךָ. וְכָל הַמּוֹסֵר גּוּפוֹ אוֹ מָמוֹנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ לְנָכְרִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְיוֹרֵד לַגֵּיהִנֹּם וְנִדּוֹן בָּהּ לְדוֹרֵי דּוֹרוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן מֵיצֵר וּמְצַעֵר אָדָם זֶה לַצִּבּוּר אוֹ שֶׁמַּכֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁמֻּתָּר לְמָסְרוֹ לְנָכְרִים שֶׁיְּיַסְּרוּהוּ.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְהַנִּיחַ תַּקָּלָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּגוֹן אֶבֶן אוֹ כֵּלִים, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁמַּפְקִירִים. וְאִם נִזַּק בָּהֶם אָדָם אוֹ רְכוּשׁוֹ, חַיָּב לְשַׁלֵּם בַּעַל הַתַּקָּלָה נֶזֶק שָׁלֵם. וּכְמוֹ כֵן הַשּׁוֹפֵךְ מַיִם לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהֶחֱלִיק בָּהֶם אָדָם וְנִזַּק, חַיָּב שׁוֹפֵךְ הַמַּיִם לְשַׁלֵּם לוֹ נִזְקוֹ.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְבַיֵּשׁ שׁוּם אָדָם. וְכָל הַמְבַיֵּשׁ אֶת חֲבֵרוֹ הַכָּשֵׁר בָּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

הָאִסּוּר לְהַזִּיק

א. הַמַּזִּיק רְכוּשׁ חֲבֵרוֹ הֲרֵי הוּא בִּכְלַל גָּזֵל, שֶׁהֲרֵי מַה הֶּבְדֵּל בֵּין גּוֹזֵל לְעַצְמוֹ אוֹ גּוֹזֵל עַל יְדֵי שֶׁהִזִּיק וְאֵין מִי שֶׁיֵּהָנֶה מִמֶּנּוּ? (שערי תשובה לרבנו יונה, ובבאורו לאבות)

ב. אָסוּר לְגָרֵם הֶזֵּק לְאָדָם, כְּמוֹ עַל יְדֵי עָשָׁן אוֹ הִסְתַּכְּלוּת בְּתוֹךְ רְשׁוּת חֲבֵרוֹ וְכַדּוֹמֶה, מִפְּנֵי מִצְוַת "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ".

ג. אָסוּר לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁעָלוּל לְגָרֵם נֶזֶק לַאֲחֵרִים, כְּמוֹ חוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. יֵשׁ אוֹמְרִים דְּהֲוֵי אִסּוּר דְּרַבָּנָן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּגַם מִדְּאוֹרָיְתָא אָסוּר (עיין גמרא ב"ק נא. ומ"ל פ"ב ה"ב מרוצח). כְּמוֹ כֵן מִי שֶׁחוֹלֶה וְאֵינוֹ נִזְהָר מִלְּהַדְבִּיק אֲחֵרִים בְּמַחֲלָתוֹ, נֶחְשָׁב כְּעוֹשֶׂה דָּבָר הַמַּזִּיק.

הַנִּכְלָלִים בְּאִסּוּר הֶזֵּק

א. אָסוּר לְאָדָם לַעֲמֹד בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ בְּשָׁעָה שֶׁעוֹמֶדֶת בְּקָמוֹתֶיהָ (ב"ב ב:) מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ שֶׁמָּא יַזִּיק בְּעֵין הָרַע. כָּל הֶזֵּק בְּדֶרֶךְ כָּל שֶׁהִיא, אֲפִלּוּ בְּצוּרָה סְגֻלִּית, אָסוּר. חִיּוּב תַּשְׁלוּמִים עַל נֶזֶק סְגֻלִּי צָרִיךְ עִיּוּן.

ב. אָסוּר לִקְרֹא מִכְתָּב שֶׁל אֲחֵרִים לְלֹא רְשׁוּת. רַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם מְאוֹר הַגּוֹלָה אַף הֶחֱרִים עַל כָּךְ. עַל קְרִיאַת גְּלוּיָה אֵין חֵרֶם, אַךְ מִדַּת חֲסִידוּת לֹא לִקְרֹא גַּם גְּלוּיָה, מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ הַרְבֵּה שֶׁמַּקְפִּידִים עַל כָּךְ.

ג. כְּמוֹ כֵן אָסוּר לְהָצִיץ בִּתְעוּדַת זֵהוּת שֶׁל חֲבֵרוֹ לְגַלּוֹת אֶת גִּילוֹ, וְכֵן אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בְּפִנְקַס קֻפַּת חוֹלִים כְּדֵי לְבָרֵר אֶת מַחֲלוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּכְמוֹ כֵן אָסוּר לְהוֹצִיא פֶּתֶק שֶׁחֲבֵרוֹ הִטְמִין בַּכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי לְהִוָּדַע מַה כָּתוּב בּוֹ. (הרב זילברשטיין)

ד. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ דָּבָר, הֲרֵי הוּא בְּבַל יֵאָמֵר, כְּלוֹמַר, אָסוּר לְגַלּוֹתוֹ לְאַחֵר עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ אֱמֹר (יומא ד:). וְאִם הָאוֹמֵר מַזְהִיר שֶׁלֹּא לוֹמַר - אֲפִלּוּ אָמְרוּ בִּפְנֵי רַבִּים - וְהֶלְהֵ הוּא וְסִפֵּר לַאֲחֵרִים, יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם לָשׁוֹן הָרַע (מג"א סי' קנו). כְּמוֹ כֵן נִתְבָּאֵר בְּסֵפֶר "שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה" דְּאִסּוּר לְגַלּוֹת סוֹד חֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ לֹא אָמַר שֶׁלֹּא יְגַלֶּה, אִם עַל יְדֵי כֵן יִתְכֵּן שֶׁיִּפְּרוּ עֲצָתוֹ. וְאִם גּוֹרֵם נֶזֶק לַאֲחֵרִים, מִסְתַּבֵּר שֶׁמֻּתָּר לְגַלּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּנָּצֵל מִן הַהֶזֵּק.

ה. עָשָׁן, רַעַשׁ, רֵיחַ רַע וְכַדּוֹמֶה, פְּרָטֵי הֲלָכוֹת אֵלּוּ מְבֹאָרִים בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (חו"מ, סי' קנו). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (חגיגה ה): "כִּי אֶת כָּל מַעֲשֶׂה הָאֱלֹקִים יָבִיא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נֶעְלָם" - זֶה הָרָק בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ וְגָרַם לוֹ מְאוּס.

ו. לְהַזְהֵר מְאֹד לֹא לְגָרֵם רַעַשׁ בְּשָׁעוֹת הַשֵּׁנָה, וּבְשִׁמָּחוֹת רָאוּי לְהַקְפִּיד לְסַיֵּם בְּשָׁעָה מֻקְדֶּמֶת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגְרְמוּ נִזְקֵי שְׁכֵנִים וְגֶזֶל שֵׁנָה.

ז. עִשּׁוּן בְּמָקוֹם צִבּוּרִי, דָּבָר זֶה רָאוּי מְאֹד לְמָנְעוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמַּזִּיק לַאֲחֵרִים, וּבְמִיָּחָד בִּמְקוֹמוֹת שֶׁהָעִשּׁוּן אָסוּר, שֶׁאֵין לָזֶה הֶתֵּר.

ח. אֵין לִפְתֹּחַ חַלּוֹן אוֹ לִסְגֹּר חַלּוֹן כְּשֶׁגּוֹרֵם לְצִנּוּן אֲוִיר אוֹ לְהֶפֶךְ. מְקֻבָּל בְּשֵׁם הֵ"חָפֵץ חַיִּים" שֶׁיֵּשׁ לִנְהֹג עַל פִּי הָאֲמוּר (פאה פ"ד א-ב), שֶׁהָאוֹמֵר כַּדִּין שׁוֹמְעִין לוֹ. אִם כֵּן, בַּקַּיִץ שׁוֹמְעִים לְאוֹמֵר לִפְתֹּחַ - וּבַחֹרֶף לְאוֹמֵר לִסְגֹּר. וְאִם מְעַשְּׁנִים בַּחֹרֶף, מֻתָּר לִפְתֹּחַ הַחַלּוֹן, וְכָל דְּאַלִּים - גָּבַר. (פסק של אחד מגדולי ההוראה בירושלים)

ט. אָסוּר לְהַשְׁלִיךְ בָּעִיר דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֵיחַ רַע. וְאִם מָצָא נְבֵלָה מֻסְרַחַת, מִצְוָה לִתֵּן מָעוֹת לְפוֹעֵל כְּדֵי לְסַלְּקָהּ, וְהֲוֵי צָרְכֵי רַבִּים. בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ כָּתוּב, שֶׁהַמַּלְאָכִים מְקַלְלִים אֶת הַשּׁוֹפֵךְ מַיִם לִרְשׁוּת הָרַבִּים. (בן איש חי, ש"ר, כי תצא, סעי' יד)

זְהִירוּת בִּגְרִימַת נֶזֶק לַזּוּלַת

א. יֵשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל כְּכָל הָאֶפְשָׁר לֹא לִגְרֹם נֶזֶק וְלֹא לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁעָלוּל לְהַזִּיק לַאֲחֵרִים בְּכָל עִנְיָנָיו.

ב. הָרוֹאֶה תַּקָּלָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מִצְוָה לְסַלְּקָהּ וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַדָּבָר מֻקְצֶה, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ כְּדֵי לְמָנֹעַ נֶזֶק מַרַבִּים. (שו"ע או"ח סי' שח סעי' יח)

ג. כְּמוֹ כֵן עֵץ הַנּוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, צָרִיךְ לְהָסִיר הָעֲנָפִים הָעֲלוּלִים לִפְגֹּעַ בָּעוֹבְרִים וְשָׁבִים. (בבא בתרא כז)

ד. אָסוּר לַעֲשׂוֹת מִכְשׁוֹל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. לְפִיכָךְ אָסוּר לְהַשְׁלִיךְ קְלִפָּה אוֹ אֶבֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מִשּׁוּם שֶׁמְּהַוִּים תַּקָּלָה. הֵזִיז מִמְּקוֹמָהּ אֶבֶן הַמַּנַּחַת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְמֶרְחַק ג' טְפָחִים מִמְּקוֹמָהּ הָרִאשׁוֹן, הֲרֵי הוּא אַחֲרַאי לְתוֹצְאוֹת הַנֶּזֶק, כִּי נֶחְשָׁב שֶׁהוּא עָשָׂה אֶת הַבּוֹר (ב"ק ל), וְיֵשׁ לְהַזְהֵר מְאֹד בַּמִּקְרֶה הַזֶּה לְסַלֵּק אֶבֶן זוֹ. וְכֵן הַלּוֹמֵד בְּבֵית מִדְרָשׁ יִזְהֵר שֶׁלֹּא יַטֶּה אֶת הָעַמּוּד [הַסְּטַנְדֶּר] בְּאֹפֶן שֶׁעָלוּל לִגְרֹם תַּקָּלָה, וְכֵן יִזְהֵר כְּשֶׁפּוֹשֵׁט רַגְלָיו לְבַל יִהְיוּ לְמִכְשׁוֹל.

ה. הָעוֹשֶׂה צָרְכָיו צָרִיךְ לִבְדֹּק אֶת הַמָּקוֹם לְבַל יְהֵא מְלֻכְלָךְ וְיָבוֹא אָדָם וּמִבְּלִי מֵשִׂים יִתְלַכְלֵךְ. (מ"ב סי' ג)

ו. יֵשׁ לְהַזְהֵר שֶׁלֹּא לְלַכְלֵךְ מָקוֹם שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִגָּרְמוּ הוֹצָאוֹת נִקּוּי. [אֵלּוּ הַכּוֹתְבִים סִיסְמָאוֹת אוֹ מַדְבִּיקִים מוֹדָעוֹת עַל שֶׁטַח פָּרָטִי, עוֹבְרִים בְּאִסּוּר הֶזֵּק.] וַאֲפִלּוּ אִם הַמָּקוֹם הֶפְקֵר, אִם גּוֹרֵם מַחֲלוֹת - אָסוּר. בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָהּ חוֹבָה נוֹסֶפֶת לִשְׁמֹר עַל יָפְיָהּ שֶׁל הָאָרֶץ. (ע"פ הגמרא, כתובות קיב)

ז. רָאוּי לְהַזְהֵר בְּכָל מִקְרֶה שֶׁלֹּא לִגְרֹם הֶפְסֵד לַצִּבּוּר, לָכֵן רָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל דָּבָר בִּזְהִירוּת, וְיֵשׁ לִמְנֹעַ בִּזְבּוּז מַיִם בִּמְקוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ אֶפְשָׁרוּת לְחִסָּכוֹן, אוֹ בְּחַשְׁמַל, אוֹ בִּנְסִיעָה מְהִירָה הַמְבַזְבֶּזֶת דֶּלֶק וְכַדּוֹמֶה, אַף שֶׁהוּא מְשֻׁלָּם עַל מַה שֶּׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ, כֵּיוָן שֶׁטּוֹבַת הַכְּלָל דּוֹרֶשֶׁת חִסָּכוֹן בְּדָבָרִים אֵלּוּ.

ח. אָסוּר לְאָדָם הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּרְכוּשׁ אֲחֵרִים לִגְרֹם לְרְכוּשׁ הֶפְסֵד, כְּגוֹן שִׁמּוּשׁ מֻפְרָז בְּמַכְשִׁירִים שֶׁעָלוּל לְקַלְקֵל אוֹתָם. כְּמוֹ כֵן כַּאֲשֶׁר נִתְבַּקֵּשׁ אָדָם לִקְרֹא לְמִישֶׁהוּ מְסֻיָּם לַטֶּלֶפוֹן לְשִׂיחָה מחוּץ לָעִיר שֶׁיְּזַהֵר לְהַזְדָּרֵז, וְכֵן לֹא יַאֲרִיךְ בְּשִׂיחָה בְּעִנְיָנִים שֶׁאֵינָם שַׁיָּכִים לַמְּטַלְטֵלִין, וְכֵן כְּשֶׁיּוֹצְאִים מִן הַחֶדֶר לְכַבּוֹת אֶת הַחַשְׁמַל, אוֹ לִסְגֹּר בֶּרֶז מְטַפְטֵף.

ט. אָסוּר לְהִתְלוֹנֵן בַּמִּשְׁטָרָה אוֹ בְּבֵית מִשְׁפָּט חִלּוֹנִי אוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁעָלוּל לֵעָנֵשׁ הָאָדָם שֶׁלֹּא עַל פִּי דִּינֵי הַתּוֹרָה. בְּכָל זֹאת מֻתָּר לְמְסֹר גַּנָּב אוֹ מַזִּיק אַחֵר לַמִּשְׁטָרָה כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת הַצִּבּוּר מִנֶּזֶק (הגר"י וייס והגרי"ש אלישיב, מובא בספר "לשון חיים" עמ' נב). עוֹד הֵבִיא שָׁם בְּשֵׁם הַגְּרִי"שׁ אֶלְיָשִׁיב שְׁלִיט"א, שֶׁגַּם בְּמִקְרֶה שֶׁל תְּאוּנַת דְּרָכִים שֶׁנִּגְרְמָה בִּפְשִׁיעָה מֻתָּר לְמְסֹר לַמִּשְׁטָרָה, מִפְּנֵי שֶׁאָדָם כָּזֶה מְסַכֵּן אֶת הַצִּבּוּר.

חִיּוּב תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק

א. אָדָם הַמְּשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ עַד שֶׁיְּפַיֵּס אֶת הַנִּזָּק עַל צַעַר גּוּפוֹ.

ב. הַמַּזִּיק אָדָם, צָרִיךְ לְשַׁלֵּם לוֹ: נֶזֶק, צַעַר, בּוּשֶׁת, רִפּוּי וְשֶׁבֶת [דְּמֵי בַּטָּלָה מַעֲבוֹדָתוֹ]. הַזִּיק שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - פָּטוּר מִבּוּשֶׁת. הַזִּיק בְּאֹפֶן שֶׁקָּרוֹב לְאֹנֶס - פָּטוּר מֵהַכֹּל, וְחַיָּב רַק בַּנֶּזֶק.

ג. אָדָם שֶׁהִזִּיק אוֹ הִכָּה אֶת חֲבֵרוֹ וּפִיְּסוֹ וּמָחַל לוֹ הַנִּפְגָּע, יֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק אִם הָוֵי מְחִילָה לְגַבֵּי כָּל הַחִיּוּבִים, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָדוּן עַל חִיּוּב הַמָּמוֹן אִם הָוֵי מְחִילָה בְּטָעוּת, מִפְּנֵי שֶׁרֹּב בְּנֵי אָדָם לֹא יוֹדְעִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זְכוּת תְּבִיעָה מָמוֹנִית. אֶחָד מִגְּדוֹלֵי הָהוֹרָאָה בִּירוּשָׁלַיִם סוֹבֵר, דְּהָוֵי מְחִילָה עַל הַכֹּל גַּם בְּכָהֵאי גַּוְנָא.

ד. הַזִּיק בְּגַרְמָא, כְּגוֹן שֶׁהִשְׁאִיר דֶּלֶת פְּתוּחָה וְנִגְנְבוּ חֲפָצִים - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. (ב"ק ריש פרק הכונס)

ה. כֵּיצַד שָׁמִים אֶת הַנֶּזֶק? דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה מִצַּד עַצְמוֹ פְּרוּטָה אַךְ שָׁוֶה לְבַעֲלָיו מָמוֹן רַב, כְּגוֹן תְּמוּנָה מִשְׁפָּחְתִּית, אוֹ אָדָם שֶׁהִדְבִּיק מוֹדָעָה וְאָדָם אַחֵר קָרַע אוֹתָהּ - צָרִיךְ עִיּוּן אִם חַיָּב לְשַׁלֵּם.

מַעֲשֶׂה בְּאָדָם שֶׁקָּרַע מוֹדָעוֹת מִלּוּחַ הַמּוֹדָעוֹת מִיָּד לְאַחַר שֶׁתָּלוּ אוֹתָן, וְחִיְּבוּהוּ בֵּית הַדִּין שֶׁל הָעֵדָה הַחֲרֵדִית בִּירוּשָׁלַיִם לְשַׁלֵּם אֶת הַהוֹצָאוֹת, וְנִרְאֶה דְּאֵין זֶה אֶלָּא מִדִּין גְּרָמָא. אַךְ מוֹדָעוֹת שֶׁשָּׁהוּ כְּבָר זְמַן מָה, מֵתֵר לְהַדְבִּיק עֲלֵיהֶן מוֹדָעוֹת אֲחֵרוֹת, כֵּיוָן שֶׁכָּל הַתּוֹלֶה מוֹדָעוֹת עַל הַלּוּחַ, יוֹדֵעַ שֶׁמַּדְבִּיקִים מוֹדָעוֹת אֲחֵרוֹת עֲלֵיהֶן. (וראה עוד בספר "הזהרו בממון חבריכם")

אֹפֶן תַּשְׁלוּם הַנִּזָּקִין

יֵשׁ לְשַׁלֵּם אֶת הַהֶפְרֵשׁ בֵּין הַשּׁוֹוִי הָרִאשׁוֹנִי [שֶׁלִּפְנֵי הַנֶּזֶק] וְהַשּׁוֹוִי הַנּוֹכְחִי [שֶׁלְּאַחַר הַנֶּזֶק]. אֲבָל הַמַּזִּיק דָּבָר שֶׁאֵין עֶרְכּוֹ נִפְחָת מִשּׁוּם כָּךְ, אַךְ נִגְרָם הוֹצָאוֹת לְתִקּוּן, כְּמוֹ שׁוֹבֵר שִׁמְשָׁה בְּבַיִת, מְלַכְלֵךְ בֶּגֶד הַטָּעוּן מֵעַתָּה כִּבּוּס וְכַדּוֹמֶה - כֵּיוָן שֶׁאֵין נִפְחָת עֶרֶךְ הַבַּיִת מִשּׁוּם שְׁבִירַת הַשִּׁמְשָׁה, מִן הַדִּין לְכָאוֹרָה לֹא יְשַׁלֵּם, אַךְ מְקֻבָּל בְּשֵׁם ה"חָזוֹן אִישׁ" שֶׁבְּאֹפֶן כָּזֶה צָרִיךְ לְשַׁלֵּם דְּמֵי הַתִּקּוּן אוֹ הַכִּבּוּס.

אָסוּר לָרֶדֶת לְאֻמָּנוּת הַשֵּׁנִי

עָנִי הַמְהַפֵּךְ בַּחֲרָרָה וּבָא אַחֵר וּנְטָלָהּ - נִקְרָא רָשָׁע (קידושין נט:) [הַיְנוּ, אִם אָדָם מְחַפֵּשׂ אַחַר דָּבָר לְשָׁכְרוֹ אוֹ לִקְנוֹתוֹ, בֵּין בְּקַרְקַע וּבֵין בְּמִטַּלְטְלִין, וּבָא אַחֵר וְקָנָה אֶת הַדָּבָר - נִקְרָא רָשָׁע]. לְדַעַת הַבַּ"ח (בחו"מ סי' רלז) הָוֵי אִסּוּר מִדְּרַבָּנָן, וּלְדַעַת הַחָתָם סוֹפֵר (שו"ת חו"מ סי' עט) יִתָּכֵן דְּהָוֵי גַּם מִדְּבָרֵי קַבָּלָה.

"עָנִי" - יֵשׁ אוֹמְרִים דַּוְקָא עָנִי וְלֹא עָשִׁיר, מִפְּנֵי שֶׁהָעָשִׁיר יוֹכַל לְהַשִּׂיג אֶת הַדָּבָר בְּמְעוֹתָיו בְּמָקוֹם אַחֵר, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, שֶׁאָז גַּם הֶעָשִׁיר נֶחְשָׁב לְעָנִי זֶה כְּעָנִי. (חו"מ סימן רלז)

אִסּוּר לָרֶדֶת לְאֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ - עִנְיָנִים רַבִּים נִכְלָלִים בְּכְלַל זֶה, לָכֵן צָרִיךְ בְּכָל פַּעַם שֶׁיֵּשׁ לְאָדָם סָפֵק שֶׁמָּא יִפְגַּע בְּאֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ לִשְׁאֹל לְמוֹרֶה הוֹרָאָה לְבָרֵר אֶת הַהֲלָכָה.

פַּעַם בָּא רַבִּי יִשְׂרָאֵל מִסַּלַנְט לְוַרְשָׁא לְבַקֵּר אֶת הָאַדְמוֹ"ר רַבִּי יִצְחָק מֵאִיר מִגּוּר. הָרַבִּי כִּבְּדוֹ מְאֹד, וְאַחַר הִפְרִדוֹ מִמֶּנּוּ לִוָּהוּ עַד הָרְחוֹב. הַשְּׁמוּעָה, שֶׁאָדָם גָּדוֹל נִקְלַע לְכָאן, עָבְרָה חִישׁ בֵּין הַחֲסִידִים, וּכְשֶׁרַבִּי יִשְׂרָאֵל סָר לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה, הִתְמַלֵּא הַבַּיִת חֲסִידִים שֶׁבָּאוּ לְהַקְבִּיל פָּנָיו. מַה נִּתְאַכְזְבוּ הַחֲסִידִים בִּרְאוֹתָם שֶׁאוֹתוֹ צַדִּיק לִיטְאִי קְצַר בִּתְפִלָּתוֹ כְּאַחַד הֶהָמוֹן וְגָמַר אוֹתָהּ עִם הָרִאשׁוֹנִים.

רַבִּי יִשְׂרָאֵל הֵבִין לְתִמְהוֹנָם, וְאָמַר: רָאִיתִי שֶׁאֲנָשִׁים רַבִּים בְּטֵלִים מִמְּלַאכְתָּם בִּגְלָלִי - הַסַּנְדְּלָר עָזַב אֶת מַרְצֵעוֹ; הַחַיָּט אֶת מַחְטוֹ; הַנַּפָּח אֶת מַפּוּחוֹ וְכוּ', וְאִם אֶהְיֶה מַאֲרִיךְ בַּתְּפִלָּה, הֲרֵינִי נִמְצָא גּוֹרֵם הֶפְסֵד מָמוֹן לְיִשְׂרָאֵל... (תנועת המוסר, ח"א עמ' 332)

פרק י - נקימה ונטירה

לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר

הַנּוֹקֵם מֵחֲבֵרוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה "לֹא תִקֹּם" (ויקרא יט, יח). וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו - דֵּעָה רָעָה הִיא עַד מְאֹד, אֶלָּא רָאוּי לוֹ לָאָדָם לִהְיוֹת מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו עַל כָּל דִּבְרֵי הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל אֵצֶל הַמְּבִינִים דִּבְרֵי הֶבֶל וַהֲבַאי, וְאֵינָם כְּדָאִים לִנְקֹם עֲלֵיהֶם.

כֵּיצַד הִיא הַנְּקָמָה? אָמַר לַחֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֳּמְךָ. אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ. לְמָחָר הֲצָרַךְ הוּא לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֳּמְךָ. אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי כְּשֶׁשָּׁאַלְתִּי מִמְּךָ - הֲרֵי זֶה נוֹקֵם. אֶלָּא כְּשֶׁיָּבֹא לוֹ לִשְׁאֹל, יִתֵּן בְּלֵב שֶׁלֹּם וְלֹא יִגְמֹל לוֹ כַּאֲשֶׁר גְּמָלוֹ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ. וְכֵן אָמַר דָּוִד בְּדֵעוֹתָיו הַטּוֹבוֹת (תהלים ז, ה): "אִם גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע וָאֲחַלְּצָה וגו'".

וְכֵן כָּל הַנּוֹטֵר לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט, יח): "וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ".

כֵּיצַד הִיא הַנְּטִירָה? רְאוּבֵן שֶׁאָמַר לְשִׁמְעוֹן, הַשְׁכֵּר לִי בֵּיתְךָ זֶה אוֹ הַשְׁאִילֵנִי שׁוֹרְךָ זֶה, וְלֹא רָצָה שִׁמְעוֹן. לְיָמִים בָּא שִׁמְעוֹן לִרְאוּבֵן לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ אוֹ לִשְׂכֹּר מִמֶּנּוּ, וְאָמַר לוֹ רְאוּבֵן: הֵא לָךְ, הֲרֵינִי מַשְׁאִילְךָ וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ, לֹא אֲשַׁלֵּם לְךָ כְּמַעֲשֶׂיךָ. הָעוֹשֶׂה כָּזֶה עוֹבֵר בְּ"לֹא תִטֹּר", אֶלָּא יִמְחֶה הַדָּבָר מִלִּבּוֹ וְלֹא יִטְרֹנוּ. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא נוֹטֵר אֶת הַדָּבָר וְזוֹכְרוֹ - שָׁמָא יָבֹא לִנְקֹם. לְפִיכָךְ הִקְפִּידָה תּוֹרָה עַל הַנְּטִירָה עַד שֶׁיִּמְחֶה הָעָוֹן מִלִּבּוֹ וְלֹא יִזְכְּרֶנּוּ כְּלָל, וְזוֹ הִיא הַדֵּעָה הַנְּכוֹנָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַיֵּם בָּהּ יִשּׁוּב הָאָרֶץ וּמַשָּׂאָם וּמַתָּנָם שֶׁל בְּנֵי אָדָם זֶה עִם זֶה. (הרמב"ם, דעות ז, ז-ח)

תְּנַצַּח הָאַהֲבָה אֶת הַשִּׂנְאָה

וְאִם תֹּאמַר, מַדּוּעַ אֵין הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא מַזְהִיר בְּלָאו עַל אוֹתוֹ אָדָם שֶׁסְּתָם אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַשְׁאִיל לַחֲבֵרוֹ כֵּלָיו, שֶׁהֲרֵי עַל זֶה לֹא מְצִינוּ אִסּוּר בַּתּוֹרָה, וְאִלּוּ עַל זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו טַעֲנָה גְּדוֹלָה - שֶׁלֹּא רָצָה חֲבֵרוֹ לְהַשְׁאִילוֹ תְּחִלָּה - כֵּן הִזְהִיר בְּלָאו.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָרִאשׁוֹן שֶׁאֵינוֹ מַסְכִּים לְהַשְׁאִיל לוֹ אֵינוֹ אֶלָּא מַחֲמַת צְרוּת עַיִן, שֶׁהָיָה קָרְדֳּמוֹ אוֹ מַגָּלוֹ חָבִיב עָלָיו, וְאֵין הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא מַכְרִיחוֹ לְהַשְׁאִיל כֵּלָיו שֶׁלֹּא מֵרְצוֹנוֹ, אֲבָל זֶה שֶׁהָיָה מַשְׁאִיל לוֹ לוּלֵי הַשִּׂנְאָה, אֶלָּא שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִנָּקֵם - אִם כֵּן, מֵחֲמַת שִׂנְאָה הוּא עוֹשֶׂה כָּךְ. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא, תְּנַצַּח הָאַהֲבָה שֶׁיֵּשׁ לְךָ עִמּוֹ אֶת הַשִּׂנְאָה שֶׁיֵּשׁ לְךָ עִמּוֹ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יָבֹא שָׁלוֹם בָּעוֹלָם. (ראב"ד, תוספות חזקוני)

וּבְמִלּוֹתָיו הַנֶּחְמָדוֹת שֶׁל ה"חָזוֹן אִישׁ" תְּנַצַּח הָאַהֲבָה, וְכָךְ הָיָה אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁאֵין לָחָכָם לִכְעֹס וְלִנְקֹם בַּמֵּרַע לוֹ מִתּוֹךְ חֶלְיֵי רוּחַ - כֵּן אֵין רָאוּי לִנְקֹם וְלִשְׂנֹא אֶת הַמֵּרַע מִתּוֹךְ חֶלְיֵי נֶפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת וְחוֹסֶר מִשְׁקָל מִדּוֹת הַטּוֹבוֹת.

אֱמוּנָה כְּדֶרֶךְ לְנִצְחוֹן מִדַּת הַנְּקִימָה וְהַנְּטִירָה

אֵין בֵּין בְּלִיַּעַל לְמְטַרֵף-הַדַּעַת וְלֹא כְלוּם! (חזו"א, או"ח נו, ד)

אֵין לוֹ לָאָדָם לְהִתְרַעֵם עַל חֲבֵרוֹ עַל שֶׁלֹּא עָשָׂה עִמּוֹ טוֹבָה אוֹ לֹא הִלְוָה לוֹ מָעוֹת וְכַדּוֹמֶה, כִּי מִסְּתָמָא לֹא נִקְצַב מֵאֵת ה' יִתְבָּרֵךְ הַטּוֹבָה הַזּוֹ אֶצְלוֹ.

וְגָאוֹן אֶחָד הָיָה מַמְשִׁיל עַל זֶה מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁצָּרִיךְ לְאִישׁ שֶׁשְּׁמוֹ רְאוּבֵן, וְשָׁאַל לַאֲנָשִׁים אֵיפֹה אוּכַל לִמְצֹא אֶת רְאוּבֵן, וְעָנוּ לוֹ, שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי נִמְצָא קִבּוּץ שֶׁל אֲנָשִׁים, אוּלַי יֶשְׁנוֹ בֵּינֵיהֶם. וַיֵּלֶךְ לְשָׁם לִדְרֹשׁ עָלָיו - וְלֹא נִמְצָא שׁוּם רְאוּבֵן. הַאִם יַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ לְהִתְרַעֵם עַל כָּל אֶחָד מֵהַנֶּאֱסָפִים שָׁם לָמָּה שְׁמוֹ שִׁמְעוֹן אוֹ לֵוִי וְלֹא רְאוּבֵן?! אֶלָּא עָלָיו לָלֶכֶת לְמָקוֹם אַחֵר לְבַקֵּשׁ אֶת רְאוּבֵן. כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה - לָמָּה לוֹ לְהִתְרַעֵם עַל הָאִישׁ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְמַלֹּאת בַּקָּשָׁתוֹ אֲחֵרֵי שֶׁאֵין זֶה הָאִישׁ שֶׁהָיָה רְצוֹן ה' יִתְבָּרֵךְ עָלָיו לְהֵטִיב עִמּוֹ?! עָלָיו לָלֶכֶת לְבַקֵּשׁ אֶת הַטּוֹבָה מִמִּי שֶׁנִּגְזַר עָלָיו לְהֵטִיב עִמּוֹ.

אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יְצַיֵּר זֶה תָּמִיד בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ בְּכָל מְאוֹרְעוֹתָיו בְּחַיָּיו הַפְּרָטִיִּים וּבְמִסְחָרוֹ, וְלִבּוֹ יִהְיֶה בָּרִיא וְשָׁלֵם, לֹא תַּעֲלֶה קִנְאָתוֹ עַל אֲחֵרִים וְלֹא יִנְקֹם וְלֹא יִטֹּר. (חפץ חיים על התורה)

וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו

יֵשׁ שֶׁנִּמְנָעִין מִלְּהַשְׁאִיל כֵּלִים וְכַדּוֹמֶה מִפְּנֵי אֵיזוֹ סִבָּה קְטַנָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַל חֲבֵרוֹ, וְזֶה דָּבָר גָּרוּעַ, כִּי עוֹבֵר בָּזֶה עַל "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ". אֶלָּא יִתְבּוֹנֵן תָּמִיד בְּנַפְשׁוֹ כַּמָּה פְּעָמִים הִקְנִיט אֶת הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא בְּדִבּוּרוֹ וּבְמַעֲשָׂיו, וְעִם כָּל זֹאת אֵין הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא נוֹקֵם וְנוֹטֵר לוֹ, אֶלָּא מִתְחַסֵּד עִמּוֹ בְּכָל עִנְיָנָיו, וְאַף הוּא יַעֲשֶׂה כֵּן עִם רֵעֵהוּ, וְאַדְרַבָּה, יִנָּצֵל הַזְּדַמְּנוּת זוֹ הַבָּאָה לְיָדוֹ לְקַיֵּם בְּפֹעַל צִוּוּי ה' "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר".

וְנוּכַל לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ כַּוָּנַת הַכָּתוּב "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה'". רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁתִּתְנַהֵג עִם רֵעֲךָ כְּמוֹ שֶׁאֲנִי נוֹהֵג בַּמִּדּוֹת עִמְּךָ וְעִם כָּל הָעוֹלָם - שֶׁאֵינֶנִּי נוֹטֵר שִׂנְאָה, כְּמוֹ דִּכְתִיב בְּיִרְמְיָה (ג, יב): "כִּי חָסִיד אֲנִי נְאֻם ה' לֹא אָטוֹר לְעוֹלָם". (אהבת חסד)

מִפְתְּוֵי הַיֵּצֶר

וּלְפִי שֶׁהַיֵּצֶר הוֹלֵךְ וּמַרְתִּיחַ אֶת הַלֵּב וּמְבַקֵּשׁ תָּמִיד לְהַנִּיחַ לְפָחוֹת אֵיזֶה רֹשֶׁם אֵיזֶה זִכָּרוֹן מִן הַדָּבָר, וְאִם לֹא יוּכַל לְהַשְׁאִיר זִכָּרוֹן גָּדוֹל - יִשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁאִיר זִכָּרוֹן מוּעָט, וְכֹה אוֹמֵר לוֹ יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם: גַּם אִם תִּרְצֶה לִתֵּן לָאִישׁ הַזֶּה אֶת אֲשֶׁר לֹא רָצָה הוּא לָתֵת לְךָ כְּשֶׁנִּצְרַכְתָּ

- לְפָחוֹת לֹא תִּתְנַהוּ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אוֹ אִם אֵינְךָ רוֹצֶה לְהָרַע לוֹ - לְפָחוֹת לֹא תֵּטִיב לוֹ טוֹבָה גְּדוֹלָה וְלֹא תְסַיְּעֵהוּ סִיּוּעַ גָּדוֹל, אוֹ אִם תִּרְצֶה גַּם לְסַיְּעוֹ הַרְבֵּה - לְפָחוֹת לֹא תַּעֲשֵׂהוּ בְּפָנָיו. אוֹ שֶׁאוֹמֵר לוֹ יִצְרוֹ: לֹא תָּשׁוּב לְהִתְחַבֵּר עִמּוֹ וְלִהְיוֹת לוֹ לְרֵעַ, וְדַי בָּזֶה שֶׁמָּחַלְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא תֵּרָאֶה לוֹ לְאוֹיֵב, וְאִם גַּם לְהִתְחַבֵּר עִמּוֹ תִּרְצֶה - אַף לֹא תֵּרָאֶה לוֹ כְּמוֹ כֵן חִבָּה גְּדוֹלָה כְּבָרִאשׁוֹנָה, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִמִּינֵי הֶחָרִיצוּת שֶׁבַּיֵּצֶר מַה שֶּׁהוּא מִשְׁתַּדֵּל לְפַתּוֹת אֶת לִבּוֹת בְּנֵי הָאָדָם, עַל כֵּן בָּאָה הַתּוֹרָה וְכָלְלָה כְּלָל שֶׁהַכֹּל נִכְלָל בּוֹ: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח). "כָּמוֹךָ" - בְּלִי שׁוּם הֶפְרֵשׁ, "כָּמוֹךָ" - בְּלִי חִלּוּקִים, בְּלִי תַּחְבּוּלוֹת וּמְזִמּוֹת, כָּמוֹךָ מַמָּשׁ. (מסילת ישרים)

וּבְכָלָל זֶה מָצוּי מְאֹד שֶׁלֹּא מִשְׁתַּתֵּף אָדָם בְּשִׂמְחַת חַשֵּׁנִי מִשּׁוּם שֶׁגַּם הוּא לֹא הִשְׁתַּתֵּף בְּשִׂמְחָתוֹ, וְזוֹ נְקִימָה. וְאִם מִשְׁתַּתֵּף אָמְנָם בְּשִׂמְחַת חַשֵּׁנִי, וְרַק אָמַר לוֹ: רְאֵה, אֲנִי לֹא כָּמוֹךָ, וְאַף שֶׁאַתָּה לֹא הִשְׁתַּתַּפְתָּ בְּשִׂמְחָתִי, אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כְּמוֹתְךָ - עוֹבֵר עַל "לֹא תִטֹּר". (הרב זילברשטיין שליט"א)

...כַּמָּה יָכוֹל אָדָם לְהִתְקַדֵּשׁ עַל יְדֵי זְהִירוּתוֹ שֶׁלֹּא לְהַזִּיק וּלְצַעֵר חֲבֵרוֹ! כְּגוֹן תַּלְמִיד הַנִּכְנָס לְחַדְרוֹ בִּפְנִימִיַּת הַיְשִׁיבָה וְכוּ' וְרוֹאֶה שֶׁחֲבֵרוֹ יָשֵׁן, וְהוּא נִזְהָר שֶׁלֹּא לִגְרֹם רַעַשׁ אוֹ לְהַדְלִיק אֶת הַחַשְׁמַל כְּדֵי שֶׁלֹּא לְגַזֵּל אֶת מְנוּחָתוֹ, הֲרֵי זֶה בָּא מִתּוֹךְ אַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת הַנּוֹבַעַת מִתּוֹךְ אֱמוּנָה "כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (בראשית ט, ו). כַּמָּה קְדֻשָּׁה וְאוֹר אֱלֹקִי שׁוֹפְעִים עַל אָדָם זֶה! כַּמָּה מְאֻשָּׁר הוּא וּמוֹצֵא חֵן בְּעֵינֵי הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא עֲבוּר זְהִירוּת זוֹ! אֵין לְשַׁעֵר כַּמָּה יָכוֹל הוּא לְהַצְלִיחַ בָּזֶה לַעֲלוֹת מַעְלָה מַעְלָה בְּשִׁלְבֵי הַתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה'. (לב אליהו, ח"א קפד)

פרק יא - שקר

דֶּרֶךְ לְחִנּוּךְ הַבָּנִים לְמִדַּת הָאֱמֶת

מִסֵּפֶר הַשֶּׁלַ"ה הַקָּדוֹשׁ: רָגִיל הָיִיתִי לְהִכָּנֵס אֵצֶל חָסִיד גָּדוֹל מֵחֲסִידֵי עֶלְיוֹן מֵאַחֵינוּ הַסְּפָרַדִּים, וּמַעֲלָתוֹ הָיְתָה שֶׁהָיָה זָהִיר מְאֹד בְּמִדַּת הָאֱמֶת, שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ נוֹתְנִים לוֹ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, לֹא הָיָה מְשַׁנֶּה מִדִּבּוּרוֹ. וּשְׁאַלְתִּיו כֵּיצַד זָכָה לָזֶה, וְהֵשִׁיב, שֶׁמִּדָּה זוֹ קָנָה הוֹדוֹת לְחִנּוּכוֹ שֶׁל אָבִיו. וְכָךְ הָיָה דֶּרֶךְ אָבִיו בְּחִנּוּכוֹ: כְּדֶרֶךְ הַיְלָדִים שֶׁרָבִים בֵּינֵיהֶם - זֶה אוֹמֵר הוּא הִתְחִיל וְזֶה אוֹמֵר הוּא הִתְחִיל. כְּשֶׁהָיָה קוֹרֶה רִיב כָּזֶה בֵּין הָאַחִים, הָיָה הָאָב אוֹמֵר: "בָּנַי! מִי שֶׁיּוֹדֶה עַל הָאֱמֶת, אֶמְחַל לוֹ, בְּתָנַאי שֶׁיִּזָּהֵר מֵהַיּוֹם וָהָלְאָה שֶׁלֹּא יִשְׁנֶה בְּאִוַּלְתּוֹ, וּמִי שֶׁיַּכְחִישׁ - דְּעוּ לָכֶם שֶׁאֶחְקֹר וְאֶדְרֹשׁ מִי הַמְשַׁקֵּר, וְאָז אַעֲנִישֶׁנּוּ בְּכֶל כִּכְלֵי!"

וְכָךְ אֵכֶן עָשָׂה הָאָב. מִי שֶׁהוֹדָה - מָחַל לוֹ, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהֶעֱנִיק לוֹ מַתָּנָה כַּמָּה מַטְבְּעוֹת כֶּסֶף וְעִדּוּד עַל אַמָּץ לִבּוֹ לְהוֹדוֹת עַל הָאֱמֶת, וּמִי שֶׁשִּׁקֵּר - עָנְשׁוֹ בָּעֱנָשִׁים גְּדוֹלִים. בְּדֶרֶךְ זוֹ נָהַג אוֹתוֹ הָאָב, וְכָךְ הִטְבִּיעַ בְּבָנָיו אֶת מִדַּת הָאֱמֶת וְהַפַּחַד מֵהַשֶּׁקֶר. הֲרֵי לְךָ דֶּרֶךְ חִנּוּךְ שֶׁיֵּשׁ לְכָל אָב פִּקֵּחַ וְנָבוֹן לְחַנֵּךְ אֶת בָּנָיו בְּמִדַּת הָאֱמֶת וּלְהַרְחִיקָם מֵהַשֶּׁקֶר כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת.
(מדבר שקר תרחק)

הֲיָדַעְתָּ?!

אֵין מָאוֹס בְּעֵינֵי ה' יִתְבָּרַךְ כְּשֶׁקֶר, וְלֹא מָצִינוּ אַזְהָרָה כְּאַזְהָרַת הַשֶּׁקֶר, וְלָכֵן נִזְכַּר בּוֹ לְשׁוֹן "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק" - שֶׁיֵּשׁ לְהִתְרַחֵק מֵהַשֶּׁקֶר וּלְמָאְסוֹ. וַאֲפִלּוּ מִדְּבַר אֱמֶת וְרַק מְעֹרָב בְּסִפּוּרוֹ דְּבַר שֶׁקֶר, עוֹבֵר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה מֵהַתּוֹרָה "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק", וְכָל שֶׁכֵּן אִם כְּתוֹצָאָה מִשִּׁקָּרָיו מַפְסִיד הוּא אֶת חֲבֵרוֹ, אֲזַי נִכְשָׁל הוּא גַּם בִּגְנֵבָה. וְהַמְעָרֵב שֶׁקֶר בְּסִפּוּרָיו לַהֲנָאָתוֹ, וְאַף שֶׁאֵינוֹ גּוֹרֵם בְּכָךְ שׁוּם נֶזֶק לְזוּלָתוֹ - גָּדוֹל מְאֹד עָנְשׁוֹ. וְגַם הַמְסַשֵּׁקֶר מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן לִבּוֹ לְדַיֵּק בְּסִפּוּרָיו, גַּם הוּא מִכְּלַל כַּת הַשַּׁקְרָנִים יִמָּנֶה. (רבנו יונה)

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹסֵף "נוֹטֵר הָאֱמֶת"

אֲבָיו שֶׁל רַבִּי יִצְחָק הַמַּגִּיד מִדֶּרְהוֹבִיץ הָיָה שְׁמוֹ "רַבִּי יוֹסֵף נוֹטֵר אֱמֶת", כִּי לְעוֹלָם לֹא הָיָה מְשַׁנֶּה מִדִּבּוּרוֹ וְסָר מֵהָאֱמֶת יָמִין וּשְׂמֹאל.

מַעֲשֶׂה וּבָא יְהוּדִי לְבֵיתוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵף וּבִקְשׁוֹ שֶׁיַּחְבִּיא לוֹ חֲבִילַת סְחוֹרָה מֵבְּרַחַת, כִּי שׁוֹטְרֵי הַמַּלְכוּת מְחַפְּשִׂים אַחֲרָיו. וְנִמְּק אוֹתוֹ אָדָם וְאָמַר לְרַבִּי יוֹסֵף: "אֶצְלְךָ וַדַּאי לֹא יָבוֹאוּ הַמְּשֻׁטָּרָה לְחַפֵּשׂ, כִּי הֲלֹא הִנְּךָ יָדוּעַ כְּאָדָם אֲמִתִּי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁקֵּר, וְלֹא יַחְשְׁבוּךָ לְמַבְרִיחַ סְחוֹרוֹת."

סָרַב רַבִּי יוֹסֵף, כְּדַרְכּוֹ, שֶׁלֹּא לְסַיֵּעַ בְּעִנְיְנֵי שֶׁקֶר וְרַמָּאוּת, אוּלָם אוֹתוֹ אָדָם הִפְצִיר בּוֹ מְאֹד, וְהִתְחַנֵּן וְאָמַר לוֹ: "בְּסֵרוּבְךָ אַתָּה הוֹרֵס אֶת חַיַּי. הַשּׁוֹטְרִים רוֹדְפִים אַחֲרַי, וְאִם יִתְפְּסוּנִי - יַעֲנִישׁוּנִי קָשׁוֹת!"

שְׁאָלוֹ רַבִּי יוֹסֵף: "כַּמָּה שָׁוֶה סְחוֹרָתְךָ זוֹ הַמְּבֻרַחַת?" עָנָה: "חֲמִשִּׁים רוּבָּלִים!"

הִמְשִׁיךְ רַבִּי יוֹסֵף וְשָׁאַל: "הַאִם תִּמְכֹּר לִי אוֹתָהּ?" "לָמָּה לֹא?" עָנָה הַסּוֹחֵר.

פָּנָה רַבִּי יוֹסֵף לִשְׁכֶנָיו, לָוָה אֶת אוֹתוֹ הַסְכּוּם וְקָנָה אֶת הַסְּחוֹרָה מֵהַסּוֹחֵר בְּכֶסֶף מָלֵא.

הַסּוֹחֵר הִסְתַּלֵּק בְּשִׂמְחָה מֵהַמָּקוֹם, שֶׁהֲרֵי מֵהַסַּכָּנָה נִצַּל - וְגַם קִבֵּל שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם.

הָלַךְ רַבִּי יוֹסֵף, נָטַל אֶת הַסְּחוֹרָה וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ, בְּחָשְׁשׁוֹ שֶׁאוּלַי יָבוֹאוּ וִיחַפְּשׂוּ בְּבֵיתוֹ וְיֵאָלֵץ לְשַׁקֵּר, וּבָזֶה הִצִּיל אֶת הַסּוֹחֵר מִסַּכָּנָה - וְאֶת עַצְמוֹ מִשֶּׁקֶר. יָמִים רַבִּים עָמַל רַבִּי יוֹסֵף לְשַׁלֵּם אֶת הֶקְפּוֹתָיו שֶׁלָּוָה עֲבוּר אוֹתָהּ סְחוֹרָה. (מדבר שקר תרחק)

הֲיָדַעְתָּ?!

יֵשׁ לְהַזְהִיר מְאֹד מֵהַבְטָחוֹת כְּשֶׁאֵין בָּרוּר לְךָ שֶׁתּוּכַל לְקַיְּמָם, וְאִם הִבְטַחְתָּ לַחֲבֵרְךָ דָּבָר, הִזָּהֵר לַעֲמֹד בְּהַבְטָחָתְךָ. וּמְאֹד מָצוּי שֶׁקּוֹבְעִים פְּגִישָׁה בְּמוֹעֵד מְסֻיָּם וְלֹא בָּאִים בַּמּוֹעֵד הַנִּקְבָּע, אוֹ מַבְטִיחִים בְּקוּר וְלֹא בָּאִים, אוֹ בַּעֲלֵי מְלָאכוֹת שֶׁמַּבְטִיחִים לְבַצַּע מְלַאכְתָּם וּמְבַטְּלִים אֶת זְמַנּוֹ שֶׁל הַמַּמְתִּין לָהֶם בְּחִנָּם, וּכְמוֹ כֵן שֶׁמַּשְׁאִילִים חֲפָצִים בְּהַבְטָחָה לְהַחֲזִירָם עַד זְמַן מְסֻיָּם וְלֹא עוֹמְדִים בָּזֶה.

אִישׁ אֱמֶת

רַבִּי עֲקִיבָא אִיגֶר הָיָה רַבָּהּ שֶׁל הָעִיר פּוֹזֶן בְּמְדִינַת פְּרוּסְיָה - אַשְׁכְּנַז. בְּאַחַד הַיָּמִים נִשְׁלְחָה אֵלָיו שְׁאֵלָה מִדַּיָּנֵי קְהִלַּת בְּלוּסְטָק אֲשֶׁר בְּפוֹלַנְיָה. בִּתְשׁוּבָתוֹ כּוֹתֵב רַבִּי עֲקִיבָא אִיגֶר, שֶׁהוּא אֵינוֹ כְּדַאי שֶׁמְּמֻרְחָקִים יִפְנוּ אֵלָיו בִּשְׁאֵלוֹת, וְכִי לֹא אַלְמָן יִשְׂרָאֵל מִגְּדוֹלֵי הַתּוֹרָה הַיּוֹשְׁבִים בְּפוֹלִין אֲשֶׁר קָטְנָם עָבֶה מִמָּתְנֵנוּ.

אַךְ הוּא מַמְשִׁיךְ וּמְנַמֵּק לָהֶם, כִּי הַפַּעַם הוּא יוֹצֵא מִגְּדֵרוֹ וּמֵשִׁיב לָהֶם תְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלָתָם, הֱיוֹת וְהִזְדַּמֵּן בְּשִׁמְחָה שֶׁל מִצְוָה עִם מַכִּיר אֶחָד, וְהַלָּה בִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיָּשִׁיב תְּשׁוּבָה לִקְהִלַּת בְּלוּסְטָק, וְהוּא - רַבִּי עֲקִיבָא אִיגֶר - שָׁתַק. "וְחוֹשְׁשַׁנִי אוּלַי נִעְנַעְתִּי רֹאשִׁי קְצָת כְּדֶרֶךְ הַבְטָחָה, לָזֶה מֻכְרָחַנִי לְצֵאת מִגְּדֵרִי וּלְהָשִׁיב אַךְ הַפַּעַם..." (בגדי ישע)

הֲיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְתָאֵר אָדָם יוֹתֵר מִכְּפִי שֶׁהוּא, וּכְמוֹ כֵן אֵין לְתָאֵר תְּאָרִים לַנִּפְטָר בִּזְמַן הֶסְפֵּדוֹ שֶׁלֹּא תּוֹאֲמִים אֶת הַמְּצִיאוּת.

הֲיָדַעְתָּ?!

הַבָּא לְקַבֵּל הַלְוָאָה מִגְּמ"ח אוֹ מֵאָדָם פְּרָטִי וּמִתְבַּקֵּשׁ לְשֵׁם כְּךָ לְמַלֵּא טֹפֶס וּבוֹ לְנַמֵּק מַטָּרַת הַהַלְוָאָה - אָסוּר לוֹ לְשַׁקֵּר וְלִכְתֹּב אוֹ לוֹמַר לַמַּלְוֶה שֶׁצָּרִיךְ הוּא אֶת הַהַלְוָאָה לְמַטָּרָה אַחֶרֶת, וְכָל שֶׁכֵּן אִלּוּ הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאִם הָיָה אוֹמֵר אֶת מַטָּרָתוֹ הָאֲמִתִּית לֹא הָיָה הַמַּלְוֶה מַסְכִּים לְהַלְוֹוֹת לוֹ. (הבית היהודי)

מִדְּבוּר אֱמֶת אַל תָּזוּז!

ה"חָזוֹן אִישׁ" הָיָה נוֹהֵג לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה גְּדוֹלָה בְּשָׁעָה 12:30 בַּחֲצוֹת הַיּוֹם, הֵן בְּחֹל וְהֵן בְּשַׁבָּת. פַּעַם אֵרַע שֶׁקָּשָׁה הָיָה לְכַנֵּס מִנְיָן לְמִנְחָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁבְּבֵיתוֹ. רַק בְּשָׁעָה 12:45 נִמְצָא הָעֲשִׂירִי לַמִּנְיָן. פָּנָה אֵלָיו גִּיסוֹ, רַבִּי שְׁמוּאֵל גְּרִינִימַן, וּשְׁאָלוֹ: הִזְמַנְתִּי לְבֵיתִי לְשָׁעָה אַחַת בַּצָּהֳרַיִם אָדָם אֶחָד, וְהִנֵּה בְּגַלַּל אִחוּר מִנְחָה בְּוַדַּאי אֶתְאַחֵר לְהוֹפִיעַ לַפְּגִישָׁה, וְנִמְצָא הַלָּה מַמְתִּין שֶׁלֹּא כְּפִי שֶׁקִּבַּעְנוּ.

הֵשִׁיב לוֹ הַ"חָזוֹן אִישׁ": מִי שֶׁדִּבּוּק בְּמִדַּת הָאֱמֶת, אֵין אֶצְלוֹ כָּאן שׁוּם צַד שֶׁל שְׁאֵלָה. יְבֻטַּל הַמִּנְיָן, אַךְ מִדִּבּוּר הָאֱמֶת לֹא תָּזוּז!!! וְאָכֵן, הַקָּהָל הִתְפַּזֵּר וְהַמִּנְיָן הִתְבַּטֵּל. (מדבר שקר תרחק)

הֱיָדַעְתָּ?!

אָסוּר לְשַׁקֵּר עַל מְנָת לִזְכּוֹת בְּזָכֱיוֹת הַבִּטּוּחַ יוֹתֵר מִכְּפִי הַמַּגִּיעַ לוֹ, וּכְמוֹ כֵּן אָסוּר לְשַׁקֵּר וְלוֹמַר שֶׁהָאִשָּׁה לֹא עוֹבֶדֶת כְּדֵי לִזְכּוֹת בִּפְטוּר מַס וְכַדּוֹמֶה. (הבית היהודי)

"וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ"

מַעֲשֶׂה בְּחָכָם גָּדוֹל וּשְׁמוֹ רַב סַפְרָא שֶׁלְּעוֹלָם לֹא הָיָה מְשַׁנֶּה מִדִּבּוּרוֹ. פַּעַם אַחַת הָיָה לוֹ חֵפֶץ שֶׁרָצָה לְמָכְרוֹ. בָּא אֵלָיו אָדָם אֶחָד לִקְנוֹתוֹ, וּבְאוֹתוֹ זְמַן הָיָה רַב סַפְרָא בְּאֶמְצַע אֲמִירַת קְרִיאַת שְׁמַע. אָמַר לוֹ אוֹתוֹ אָדָם: מְכֹר לִי חֵפֶץ זֶה בְּכָךְ וְכָךְ כֶּסֶף. לֹא עָנָהוּ רַב סַפְרָא, כִּי הָיָה בְּאֶמְצַע קְרִיאַת שְׁמַע. אוֹתוֹ אָדָם חָשַׁב שֶׁרַב סַפְרָא לֹא עוֹנֵהוּ מִשּׁוּם שֶׁמְּמָאֵן הוּא לִמְכֹּר בַּמְּחִיר שֶׁנָּקַב הָאִישׁ, וְלָכֵן הֶעֱלָה אֶת הַסְּכוּם לְיוֹתֵר גָּבוֹהַּ, וְשׁוּב לֹא עָנָהוּ רַב סַפְרָא בְּאֶמְצַע קְרִיאַת שְׁמַע. לְאַחַר שֶׁסַּיֵּם רַב סַפְרָא, אָמַר לוֹ: קַח הַחֵפֶץ בַּמְּחִיר הָרִאשׁוֹן שֶׁאָמַרְתָּ, הַיּוֹתֵר מוּעָט, כִּי כְּבָר שֶׁאָמַרְתָּ אֶת הַמְּחִיר הָרִאשׁוֹן עָלָה בְּדַעְתִּי לְהַסְכִּים לִמְכֹּר לְךָ, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן עָלָה בְּדַעְתִּי וְהִסְכַּמְתִּי כָּךְ בְּלִבִּי - לֹא אֶקַּח מִמְּךָ יוֹתֵר. וְעָלָיו דָּרְשׁוּ: "וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ" - כְּגוֹן רַב סַפְרָא. (מכות כד)

וְעוֹד מְסֻפָּר עַל רַב סַפְרָא, כִּי הָיָה לוֹ חֵפֶץ מְסֻיָּם שֶׁרָצָה לְמָכְרוֹ, וְרָצָה אָדָם אֶחָד לִקְנוֹתוֹ מִמֶּנּוּ בִּשְׁמוֹנִים מַטְבְּעוֹת. רַב סַפְרָא בִּקֵּשׁ עֲבוּרוֹ מֵאָה מַטְבְּעוֹת, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא הִשְׁתַּוּוּ בַּמְּחִיר, הָלַךְ לוֹ אוֹתוֹ אָדָם. לְאַחַר זְמַן הִצְטָרֵךְ רַב סַפְרָא לַכֶּסֶף, וְהֶחְלִיט בְּלִבּוֹ, שֶׁאִם יָבֹא עַכְשָׁו אוֹתוֹ אָדָם, יִמְכֹּר לוֹ בִּשְׁמוֹנִים.

בְּדִיּוּק בְּאוֹתוֹ זְמַן הָצָרַךְ גַּם אוֹתוֹ אָדָם לְאוֹתוֹ חֵפֶץ, וְהֶחְלִיט, שֶׁגַּם אִם יִרְצֶה רַב סַפְרָא מֵאָה מַטְבְּעוֹת, יִתֵּן לוֹ. הָלַךְ לְבֵיתוֹ שֶׁל רַב סַפְרָא וְאָמַר לוֹ: מוּכָן אֲנִי לִקְנוֹת הַחֵפֶץ בְּמֵאָה מַטְבְּעוֹת, כְּפִי שֶׁבִּקַּשְׁתָּ.

אָמַר לוֹ רַב סַפְרָא: לֹא אֶטֹּל מִמְּךָ אֶלָּא שְׁמוֹנִים מַטְבְּעוֹת, כֵּיוָן שֶׁכָּךְ הֶחְלַטְתִּי בְּלִבִּי לְהוֹרִיד אֶת הַמְּחִיר, לְקַיֵּם "וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ". (שם)

פרק יב - שבועות ונדרים

עֵדוּתָם שֶׁל הַבּוֹר וְהַחֻלְדָּה

מַעֲשֶׂה בְּנַעֲרָה אַחַת שֶׁהָיְתָה בְּדַרְכָּהּ לְבֵית אָבִיהָ, וְהָיָה בּוֹר בַּדֶּרֶךְ וְנָפְלָה לְתוֹכוֹ. בָּא בָּחוּר אֶחָד וְאָמַר: אִם אֲנִי אַעֲלֵךְ מֵהַבּוֹר, תִּנָּשְׂאִי לִי? אָמְרָה לוֹ: כֵּן. וְנִשְׁבְּעוּ בֵּינֵיהֶם, שֶׁהוּא לֹא יִשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת - וְהִיא לֹא תִּנָּשֵׂא לְאִישׁ אַחֵר. וְאָמְרוּ: מִי מֵעִיד בֵּינֵינוּ? וְהָיְתָה חֻלְדָּה

אַחַת הוֹלֶכֶת לִפְנֵי הַבּוֹר, וְאָמְרוּ: אֵלּוּ שְׁנַיִם - הַבּוֹר וְהַחֲלָדָה - יִהְיוּ עֵדִים בֵּינֵינוּ. וְהָלְכוּ לְדַרְכָּם.

הַנַּעֲרָה עָמְדָה בִּשְׁבוּעָתָהּ וְלֹא הִתְחַתְּנָה עִם אַחֵר - וְהַבָּחוּר נָשָׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת וְיָלְדָה בֵּן. בָּאָה חֲלָדָה וּנְשָׁכַתּוּ וּמֵת. יָלְדָה בֵּן שֵׁנִי וְנָפַל לַבּוֹר וּמֵת. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ: מַה זֶּה הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהִגִּיעַ לָנוּ שֶׁלֹּא כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם? נִזְכַּר מַהַשְּׁבוּעָה, וְסִפֵּר לְאִשְׁתּוֹ אֶת כָּל הַמַּעֲשֶׂה. אָמְרָה לוֹ: אִם כֵּן, חָזֹר וְקַחֶנָּה. כָּתַב לָהּ גֵּט וְהָלַךְ וְנָשָׂא אֶת הַבְּתוּלָה. (תוס' תענית ח. ד"ה כחולדה)

הֵיָדַעְתָּ?!

אִסּוּר חָמוּר מְאֹד הוּא לִשְׁבַּע וְלֹא לְקַיֵּם אֶת שְׁבוּעָתוֹ, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא מַזְכִּיר שֵׁם ה' בִּשְׁבוּעָתוֹ - אֶלָּא רַק אוֹמֵר: נִשְׁבַּע אֲנִי שֶׁאֶעֱשֶׂה כָּךְ אוֹ שֶׁלֹּא אֶעֱשֶׂה - חַיָּב לְקַיֵּם שְׁבוּעָתוֹ.

וְאִם מַזְכִּיר שֵׁם ה' בִּשְׁבוּעָתוֹ, וּכְגוֹן שֶׁאוֹמֵר: בְּשֵׁם ה' שֶׁכָּךְ הָיָה, אוֹ: בְּשֵׁם ה' שֶׁכָּךְ אֶעֱשֶׂה - אַף שֶׁלֹּא הִזְכִּיר לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, הֲרֵי זוֹ שְׁבוּעָה. (שו"ע יו"ד סי' רלז סעי' א)

הֵיָדַעְתָּ?!

הָאוֹמֵר: אֶהְיֶה מְקֻלָּל אִם לֹא עָשִׂיתִי כָּךְ וְכָךְ, אוֹ אֶהְיֶה מְקֻלָּל אִם לֹא אֶעֱשֶׂה כָּךְ, אוֹ תָּבֹא עָלַי כָּךְ וְכָךְ אִם לֹא עָשִׂיתִי כָּךְ - זוֹ שְׁבוּעָה, כִּי קְלָלָה וְאָרוּר נֶחְשָׁבִים לִלְשׁוֹן שְׁבוּעָה.

וְכֵן הָאוֹמֵר: בֶּאֱמוּנָה אֶעֱשֶׂה אוֹ לֹא אֶעֱשֶׂה כָּךְ וְכָךְ - צָרִיךְ הַתָּרָה. (הבית היהודי מהשו"ע)

הֵיָדַעְתָּ?!

יֶשְׁנָם כַּמָּה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּכְשָׁלִים בָּהֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁיֵּשׁ לִזָּהֵר מִלְּהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, כְּגוֹן: "בֶּאֱמֶת", "בֶּאֱמֶת הַתּוֹרָה", "חֵי נַפְשִׁי", "בְּחַיֵּי בְּנִי", "שֶׁכֹּה אֶחְיֶה" וְכַדּוֹמֶה.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עַל שִׁבְעָה דְּבָרִים נִגְעִים בָּאִים: עַל לָשׁוֹן הָרָע, וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְעַל שְׁבוּעַת שָׁוְא, וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְעַל גַּסּוּת הָרוּחַ, וְעַל הַגָּזֵל, וְעַל צָרוּת הָעַיִן וְכוּ'. עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא שֶׁכָּתוּב (מלכים ב' ה, כג): "וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרָיִם", וְכָתוּב (שם, כז): "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ". (ערכין טז.)

וְנֶאֱמַר בַּמִּדְרָשׁ (ויקרא רבה ו, ג): אָמַר רַבִּי אִיבּוּ, מִפְּנֵי מָה מַשְׁבִּיעִים הָאָדָם בְּסֵפֶר תּוֹרָה וּמְבִיאִים לְפָנָיו נוֹדוֹת נְפוּחִים? לוֹמַר, אֶתְמוֹל הָיָה הַנּוֹד הַזֶּה [וְהֶעְשׂוּי מֵעוֹר בְּהֵמָה] מָלֵא גִּידִים וַעֲצָמוֹת, וְעַכְשָׁו הוּא רֵיק מִכֶּלְךָ - כָּךְ הַמַּשְׁבִּיעַ אֶת חֲבֵרוֹ לְשֶׁקֶר, סוֹף שֶׁיֵּצֵא רֵיקָם מִכָּל מָמוֹנוֹ.

וְעוֹד נֶאֱמַר בַּמִּדְרָשׁ (תנחומא מטות א): אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ- הוּא לְיִשְׂרָאֵל: הֱווּ זְהִירִין בִּנְדָרִים וְאַל תִּפְרְצוּ בָּהֶן, שֶׁכָּל הַפּוֹרֵץ - סוֹפוֹ לִמְעֹל בִּשְׁבוּעוֹת, וְהַמּוֹעֵל בִּשְׁבוּעוֹת - כּוֹפֵר בּוֹ בְּהַקָּדוֹשׁ- בָּרוּךְ-הוּא וְאֵין לוֹ מְחִילָה בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ, ז): "כִּי לֹא יְנַקֶּה ה' אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא".

וּמַעֲשֶׂה בְּרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּזְדַּמֵּן לְעִירוֹ שֶׁל רַבִּי טַרְפוֹן וְחָקַר אַחַר זַרְעוֹ. שֶׁאַל אֶת אַנְשֵׁי מְקוֹמוֹ אִם נִשְׁאָר בֵּן לְאוֹתוֹ צַדִּיק, שֶׁהָיָה מְקַפֵּחַ אֶת בָּנָיו, כִּי כְּשֶׁהָיָה נִשְׁבַּע, הָיָה רָגִיל לוֹמַר: "אֶקַפַּח בָּנַי". אָמְרוּ לְרַבִּי: בֵּן לֹא נִשְׁאָר לוֹ, כִּי נֶעֱנַשׁ בִּגְלַל שְׁבוּעוֹתָיו. מֵתוּ לוֹ כָּל בָּנָיו, וְרַק נִשְׁאָר בֵּן לְבִתּוֹ. (בבא מציעא פה.)

הֲיָדַעְתָּ?!

יֵשׁ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְהִשָּׁבַע אֲפִלּוּ עַל אֱמֶת. וּמְסֻפָּר בַּגְּמָרָא: אֲלֶף עֲיָרוֹת הָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ וְנֶחְרְבוּ כֻּלָּם עַל שֶׁהָיוּ רְגִילִים בִּשְׁבוּעָה, וְאַף שֶׁהָיוּ מְקַיְּמִים שְׁבוּעָתָם. (שו"ע או"ח סי' קנא סעי' א)

מְסֻפָּר בַּיְרוּשַׁלְמִי (שבועות ו, ה): אִשָּׁה נִכְנְסָה לְבֵית חֲבֶרְתָּהּ לָלוּשׁ בְּצֵק, וְהָיוּ לָהּ שְׁנֵי דִּינָרִים קְשׁוּרִים בַּאֲזוֹרָהּ. תּוֹךְ כְּדֵי לִישָׁה נָפְלוּ הַדִּינָרִים לְתוֹךְ הַבָּצֵק וְלֹא הִרְגִּישָׁה בָּזֶה, וְכָךְ אָפְתָה אֶת הַלֶּחֶם. כְּשֶׁנִּזְכְּרָה בְּדִינָרֶיהָ וְרָאֲתָה שֶׁאֵינָם, מִהֲרָה לְבֵיתָהּ וּבִקְשָׁתַם וְלֹא מְצָאַתַם.

חָזְרָה לַחֲבֶרְתָּהּ וְאָמְרָה לָהּ: נָפְלוּ לִי שְׁנֵי דִּינָרִים בְּתוֹךְ בֵּיתֵךְ, תְּנִי נָא לִי אוֹתָם. אָמְרָה לָהּ חֲבֶרְתָּהּ: אֵינֶנִּי יוֹדַעַת. וְהוֹסִיפָה וְנִשְׁבְּעָה: אֶקְבֹּר בֵּן אֶחָד, אִם אֲנִי יוֹדַעַת הֵיכָן כַּסְפֵּךְ. גָּמְרָה הַשְּׁבוּעָה וּמֵת בֵּן אֶחָד. כְּשֶׁחָזְרוּ מִבֵּית הַקְּבָרוֹת, שָׁמְעָה קוֹל בָּרְחוֹב: אִלּוּ לֹא הָיָה אֵמֶת שֶׁהִיא יוֹדַעַת מַחֲבוֹא הַדִּינָרִים, לֹא הָיְתָה נֶעֱנֶשֶׁת כָּךְ לִקְבֹּר אֶת בְּנָהּ. חָזְרָה שֵׁנִית וְנִשְׁבְּעָה: אִם אֲנִי יוֹדַעַת הֵיכָן הַדִּינָרִים, אֹז אֶקְבֹּר אֶת בְּנִי הַשֵּׁנִי. וְכָךְ הָיָה - שֶׁמֵּת גַּם הוּא. בְּמִדְרַשׁ רַבָּה מַמְשִׁיךְ הַסִּפּוּר, כִּי זְמַן מָה לְאַחַר קְבוּרַת הַבֵּן הַשֵּׁנִי נִכְנְסָה חֲבֶרְתָּהּ וּבִקְשָׁה מִמֶּנָּה, שֶׁלִּטּוֹבָתָהּ תּוֹדֶה בְּעִנְיַן פָּרָשַׁת הַדִּינָרִים. קָפְצָה וְנִשְׁבְּעָה שְׁלִישִׁית: אֶקְבֹּר אֶת בְּנִי הַשְּׁלִישִׁי, אִם אֲנִי יוֹדַעַת הֵיכָן דִּינָרַיִךְ. וּמֵת בְּנָהּ הַשְּׁלִישִׁי.

לַמְּחֻרָת אָמַר בַּעְלָהּ שֶׁל בַּעֲלַת הַדִּינָרִים: רָאוּי לָנוּ לְהַכְנִיס וּלְנַחֵם אֶת שְׁכֵנְתֵּנוּ. לָקְחוּ שְׁנֵי כִּכָּרוֹת לִסְעוּדַת הַבְּרָאַת אֲבֵלִים. כְּשֶׁחָתְכוּ אֶת הַלֶּחֶם, נָפְלוּ הַדִּינָרִים שֶׁבְּתוֹכוֹ...

לָכֵן אָמְרוּ חֲכָמִים: הַרְחֵק מִן הַשְּׁבוּעָה, הֵן עַל אֱמֶת וְהֵן עַל שֶׁקֶר, וְאַל תַּכְנִיס אֶת עַצְמְךָ בְּכָלָל לִשְׁבוּעָה. (ויקרא רבה ו, ג)

הֲיָדַעְתָּ?!

תְּקִיעַת כַּף שֶׁנּוֹתֵן אָדָם לַחֲבֵרוֹ עַל מְנָת לְאַמֵּת דְּבָרָיו, דִּינָהּ כְּמוֹ שְׁבוּעָה, וְהוּא כַּאֲשֶׁר הִתְכַּוְּנוּ לְשֵׁם שְׁבוּעָה וְלֹא כַּאֲשֶׁר הִתְכַּוְּנוּ סְתָם לְשֵׁם הַסְכָּמָה וּשְׁבִיעוּת רָצוֹן. (הבית היהודי)

הֲיָדַעְתָּ?!

גַּם כְּשֶׁנִּשְׁבָּע אָדָם אוֹ נוֹדֵר מִתּוֹךְ כַּעַס אוֹ מַחֲלֹקֶת, חָל עָלָיו חֹמֶר נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה, וְלָכֵן מְאֹד יֵשׁ לְהִזָּהֵר מִמַּה שֶׁמְּצוּי אֵצֶל הֲמוֹן הָעָם לִשְׁבַּע מִתּוֹךְ כַּעַס שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵצֶל אֶחָד

מִבְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה אוֹ שֶׁלֹּא לְבַקֵּר אֲצָלוֹ, כִּי הַנֶּדֶר אוֹ הַשְּׁבוּעָה בְּתָקְפָּם, וְאָסוּר לְחַלְּלָם לְלֹא הַתָּרָה כָּרָאוּי אֵצֶל חָכָם הַבָּקִי בְּהַתָּרַת נְדָרִים.

הֲיָדַעְתָּ?!

אֵין לְלֶכֶת לְהַתִּיר אֶת הַנֶּדֶר אוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה אֵצֶל שְׁלֹשָׁה עַמֵּי אָרְצוֹת שֶׁלֹּא מְבִינִים בְּעִנְיְנֵי נְדָרִים, אֶלָּא צָרִיךְ לֵילֵךְ לְחָכָם הַבָּקִי בְּדִינֵי הַתָּרַת נְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת.

הֲיָדַעְתָּ?!

אִסּוּר חָמוּר לְהֹדֹר נֶדֶר וְלֹא לְקַיְּמוֹ.

יֶשְׁנוֹ הֶבְדֵּל גָּדוֹל בֵּין נְדָרִים הַשַּׁיָּכִים לְעִנְיְנֵי רְשׁוּת, כְּמוֹ שֶׁנּוֹדֵר שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ לֹא יֵלֵךְ, אוֹ שֶׁנּוֹדֵר שֶׁיֹּאכַל אוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל, שֶׁאָז צָרִיךְ לְפָרֵשׁ בִּלְשׁוֹנוֹ לְשׁוֹן נֶדֶר, וּבֵין נְדָרִים הַשַּׁיָּכִים לְמִצְוָה, כְּגוֹן שֶׁיִּתֵּן צְדָקָה אוֹ שֶׁיִּלְמַד פֶּרֶק פְּלוֹנִי אוֹ בְּמִשְׁנָה. בָּאֵפְנִים אֵלּוּ, אַף שֶׁלֹּא יַזְכִּיר לְשׁוֹן נֶדֶר, אֶלָּא יֹאמַר סְתָם: אֲנִי מִתְנַדֵּב כָּךְ וְכָךְ, אוֹ אֲנִי אֶתֵּן כָּךְ וְכָךְ - חַיָּב לִתֵּן צְדָקָה, וְנֶחְשָׁב כְּאִלּוּ נָדַר.

הֲיָדַעְתָּ?!

הַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בְּנִדְרוֹ, חַיָּב לֵילֵךְ לְחָכָם מֻבְהָק הַבָּקִי בְּהִלְכוֹת נְדָרִים שֶׁיַּתִּיר לוֹ אֶת נִדְרוֹ.

הֲיָדַעְתָּ?!

אָדָם שֶׁנָּהַג מִנְהָג מְסָיָם בִּסְתָם וְלֹא חָשַׁב לִנְהֹג כָּךְ לְעוֹלָם, אוֹלָם נָהַג בְּנֹהַג זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, אָסוּר לוֹ לְבַטֵּל מִנְהָגוֹ מִבְּלִי שֶׁיֵּלֵךְ לְחָכָם וְיַתִּיר לוֹ אֶת נִדְרוֹ. לְמָשָׁל, אָדָם שֶׁנָּהַג לְצוּם בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה אוֹ בְּעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, אוֹ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֹרֶז בְּפֶסַח - אִם נָהַג בָּזֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, חַיָּב בְּהַתָּרַת נְדָרִים.

[וְאִם הָיָה בְּדַעְתּוֹ לִנְהֹג כָּךְ לְעוֹלָם - כְּבָר מִפַּעַם רִאשׁוֹנָה חָל עָלָיו הַנֶּדֶר וְחַיָּב הַתָּרָה.]

(הבית היהודי)

הֲיָדַעְתָּ?!

אַף שֶׁאֵין רָאוּי וְנָכוֹן לִנְדֹּר נְדָרִים, אוּלָם מֻשָּׁבָח לִנְדֹּר צְדָקָה בִּשְׁעַת צָרָה אוֹ כְּדֵי לְזָרֵז עַצְמוֹ לִפְרֹשׁ מֵאִסּוּרֵי תּוֹרָה, כְּגוֹן לְהִתְנַזֵּר מִבָּשָׂר וְיַיִן כְּשֶׁהוּא לָהוּט אַחַר הַזְּלִילָה וְהַסְּבִיאָה, אוֹ מִמַּלְבּוּשִׁים נָאִים, כְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁהוּא לָהוּט אַחַר הָעֲרָיוֹת, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא יַרְבֶּה בִּנְדָרִים כְּאֵלּוּ.

פרק יג - לשון נקיה

(הלכות לשון נקיה וקללות, מספר הבית היהודי להרה"ג הרב זכאי שליט"א)

מַעֲשֶׂה בִּשְׁנֵי תַּלְמִידִים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים וְלוֹמְדִים בִּפְנֵי הֶחָכָם. הָאֶחָד אָמַר: עָשְׂתָה אוֹתָנוּ הַהֲלָכָה הַזֹּאת כְּמוֹ חֲזִיר עָיִף, וְהַשֵּׁנִי אָמַר: עָשְׂתָה אוֹתָנוּ כְּמוֹ גְּדִי עָיֵף. וְכַוָּנָתָם הָיְתָה, שֶׁהֵם הִתְיַגְּעוּ וְעָמְלוּ הַרְבֵּה לְהָבִין אֶת הַהֲלָכָה. וּלְפִי שֶׁהַתַּלְמִיד הָרִאשׁוֹן הוֹצִיא דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו לְדַמּוֹת הַדָּבָר לַחֲזִיר, לָכֵן שׁוּב לֹא דִּבֵּר הֶחָכָם עִם הַתַּלְמִיד הַזֶּה. (פסחים ג:)

וּמַעֲשֶׂה בִּשְׁנֵי תַּלְמִידִים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים וְלוֹמְדִים בִּפְנֵי הֶחָכָם. הָאֶחָד אָמַר: מִפְּנֵי מָה בּוֹצְרִין בְּטָהֳרָה וְאֵין מוֹסְקִין בְּ"טָהֳרָה"? וְהַשֵּׁנִי אָמַר: מִפְּנֵי מָה בּוֹצְרִין בְּטָהֳרָה וּמוֹסְקִין בְּ"טֻמְאָה"? אָמַר הֶחָכָם: מֻבְטָח אֲנִי בְּתַלְמִיד זֶה [כְּלוֹמַר, בַּתַּלְמִיד הָרִאשׁוֹן שֶׁאָמַר "וְאֵין מוֹסְקִין בְּטָהֳרָה" וְלֹא הוֹצִיא תֵּבַת "טֻמְאָה" מִפִּיו] שֶׁיּוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁהוֹרָה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל. (שם)

פַּעַם יָשְׁבוּ שְׁלֹשָׁה כֹּהֲנִים בְּמָקוֹם אֶחָד וְסִפֵּר כָּל אֶחָד עַל הַקֻּרְבָּן שֶׁאָכַל בְּאוֹתוֹ יוֹם. הָאֶחָד אָמַר שֶׁהִגִּיעַ לוֹ כְּשִׁעוּר פּוֹל, וְהַשֵּׁנִי אָמַר שֶׁהִגִּיעַ לוֹ כְּשִׁעוּר זַיִת, וְהַשְּׁלִישִׁי אָמַר שֶׁהִגִּיעַ לוֹ כְּשִׁעוּר זֵנֶב הַלְּטָאָה. וּלְפִי שֶׁזֶּה הָאַחֲרוֹן דִּבֵּר בְּלָשׁוֹן מְגֻנֶּה, נִכְנַס הַדָּבָר בְּלֵב חֲכָמִים, וּבָדְקוּ אַחַר מִשְׁפַּחְתּוֹ וּמָצְאוּ שֶׁאֵינוֹ כֹּהֵן אֲמִתִּי. (שם)

א. בַּעֲוֹן נַבְלוּת פֶּה צָרוֹת רַבּוֹת וּגְזֵרוֹת קָשׁוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת, וּבַחוּרֵי שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל מֵתִים, יְתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת צוֹעֲקִין וְאֵין נַעֲנִין, וְכָל הַמְנַבֵּל פִּיו - אֲפִלּוּ חוֹתְמִין עָלָיו גְּזַר דִּין שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה לְטוֹבָה, הוֹפְכִין עָלָיו לְרָעָה (שבת לג.). וּמִי זֶה הָאִישׁ שֶׁלֹּא יֶחֱרַד חֲרָדָה גְּדוֹלָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת כָּל דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ כַּמָּה רָעָה גּוֹרֵם הַמְנַבֵּל פִּיו, וְלֹא הַמְנַבֵּל פִּיו בִּלְבַד אָמְרוּ שֶׁרָאוּי לְעֹנֶשׁ גָּדוֹל כָּזֶה - כִּי גַּם הַשּׁוֹמֵעַ נִבּוּל פֶּה וְשׁוֹתֵק נֶעֱנָשׁ. (תוכחת חיים, בראשית עמ' נא)

ב. הַמְנַבֵּל אֶת פִּיו [וְהֵרִי הוּא] כִּבֵּד עָוֹן וְנִתְעָב וְנֶאֱלָח, כִּי עָזַב וְהִנִּיחַ הַבּוּשָׁה וְהַצְּנִיעוּת, שֶׁהֵן הַמִּדּוֹת הַיְדוּעוֹת לְזֶרַע הַקֹּדֶשׁ, וְהָלַךְ עַל שְׁבִילֵי עַזּוּת פָּנִים, שֶׁהִיא מִדַּת הַנְּבָלִים הָרָעִים, וְהַשֵּׁנִית - כִּי חִלֵּל אֶת קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד, ו): "וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה", וְזֶה נָהֵג עַל דֶּרֶךְ הַסְּכָלִים הַנִּמְאָסִים הַמְרֻחָקִים מִדֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל שֶׁכֵּלוֹ יָפֶה אַף נָעִים, וְעָלָה בָּאִשָּׁם וְתַעַל צַחֲנָתָם, וְכָל חָכָם וְנָבוֹן שַׂקֵּץ יְשַׂקְּצֵם וְתַעֵב יְתַעֲבֵם, וְהִנֵּה הוּא מְחַלֵּל כְּלִי הַשֵּׂכֶל אֲשֶׁר הוּא יָקָר מִכָּל כְּלִי חֶמְדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כ, טו): "וּכְלִי יָקָר שִׂפְתֵי דָעַת". (שערי תשובה, שער ג אות רכט)

ג. הַפּוֹגֵם פִּיו בְּדָבָר נִבְלָה - פּוֹגֵם בְּנַפְשׁוֹ, וּמְטַמְּאִין אוֹתוֹ בְּקֶרִי לְבַטָּלָה, וְנִדּוֹן בְּמִיתָה עוֹלָמִית, וְאֵין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת אַרְבָּעִים יוֹם, וּבְהֵיכַל נֹגַהּ שִׁשָּׁה מַלְאָכִים עִם מָאתַיִם אַרְבָּעִים וְחֻמָּשׁ כִּתּוֹת מְנַדִּין אוֹתוֹ לְמוֹצִיא לְבַטָּלָה. (צפורן שמיר, סי' יא אות קעח)

ד. הָאִסּוּר לְדַבֵּר נִבְלוּת הַפֶּה לֹא נֶאֱמַר דַּוְקָא בְּמִי שֶׁדַּרְכּוֹ רוֹתֵחַ, שֶׁמִּדֵּי דַּבְּרוֹ בָּא לִידֵי תַּאֲוָה, אֶלָּא גַּם בְּמִי שֶׁמְּדַבֵּר נִבְלוּת פֶּה דֶּרֶךְ שְׂחוֹק בְּעֶלְמָא הַדָּבָר אָסוּר, כִּי נִבּוּל פֶּה הוּא עֶרְוָתוֹ

שֶׁל הַדִּבּוּר מַמָּשׁ וְאָסוּר מִצַּד עַצְמוֹ, מִלְּבַד הֱיוֹתוֹ גּוֹרֵם וּמֵבִיא לְאִסּוּרִים אֲחֵרִים. (מסילת ישרים פרק יא)

ה. אוֹתָם אֲנָשִׁים הַמְדַבְּרִים נִבּוּל פֶּה אוֹ לָשׁוֹן הָרַע אוֹ חוֹשְׁדִים בִּכְשֵׁרִים בְּכַוָּנָה וְאוֹמְרִים: "הַמָּקוֹם יִמְחַל לִי, לֹא יַחֲשֹׁב לִי עָוֹן," אֵינָם מְבִינִים כִּי לֹא יֹאבֶה ה' סְלוֹחַ לָהֶם, אֶלָּא אַדְּרַבָּה - יִכְבַּד עֲנָשָׁם, כִּי הֵם יוֹדְעִים רִבּוֹנָם וּמְכַוְּנִים לְמָרֹד. (יעלזו חסידים עמ' קי)

כְּשֵׁם שֶׁהַלָּשׁוֹן הַנְּקִיָּה שֶׁל הָאָדָם מַשְׁפִּיעָה לְכָל גּוּפוֹ קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה, כֵּן, חָלִילָה, אִם מְנַבֵּל פִּיו, הֲרֵי הוּא מַשְׁפִּיעַ טֻמְאָה עַל כָּל גּוּפוֹ. וְהַמְפָרְשִׁים הִסְבִּירוּ זֹאת עַל פִּי מָשָׁל.

מַעֲשֶׂה בְּמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ יֵינוֹת חֲשׁוּבִים שֶׁהָיוּ מֻנָּחִים בְּנוֹדוֹת חֲשׁוּבִים, שֶׁכֵּן עוֹשִׂים הוֹלְכֵי דְּרָכִים וְעוֹבְרֵי אֹרַח - שֶׁמַּנִּיחִים אֶת הַיַּיִן בְּנוֹדוֹת חֲשׁוּבִים, וְעוֹשִׂים לָהֶם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל קָנֶה אוֹ שֶׁל כֶּסֶף לְהוֹצִיא אֶת הַיַּיִן דַּרְכּוֹ.

בָּרוּר מֵאֵלָיו, שֶׁצָּרִיךְ שֶׁהַקָּנֶה יִהְיֶה מְנֻקֶּה מִכָּל לִכְלוּךְ. שֶׁאִם הַשְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל הַקָּנֶה מְזֹהֶמֶת וּמְלֻכְלֶכֶת - אַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן נָקִי, הֲרֵי גַּם הַיַּיִן נִמְאָס בְּעֵינֵי רוֹאָיו וְלֹא יִשְׁתּוּ מִמֶּנּוּ, כֵּיוָן שֶׁסּוֹף סוֹף יָצָא דֶּרֶךְ שְׁפוֹפֶרֶת מְלֻכְלֶכֶת, וְלָכֵן לֹא יִשְׁתּוּ מִמֶּנּוּ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִשְׁתּוּ הַמְּלָכִים וְהָאִסְטְנִיסְטִים.

וְהִנֵּה, עַבְדּוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ לֹא נִשְׁמַר בְּנִקָּיוֹן הַשְׁפוֹפֶרֶת, וְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בְּמֵינֵי זֲהֻמּוֹת וְסִרְחוֹנוֹת עַד שֶׁנִּמְאֲסָה בְּעֵינֵי כָּל רוֹאֶיהָ, וּבָא לְהָרִיק אֶת הַיַּיִן דֶּרֶךְ פִּי הַשְׁפוֹפֶרֶת. וַהֲרֵי עֲוֹנוֹ נִכְפָּל כְּפָלַיִם - כִּי מִלְּבַד שֶׁנִּמְאָס הַיַּיִן בְּעֵינֵי כָּל רוֹאָיו, בְּנוֹסָף לָזֶה גָּרַם לַמֶּלֶךְ צַעַר, שֶׁקִּצָּה נַפְשׁוֹ מִזֶּה. שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הָאִסְטְנִיסְטִים - שֶׁאִם רוֹאִים דָּבָר מָאוּס, תָּקוּץ נַפְשָׁם.

וְהַנִּמְשָׁל - שֶׁהָאָדָם הוּא כְּמוֹ הַנּוֹד שֶׁבְּתוֹכוֹ מֻנַּח הַיַּיִן, שֶׁהוּא הַמַּחֲשָׁבָה וְהָרָצוֹן וְהַשֵּׂכֶל וְהַבִּינָה, וְהַקּוֹל הַיּוֹצֵא וְהַדִּבּוּר שֶׁל חֲמִשָּׁה מוֹצָאוֹת הַפֶּה וְהַלָּשׁוֹן הוּא דֻּגְמַת הַקָּנֶה וְהַשְׁפוֹפֶרֶת שֶׁמַּנִּיחִים בְּרֹאשׁ הַנּוֹד לְהוֹצִיא הַיַּיִן דֶּרֶךְ שָׁם, שֶׁכָּל דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב יוֹצְאִים דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן, וְהוּא הַיַּיִן שֶׁל מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם לַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ וּלְהוֹדוֹת וּלְהִתְפַּלֵּל וְלַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, וְהוּא עוֹבֵר אֹרַח בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּמוֹ הוֹלְכֵי דְּרָכִים שֶׁמַּנִּיחִים הַיַּיִן בְּנוֹדוֹת. וְאִם הָאָדָם לֹא נִשְׁמָר בְּלָשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר דִּבְרֵי נַבְלוּת וּמְאִיסוּת, אֲזַי אֵין לְךָ מְשֻׁקָּץ וּמִתְעָב לִפְנֵי הַמָּקוֹם יוֹתֵר מִזֶּה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, וַהֲרֵי יַדַּאי כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ נִמְאָס. שֶׁכְּשֶׁרוֹאֶה אֶת הַלָּשׁוֹן נִמְאָס וּמְזֻהָם, אָז הַיַּיִן, שֶׁהוּא הַתְּפִלּוֹת וְהַבֶּל הַיּוֹצֵא מִן הַפֶּה, הֲרֵי הוּא מָאוּס לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, וְלָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לִשְׁמֹר עַל נְקִיּוֹן לְשׁוֹנוֹ. (קול ששון)

פרק יד - קללות

...וְכֵן הַדָּבָר בִּקְלָלוֹת - שֶׁתֵּכֶף נִתַּן כֹּחַ לַסִּטְרָא אָחֳרָא וְאֵין אֶפְשָׁרוּת שֶׁלֹּא יִתְקַיְּמוּ, וְכַאֲשֶׁר הַמְקַלֵּל רָאוּי לְכָךְ - יִתְקַיְּמוּ בּוֹ, וְאִם אֵין בּוֹ עָוֹן וְהִיא קְלָלַת חִנָּם, שֶׁאֵינוֹ מִן הַדִּין שֶׁיִּתְקַיְּמוּ בּוֹ - חוֹזְרוֹת הַקְּלָלוֹת לַמְקַלֵּל וְיִתְקַיְּמוּ בּוֹ. וְזֶה טַעַם הַכָּתוּב (משלי כו, ב): "קְלֻלַת חִנָּם לוֹ תָּבֹא", שֶׁכָּתוּב "לוֹ תָּבֹא" [בְּאוֹת ו'], וְקוֹרְאִים "לֹא תָּבֹא" [בְּאוֹת א']. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאִם לֹא תָּבֹא לַמְקַלֵּל מִפְּנֵי שֶׁהוּא חִנָּם, מֻכְרָח שֶׁ"לוֹ תָּבֹא" לַמְקַלֵּל, כֵּיוָן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת.

גַּם בְּעִנְיַן יוֹאָב שֶׁקִּלְלוֹ דָּוִד הַמֶּלֶךְ (שמואל ב' ג, כט), כְּשֶׁרָצָה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ לְהָרְגוֹ, שֶׁלַּח לוֹ יוֹאָב שֶׁיְּקַבֵּל אֶת הַקְּלָלוֹת, וְקִבְּלָם (סנהדרין מח:), וְלִכְאוֹרָה מַדּוּעַ צָרִיךְ לְקַבְּלָם שְׁלֹמֹה? אֶלָּא הַתְּשׁוּבָה, כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל - שֶׁהַקְּלָלוֹת צְרִיכוֹת לָחוּל עַל מִישֶׁהוּ, וְתֵכֶף שֶׁיֵּצְאוּ הַקְּלָלוֹת מִפִּי דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה, נִתַּן רְשׁוּת לַסִּטְרָא אָחֳרָא, וְצָרִיךְ שֶׁיִּתְקַיְּמוּ הַקְּלָלוֹת בְּאֵיזֶה אֹפֶן. (יעלזו חסידים)

א. הַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי וְכוּ', אִם הָיָה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה - לוֹקֶה, וְאִם לֹא הָיְתָה שָׁם הַתְרָאָה אוֹ שֶׁקִּלֵּל בְּלֹא שֵׁם וּבְלֹא כִּנּוּי, אוֹ שֶׁהַקְּלָלָה בָּאָה מִמַּשְׁמָעוּת הַדְּבָרִים, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אַל יְהִי פְּלוֹנִי בָּרוּךְ לַה' [שֶׁכְּשֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ מַסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ מִלְּבָרְכוֹ מִמֵּילָא הוּא מְקַלֵּל, סמ"ע] - אֵינוֹ לוֹקֶה, אֲבָל אִסּוּר תּוֹרָה יֵשׁ, אַף שֶׁאֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת. (שו"ע חו"מ סי' כז סעי' א-ב)

ב. אִסּוּר קְלָלָה הוּא לָאו דַּוְקָא אִם מְקַלְּלִים אֶת הַחֵרֵשׁ, אֶלָּא אִם מְקַלְּלִים כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל. וְזֶה שֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה (ויקרא יט, יד) "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ", כְּדֵי לְלַמְּדֵנוּ עַד כַּמָּה צָרִיךְ אָדָם לְזַהֵר אָדָם בִּכְבוֹד חֲבֵרוֹ - שֶׁאֲפִלּוּ חֵרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ עֶלְבּוֹנוֹ וְאֵינוֹ מִצְטַעֵר, מִכָּל מָקוֹם מְזֻהָר הָאָדָם מִלְּקַלְלוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן בִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם שֶׁשּׁוֹמְעִים וּמִצְטַעֲרִים. וְכָל הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ אֵינוֹ נִמְצָא שָׁם אוֹ שֶׁהוּא יָשֵׁן, הֲרֵי הַמְקַלֵּל עוֹבֵר עַל מִצְוַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. (מעם לועז ויקרא עמ' רג)

ג. לֹא יְקַלֵּל אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נֶחְשָׁב שֶׁהוּא מְקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ, כִּי הִיא חֵלֶק מִגּוּפוֹ. וְכֵן לֹא יְקַלֵּל שׁוּם אָדָם, כִּי הוּא חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל כִּבְיָכוֹל, וְנִמְצָא מְגַדֵּף כְּלַפֵּי מַעְלָה, חָלִילָה. (מרן החיד"א בצפורן שמיר אות קפג)

ד. כָּל אָדָם הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ, פּוֹתְחִים בַּשָּׁמַיִם פִּנְקָס וּמִסְתַּכְּלִים אִם רָאוּי אוֹתוֹ אָדָם שֶׁקִּלְלָתוֹ תִּתְקַבֵּל וְיַעֲנֵשׁ חֲבֵרוֹ עַל יָדוֹ, וְאִם בּוֹדְקִים וְרוֹאִים שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְכָךְ, נֶהְפֶּכֶת הַקְּלָלָה שֶׁקִּלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ - וְהוּא עַצְמוֹ וּבָנָיו מִתְקַלְּלִים בָּהּ, וְלָכֵן אַל יוֹצִיא אָדָם קְלָלָה מִפִּיו. (מעם לועז דברים א עמ' רלה)

ה. יֶשְׁנָם מֵהֶמּוֹן הָעָם שֶׁמַּבַּעֲבוּר דָּבָר מוּעָט בְּאֵיזֶה עֵסֶק מַשָּׂא וּמַתָּן אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים מְקַלֵּל לַחֲבֵרוֹ בְּקִלָּלוֹת חֲמוּרוֹת, וְאֵינוֹ מֵשִׂים עַל לֵב שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל נֶחְשָׁבִים לְאִישׁ אֶחָד. וְלֹא יָאוּת לְזָרַע אַבְרָהָם לִהְיוֹת פֶּה רָגִיל בִּקְלָלוֹת, כִּי אִם בִּבְרָכוֹת וּבְדִבְרִים טוֹבִים וְרַכִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם נַחַת רוּחַ לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, כִּי הָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא מְקַלֵּל לַחֲבֵרוֹ שָׁנְאוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא, כִּי הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא הִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ: "וַאֲבָרְכָה מְבָרֶכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר". (כף החיים, סי' א סעי' י)

ו. יְזָהֵר הָאָדָם, וְכֵן יַזְהִיר אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת כָּל הַסָּרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ, שֶׁלֹּא יוֹצִיאוּ קְלָלָה מִפִּיהֶם עַל יַלְדֵיהֶם. וְהוֹרִים הַמְקַלְלִים אֶת יַלְדֵיהֶם, אִם יִתְקַיֵּם בָּהֶם - אוֹי לָהֶם, שֶׁהֵם שׁוֹחֲטֵי הַיְלָדִים וַעֲתִידִים לִתֵּן אֶת הַדִּין, וְאִם לֹא יִתְקַיֵּם בָּהֶם - בְּוַדַּאי שֶׁמְּנַכִּים לָהֶם מִזְכֻיּוֹתֵיהֶם, אוֹ מֵהַמְקַלֵּל אוֹ מֵהַמְקֻלָּל, שֶׁמִּדַּת הַדִּין מְקַטְרֶגֶת וּמְבַקֶּשֶׁת שֶׁתִּתְקַיֵּם הַקְּלָלָה, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ זְכוּת תּוֹלָה, וְנִמְצָא אוֹכֵל זְכֻיּוֹתָיו תָּמִיד. (פלא יועץ ערך קללה)

ז. לֹא יְקַלֵּל אָדָם אֶת עַצְמוֹ, שֶׁכֵּן יֵשׁ רוּחַ רָעָה שֶׁתַּפְקִידָהּ לִשְׁמֹעַ קְלָלָה שֶׁמְּקַלֵּל אָדָם אֶת עַצְמוֹ. כְּמוֹ שֶׁרְגִילִים אֲנָשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם צָרוֹת שֶׁל פַּרְנָסָה, מְקַלְלִים אֶת עַצְמָם וְאוֹמְרִים: יְמִיתֵנִי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְאֶנָּצֵל מִצָּרָתִי. אוֹ שֶׁאוֹמְרִים כְּעֵין שְׁבוּעָה בְּלָשׁוֹן זוֹ: אֶטְבַּע בַּיָּם אִם אֲנִי אוֹמֵר לְךָ שֶׁקֶר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאָז שׁוֹמֶרֶת הָרוּחַ מוֹצָא פִּיו וּמְקַיֶּמֶת הַכֹּל. לָכֵן צָרִיךְ אָדָם לִהְיוֹת זָהִיר בָּזֶה מְאֹד וְלֹא לְקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ, וְזֶה רָמוּז בְּתֵבַת "חֵרֵשׁ" [הַכְּתוּבָה בְּפָסוּק "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ"] שֶׁהִיא רָאשֵׁי תֵּבוֹת: חַיִּים רָעִים שָׂ'לְךָ. כְּלוֹמַר, אַל תְּקַלֵּל חַיֶּיךָ הָרָעִים, אֶלָּא קַבֵּל הַכֹּל בְּאַהֲבָה, וְדַע שֶׁכָּל מַה שֶּׁעוֹשֶׂה עִמְּךָ הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא הֲרֵי זֶה לְטוֹבָתְךָ, וְהַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא יֵטִיב עִמְּךָ בְּאַחֲרִיתְךָ. (מעם לועז ויקרא עמ' רג. ועי' בצפורן שמיר אות קפח)

ח. לֹא יוֹצִיא קְלָלָה מִפִּיו אֲפִלּוּ דֶּרֶךְ לְמוּדוֹ, אִם לוֹמֵד בִּפְנֵי אָדָם אַחֵר, אֶלָּא יְכַנֶּה בִּלְשׁוֹן נִסְתָּר כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא נִרְאֶה כִּמְקַלֵּל לַחֲבֵרוֹ, וְכֵן כְּשֶׁלּוֹמֵד לְעַצְמוֹ יְכַנֶּה בִּלְשׁוֹן נִסְתָּר, שֶׁלֹּא יְהֵא נִרְאֶה כִּמְקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ. (אורח מישרים סי' י סעי' י, ובביאור שם אות יד)

ט. מָצוּי לִפְעָמִים שֶׁאָדָם מְדַבֵּר לָשׁוֹן הָרַע מִתּוֹךְ כַּעַס וּבְשָׁעַת מַעֲשֶׂה הוּא מְקַלֵּל גַּם כֵּן, וּפְעָמִים הוּא מְקַלְלוֹ בַּשֵּׁם, וְעוֹבֵר בָּזֶה עַל לָאו גָּמוּר שֶׁל "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ". (חפץ חיים פתיחה לאוין אות יז)

י. צְרִיכִים הַהוֹרִים לְזָהֵר, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהַיֶּלֶד בּוֹכֶה, לֹא לְהַפְחִידוֹ וְלוֹמַר לוֹ: הַכֶּלֶב אוֹ הֶחָתוּל יָבֹאוּ וְיַחְטְפוּ אוֹתְךָ, אוֹ לִקְרֹא אוֹתָם לְקַחְתּוֹ, מֵחֲשַׁשׁ מַזִּיקִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם הַשְּׁמוֹת הָאֵלּוּ, וְנֶחְשָׁב כְּנוֹתֵן לָהֶם רְשׁוּת לָבֹא וְלִקַּחַת הַתִּינוֹק, וְנֶפֶשׁ הַיֶּלֶד עֲלוּבָה לִפְגַע עַל יָדָם. (מעם לועז דברים א עמ' רלו. צפורן שמיר אות קפט)

יא. אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁבָּנָיו חֲלִילָה מְקַלְקְלִים, צָרִיךְ לְהַכּוֹת אוֹתָם וְלֹא לְרַחֵם עֲלֵיהֶם, כִּי, חַס וְשָׁלוֹם, בְּקִלְקוּל הַבָּנִים יֵעָנְשׁוּ הַהוֹרִים מְאֹד. (אגרת הגר"א)

יב. בְּיוֹתֵר צָרִיךְ לְזָהֵר לִשְׁמֹר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֶׁלֹּא לְקַלֵּל לְכָלַל יִשְׂרָאֵל. צֵא וּלְמַד מֵהַנְּבִיאִים, כְּשֶׁהָיוּ צְרִיכִים לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, מִכָּל מָקוֹם כָּלְלוּ בְּרָכָה בְּתוֹךְ הַקְּלָלָה, שֶׁהֵמָּה מִזֶּרַע אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ "וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר", וְכָתוּב: "לֹא תָאֹר אֶת הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא". (אורח מישרים סי' י סעי' ג)

יג. כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ אָדָם קְלָלָה, יַעֲנֶה: "לֹא כֵן יְהֵא - אֶלָּא גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה," אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה שֶׁלֹּא תֵאָנֶה רָעָה. (פלא יועץ ערך קללה)

יד. אִם יִשְׁאַל הָאָדָם מַדּוּעַ יֵשׁ לְרֹאשׁ וּלְפַחֵד מִקְּלָלָה, וַהֲרֵי מִמָּה נַפְשָׁךְ - אִם הַמְקֻלָּל חָטָא בְּאֵיזֶה חֵטְא, גַּם אִם לֹא יְקַלְלוּהוּ לֹא יִנָּצֵל הוּא מִקְּלָלָה, וְאִם הוּא נָקִי וְצַדִּיק, מַדּוּעַ יֵשׁ לוֹ לְפַחֵד מֵהַקְּלָלָה, וַהֲרֵי הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם וּמִן הַשָּׁמַיִם יַצִּילוּהוּ? הַתְּשׁוּבָה לְכָךְ: לְפִי שֶׁמִּדָּתוֹ יִתְבָּרַךְ לְהַאֲרִיךְ אַפּוֹ לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, וּמִדָּה זוֹ הִיא אַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת רַחֲמִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְמֹשֶׁה, וְנוֹהֶגֶת תָּמִיד - זוֹלַת בְּעֵת אֲשֶׁר יִזְעַם ה', שֶׁאָז מִתְגַּבְּרִים הַדִּינִים עַל הַנִּתְבָּע בַּמִּשְׁפָּט בְּאוֹתוֹ זְמַן וְלֹא תִתְנַהֵג מִדָּה זוֹ שֶׁל אֶרֶךְ אַפַּיִם. וּכְמוֹ כֵן כְּשֶׁיְקַלֵּל אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ, תְּסוֹבֵב הַקְּלָלָה, שֶׁעָוֹנוֹתָיו אֲשֶׁר ה' מַאֲרִיךְ לוֹ אַפּוֹ עֲלֵיהֶם, יְמַהֵר לִפְרֹעַ מִמֶּנּוּ, אֲבָל אִם אֵין לוֹ עָוֹן, לֹא תּוֹעִיל קִלְלַת הַמְקַלֵּל כְּלוּם. (אור החיים במדבר כג, ח. ועי' בשו"ת שער שמעון אחד ח"ה חיו"ד סי' ב)

טו. מִי שֶׁהֶרְגִּיל עַד עַתָּה לְקַלֵּל, אֵין לוֹ לְהִתְיָאֵשׁ וְלוֹמַר כַּאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבַדְתִּי, אֶלָּא יַרְגִּיל עַצְמוֹ מִכָּאן וּלְהַבָּא לְבָרֵךְ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְאַף בְּשָׁעַת רָגְזוֹ וְכַעֲסוֹ לֹא יְקַלֵּל, אֶלָּא יֹאמַר: רָעָה לֹא תָבֹא עָלֶיךָ, רָעָה תָּבֹא עַל הָאוֹיְבִים, יִמַּח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. (עי' פלא יועץ ערך קללה)

אֵין לְקַלֵּל אֶת הָרְשָׁעִים

רַבִּי יוֹסֵף חַיִּים זוֹנֶנְפֶלְד זַצַ"ל, כְּשֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ שֶׁאֶחָד מִמְקֹרָבָיו קִלֵּל אֶת אַחַד הָאֶפִּיקוֹרְסִים הַמְפֻרְסָמִים בְּיוֹתֵר בִּירוּשָׁלַיִם, הֵגִיב: אֵין אֲנִי נוֹהֵג כָּכָה! הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא מָלֵא רַחֲמִים וְהוּא יָכוֹל לְרַחֵם גַּם עַל רְשָׁעִים כָּאֵלּוּ. אֵין עֵינִי צָרָה אִם פְּלוֹנִי יְרֻחַם מֵה' וְגַם יִזְכֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. כָּאן, בָּעוֹלָם הַזֶּה, אָנוּ מְחֻיָּבִים לְהִתְנַגֵּד לָהֶם, כִּי הֵרֵי הֵם מַזִּיקִים וּמְקַלְקְלִים אֶת הַסְּבִיבָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כַּאֲשֶׁר עָבְרוּ לָעוֹלָם הַבָּא. וּלְבַסּוֹף הִפְטִיר: וּכְלוּם אַתָּה חוֹשֵׁב שֶׁאֵין כָּל צַד טוֹב בְּרָשָׁע פְּלוֹנִי?! אֵין הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, וַאֲפִלּוּ שְׂכַר שִׂיחָה נָאָה, וְאֵין עֲבֵרָה מְכַבָּה מִצְוָה, וּזְכוּת אֵינָהּ בְּטֵלָה אֲפִלּוּ בְּאַלְפֵי אֲלָפִים חוֹבוֹת. (סת"ה ח"ה)

דֵּעָה זֵהָה לָזוֹ הֵיא דַּעְתּוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹאֵל טַיְיטְלְבוֹיִם מִסָּאטְמָר, כְּפִי שֶׁמּוֹסֵר עַד רְאִיָּה: "סָח לִי מָרָן, כִּי הוּא מֵעוֹלָם לֹא הוֹצִיא מִפִּיו קְלָלָה עַל שׁוּם יְהוּדִי, לֹא בִּכְתָב וְלֹא בְּעַל פֶּה." (שם) מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אַבְרָהָם בּוּרְנְשְׁטֵיין, בַּעַל "אַבְנֵי נֵזֶר", שֶׁשָּׁמַע יְהוּדִי מַזְכִּיר שֵׁם רָשָׁע מִיְּשָׂרְאֵל וּמוֹסִיף "יִמַּח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ". פָּנָה אֵלָיו רַבִּי אַבְרָהָם וּשְׁאָלוֹ: "הֲיִוּדַּע אַתָּה מַה הַדִּין בְּיִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּד שֶׁמֵּת בְּלֹא בָּנִים?" שָׂתַק הַלָּה.

הִמְשִׁיךְ הָרַבִּי: "הִנֵּה הַטּוּר וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ פּוֹסְקִים, שֶׁמּוּמָר שֶׁמֵּת בְּלֹא בָּנִים, אִשְׁתּוֹ חַיֶּבֶת בַּחֲלִיצָה (אבן העזר קנז, ה), וַחֲלִיצָה הֲרֵי הִיא בְּמָקוֹם יְבוּם, וּבְמִצְוָה זוֹ אוֹמֶרֶת הַתּוֹרָה: 'יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל' (דברים כה, ו). וְעַתָּה הַגַּע בְּעַצְמְךָ: הִנֵּה הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת 'וְלֹא יִמָּחֶה', וְאִלּוּ אַתָּה - הַפּוֹקֵחַ הַגָּדוֹל - פּוֹסֵק 'יִמַּח שְׁמוֹ'?! אֶתְמְהָא!" (סה"ת ח"ה) תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׂרָאֵל מִסַּלַנְט, רַבִּי שִׁמְחָה זִיסְל מִקֶּלֶם, כּוֹתֵב עָלָיו:

אַדְמוּ"ר זַ"ל הֵאִיר עֵינֵי הַגּוֹלָה בְּרֹב חֲקִירוֹתָיו וְיִדִיעוֹתָיו בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, גֵּזֶל וּנְזִיקִין, אֲשֶׁר מַמָּשׁ יָחִיד הָיָה בַּדּוֹרוֹת הַלָּלוּ. הוּא הִכְנִיס בְּשֻׁטָּח זֶה הַרְבֵּה דִּינִים חֲדָשִׁים אֲשֶׁר אֵינָם יְדוּעִים וּמְקֻבָּלִים בֵּין הַקָּהָל וְשֶׁהָיוּ מְעוֹרְרִים לִפְעָמִים תִּמָּהוֹן. הוּא הֶרְאָה נִפְלָאוֹת כַּמָּה דַּגְמָאוֹת עַל פִּי מִשְׁפַּט הַתּוֹרָה אֵיךְ הָאָדָם נִכְשָׁל בְּקַל בַּעָוֹן גֵּזֶל וּמְלֵי דְנִזְיקִין. לֹא הָלַךְ אַחַר הַהַנָּחוֹת הַמְקֻבָּלוֹת לַחְשֹׁב לְגַזְלָן רַק אֶת הַחוֹטֵף חֵפֶץ מֵחֲבֵרוֹ - וּלְאָדָם הַמַּזִּיק רַק אֶת הַגּוֹרֵם הֶזֵּק בַּיָּדַיִם. כָּל מִי שֶׁשּׁוֹלֵל מֵחֲבֵרוֹ, בְּכַוָּנָה אוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, אֵיזוֹ טוֹבַת הֲנָאָה שֶׁהִיא שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְכוּת עָלֶיהָ, אוֹ נֶהֱנֶה מֵחֲבֵרוֹ הֲנָאָה כָּל שֶׁהִיא שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת - הֲרֵי הוּא גַּזְלָן, וְכָל מִי שֶׁבִּרְשָׁלָנוּתוֹ וְאִי זְהִירוּתוֹ אוֹ בְּהִתְרַשְּׁלוּתוֹ בִּשְׁמִירַת מָמוֹנוֹ וְתִקָּלְתוֹ בָּא לַחֲבֵרוֹ אֵיזֶה הֶפְסֵד שֶׁהוּא בַּגּוּף אוֹ בַּמָּמוֹן אוֹ אֵיזֶה צַעַר וְאִי נְעִימוּת - הֲרֵי זֶה אָדָם הַמַּזִּיק אוֹ מָמוֹן הַמַּזִּיק, וְהֵם חַיָּבִים מִן הַתּוֹרָה.

בְּנִסּוּחַ הַדְּבָרִים לַהֲלָכָה אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם חִדּוּשׁ, אֲבָל בַּחַיִּים, בְּמַעֲשֵׂי יוֹם יוֹם, עוֹרְרָה הַשְׁקָפָה וְהַנְהָגָה זוֹ תְּמָהוֹן מוּזָר. (תנועת המוסר ח"א עמ' 322)